

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משוכח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"כי אם בתורת ה' חפצו" – מדוע הדגיש "כי אם" ולא הסתפק באמירת "בתורת ה' חפצו וגו'?" רבינו החפץ חיים בספרו "חובת השמירה" (פרק יא), מבאר:

במה שהדגיש "כי אם" ולא הסתפק באמירת "ובתורת ה' חפצו וגו'", בא לומר, שגם לא יערב מעט ליצנות יחד עם תורתו, אפילו כשאינו עושה את הליצנות לעיקר, ויחפוץ אך ורק בתורה.

ומוסיף: ואפילו אם יודע שאם לא יהיה מעורה איתם קצת הם יתלוצצו ממנו עד מאוד פעמים רבות, בכל זאת לא יתלוצץ עמם כלל ורק יתמיד בלימודו, וזו כוונת דוד באומרו (תהלים קיט, נא) "זדים הליצוני עד מאוד ומתורתך לא נטייתי". ומה שאמרו חז"ל (כתובות יז, א) "לעולם תהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות", "עם הבריות" אמרו, ולא "עם הלצים" (יא"ק): ראה כן גם במסילת ישרים פרק ה').

ומבאר רבינו החפץ חיים את כלל המזמור בדרך זו, כאשר דבריו מייסדים על דרשת חז"ל "וכי מאחר שלא הלך וגו'" ממדרש שוחר טוב, ובדומה בגמרא (ע"ז יח, ב):

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' – כי אם הולך ח"ו בעצת רשעים ובדרך חטאים ומתחבר עם הלצים, אז אפילו אם לפעמים מתערבים אז גם דברי תורה, אין להם את כח הקדושה, כי הם מתערבים עם הקליפות והטומאה וכ'.

כי אם אך ורק בתורת ה' חפצו ולכן אינו מתחבר עמם כלל. **ובתורתו יהגה יומם ולילה** – רק מי שנמנע מדברים אלו הוא ראוי להדבק בתורת ה', ואדם כזה לא יבטל אפילו שעה אחת, כי כל דיבור שלו בדברי תורה נעלה ויקר מאוד, מאחר שלא פגם את דיבורו, **והיה כעץ שתול וגו'.**

לא כן הרשעים ובכללם הלצים, שעוסקים תמיד בליצנות, אף כשיתערבו דברי תורה בדיבוריהם ייחשבו דיבורים אלו כמזל, **ועל כן לא יקומו רשעים במשפט**, כי למעט הדברי תורה שלהם אין את כח הקדושה שיקומו על ידם במשפט.

"בתורת ה' חפצו" – דרשות חז"ל שאין אדם לומד תורה אלא באופן שלבו חפץ
כה דרשו חכמינו ז"ל במסכת ע"ז (יט, א):

"כי אם בתורת ה' חפצו. א"ר: אין אדם לומד תורה אלא מ'מקום שלבו חפץ, שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו. לוי ור"ש ברבי, יתבי קמיה דרבי, וקא פסקי סידרא. סליק ספרא, לוי אמר: ליתו [לן] משלי, ר"ש ברבי אמר: ליתו [לן] תילים. כפייה ללוי ואיתו תילים. כי מטו הכא 'כי אם בתורת ה' חפצו' - פריש רבי, ואמר: 'אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ' אמר לוי, 'רבי, נתת לנו רשות לעמוד'..."

אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה ב'מקום שלבו חפץ, שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף

נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה."

יש לשים לב ששתי הדרשות דומות, אבל אינן זהות. הדרשה הראשונה, דרשתו של רבי, מלמדתנו שילמד אדם דווקא את **המסכת או הספר** שבה חפצו – וכפי שמוכן מתוך הסיפור שהובא בגמרא, ולעומת זאת לגבי דרשתו של רבא מבאר רבינו המהרש"א, שבה ללמדנו שילמד דווקא **מהרב** שלבו חפץ שילמדוהו.

והוה הטעם לכך שעל האדם ללמוד דוקא באופן שלבו חפץ? רש"י מבאר זאת:

כיון שאם ישנה לו מסכת אחרת ממה שלבו חושק – לא תתקיים המסכת הזו בידו, לפי שלבו על תאותו. [נד יוסף: שהשכל משועבד וכפוף לרצון הלב, ולכן אין אדם לומד תורה בשכלו ובעיון דעתו אלא במקום שרצון לבו חפץ, ואם יש לו כח הרצון אז ובתורתו יהגה וגו'. וראה רע"ח ריקן.]

בדברי רבינו האריז"ל מצאנו ביאור נוסף, בדרך הפנימיות:

כיון שאם נפשו חושקת ללמוד דוקא חלק לימוד מסוים כנראה שזה מה שעליו לתקן בגלגול זה ולכן נפשו חושקת בזה (ועל זה חזקתו קדמאה ועוד) וכן פירש גם ב"שבט מוסר" (ר"א הכהן האתמרי, בכמה מקומות: א (יג), כג (ל), מא (ח)) וראה בשבט מוסר (הני"ל, מא (טו)) שלמד כך גם מ"ובתורתו וגו'", שהוגה בחלק התורה שנתנו לו מסיני, מקרא או משנה וכדומה, עיי"ש^א.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל שיבת מיר ירושלים

"הגדול הגבור והנורא" כנגד ג' האבות, וביאור בדברי חז"ל שאברהם קראו 'הר' יצחק 'שדה' ויעקב 'בית'

נמצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (כד, טג)

א) נוסח ברכת אבות של שמונה עשרה "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב האל הגדול הגבור והנורא כו'."

הרמח"ל בדרך ה' (ח"ד פרק ו) מבאר ש"הגדול הגבור והנורא" זה כנגד האבות אברהם יצחק ויעקב. וז"ל שם וכנגדם שלשה הכינויים "הגדול הגבור והנורא" והממשיך אותם כראוי הוא זכותם של אברהם יצחק ויעקב ע"כ. ומקור הדברים בזהוה (זה"ח שמות עד, א) שאמרו "הגדולה" דא אברהם. "הגבורה" יצחק. "התפארת" יעקב. וגדולה זו מדת החסד.

וכ"כ הריקאנטי (שמות ג, ו) על מה שמשנה רבינו הזכיר (דברים י, יז) "האל הגדול הגבור והנורא"

^א לדברי האריז"ל הללו נראה לצרף [בקצרה] מה שמצאנו על חלקים נוספים במזמור: א. דברי זהר חדש (תקונא קדמאה) על "בעתה" – שבעים פנים לתורה, ב. דברי זוהר הקדוש (פרשת בלק רב, א) **שוחה כעץ** מרמז שבתורה כמו בעץ יש הרבה חלקים, גזע שרשים וכדומה, כך בתורה, ג. ואף דברי המגיד מקו"ניץ (בקונטרס) על **"לא כן הרשעים כי אם כמות"** שאומרים שאין בתורה את חלק הפנימיות. ד. וקרוב לענין זה גם פירוש דרך פקודיך (לית טו) בשם ה"אזהב ישראל" ז"ע על **כי יודע ה' דרך צדיקים**, שמחבר את דרכיהם. ת. ובספח"ק "עבודת הלויים" מכתבי זקני ר' משה מברדיטשוב ז"ע בנו מבואר "ויבמשב לצים לא ישב" שהכוונה למי שמתלוצץ מכל מי שאינו מחברתו, וגם זה יש לקשר.

שזה כנגד האבות אברהם יצחק ויעקב. "הגדול" – על אברהם שנאמר (תהלים קמה, ח) **"יגדל חסד"**. "הגבור" – על פחד יצחק. "הנורא" – על יעקב שנאמר (שם קל, ד) **"כי עמד הסליחה למען תורא"**. וזהו ג' העמודים שהעולם עומד עליהם "על התורה על העבודה ועל גמ"ח". וכ"כ הגר"א (ריש אידרא רבא) ז"ל על ג' דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמ"ח, והן ג' קוין חסד דיין רחמים. תורה בתפארת, עבודה בצפון בגבורה, גמ"ח בחסד.

"גדולה" – זו מדת החסד כמבואר בזהוה (שמות מב, ב) שאמרו "וקרא גרמיה גדול בגדולה" וחסיד"י". וכמש"כ (דברים ג, כד) "אתה החלות להארות את עבדך את גדלך" ופרש"י "זו מדת טובך". והטעם שמדת החסד של הקב"ה נקרא "גדולה" הוא כי מדת החסד היא ההנהגה הכוללת ביותר כי רואים בכל בריה הכי קטנה את גדלות חסדי השי"ת.

"גבורה" – זו מדת הדין. כי הגבורה האמיתית היא "איזהו גבור הכובש את יצרו" (אבות ד, א) להתגבר על רצונותיו. ויצחק נקעד ע"ג המזבח ועקד שם את כל רצונותיו.

וע"ע ב'בעל הטורים' (דברים ז, כא) עה"פ "אל גדול ונורא". שכתב שלא אמר "גבור", אלא הזכיר "גדול" כנגד אברהם דכתיב ביה (יהושע יד, טו); ע"י ב"ר יד, ו) "האדם הגדול". "נורא" כנגד יעקב דכתיב ביה (בראשית כח, יז) "מה נורא המקום הזה". והזכיר אלו שמצינו שנלחמו אברהם עם המלכים ויעקב כנגד לבן ועשו, אבל לא מצינו ביצחק שנלחם עכ"ל.

במאמר זה נבוא לבאר מש"כ בעל הטורים שמדתו של יעקב יש לה שייכות לבית המקדש ממה שאמר יעקב "מה נורא המקום הזה", וכך מצינו שנא' (תהלים סח, לו) "נורא אלוקים ממקדשך".

וכך גם מבואר בדברי הגר"א עה"פ (ד"ה א טז, יח) **"לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם"** שכותב ז"ל אמר **"לך"** היינו שארץ ישראל ניתנה לאברהם. אבל **"הנחלה"** היינו ירושלים והר הבית והמקדש לא ניתנה לאחד, כי אם ירושלים לאברהם, והר הבית ליצחק, ובית המקדש ליעקב. וזה שאמר "חבל נחלתכם"^ב.

ועליו להבין את השייכות של יעקב ל"בית המקדש" (השייכות של יעקב ל"סליחה" נתבאר במקו"א).

הר – שדה – בית

ב) נקדים במאמר חז"ל (פסחים פח, א) שאמרו מאי דכתיב (ישעיה ב, ג) "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו'". אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק! אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר (בראשית כב, יד) "אשר יאמר היום בשר ה' יראה". ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר (שם כד, טג) "ויצא יצחק לשוח בשדה". אלא כיעקב שקראו בית שנאמר (שם כח, יט) "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל"^ג.

^ב יש לציין בזה גם לדברי הגר"א באד"א (דברים לב, ט) עה"פ "יעקב חבל נחלתו" שכותב ז"ל כי ארץ ישראל נחלקת לשתיים – ארץ ישראל וירושלים. וירושלים נחלקת לל חלקים – ירושלים, הר הבית, ועזרה שהם מחנה ישראל ליהויה וישיבה. ירושלים – בזכות אברהם ויצחק. והר הבית ועזרה – בזכות יעקב. וע"ע בדבריו בחבקוק (ב, ח).

^ג הגר"י הוטרן (פחד יצחק סוכות מאמר קיד) מבאר שההבדל בין הר ושדה לבית הוא ש"הר" ו"שדה" הם פרוצים ליציאה [וכנגד זה יצאו שימעאל ועשו מאברהם ויצחק] לעומת "בית" שגדור מכל צדדיו

וב'קריית ספר' למבי"ט (הל' בית הבחירה פ"ה) מבאר שקדושת הר הבית שוי לה אברהם אבינו שקראה הר. וקדושת העזרה יצחק אבינו שקראה שדה דכתיב "ויצא יצחק לשוח בשדה" והעזרה היא כשדה שאינה מכוסה. וקדושת הבית עצמו יעקב אבינו שקראו בית דכתיב "אין זה כי אם בית אלהים".

ונתבאר הדברים בדברי הגר"א (ישעיה ב, ב) ז"ל הם כנגד הר הבית, והעזרה, וקדש הקדשים. הר הבית היה לתפילה – היינו גמ"ח כמש"נ (משלי יא, יז) "גומל נפשו איש חסד" והיינו הר. והעזרה לקרבנות – היינו עבודה והיינו שדה כמש"כ (קהלת ה, ח) "לשדה נעבד". ולפי שהם נגד יצחק לכן שחיתתן בצפון. וקדש הקדשים שם התורה מונח – והיינו בית.

ועפ"ז ביאר מש"נ שם "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים". "בראש הרים" – היינו תפילה. "ונשא מגבעות" – היינו תורה. ונהרו אליו כל הגוים" – היינו עבודה כמש"כ (ישעיה ס, ז) "כל צאן קדר יקבצו לך" עכ"ל.

ויש לצרף מש"כ הגר"א (ברכות ח, א) לבאר מה שאמרו שם "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור כו", ז"ל שג' דברים אלו הם שהעולם עומד עליהם, והם כנגד אברהם יצחק ויעקב. ובמקו"א ביארנו שג' העמודים שהעולם עומד עליהם שהם תורה, עבודה, וגמ"ח המה כנגד ג' האבות אברהם (חסד) יצחק (עבודה) יעקב (תורה) ע"ש.

ולכן אברהם קראו "הר" – כנגד "הר הבית" שמיועד לתפילה וזה כנגד גמ"ח.

יצחק קראו "שדה" – כנגד העזרה שמיועד לקרבנות. ויצחק הוא עמוד העבודה.

ויעקב קראו "בית" – כנגד קדש הקדשים ששם התורה מונח.

והמהר"ל (נצח ישראל פרק נב) מוסיף ביאור בתואר השמות הללו "הר" "שדה" ו"בית" לפי ג' עמודי העבודה של האבות שהם חסד, דין, ורחמים (ונתבאר במאמר נפרד).

שם הוא כותב שבית המקדש זהו המקום שהשי"ת יש לו חיבור ודביקות עם התחתונים. ומפני שמדת אברהם הוא מדת החסד והחסד מתדמה כהר לפי שכל חסד הוא גדול, כי מי שהוא מדקדק עם אחר משהו המדה ביותר ואינו נכנס לפניו משורת הדין. אבל בעל החסד אינו מדקדק ועושה חסד גדול וכמש"נ (תהלים לו, ו) "צדקתך כהררי אל", כי הצדקה והחסד של השי"ת הוא גדול ואינו משהו המדה ביותר כמו שהוא עושה בעל מדת הדין. ומפני כי ע"י מדה זאת יש אל השי"ת חיבור לתחתונים, קרא אברהם לביהמ"ק שבו חיבור השי"ת לתחתונים "הר" לפי שע"י מדת אברהם שהיא מדת החסד החיבור הזה.

וכן יצחק שהיה מדתו מדת הדין שעושה מעשיו ביותר ובדין. וגם מדה זאת מדה אלקית וע"י מדה זאת ג"כ יש אל השי"ת חיבור ודביקות אל התחתונים להיות ביניהם. ולכן קרא יצחק

[וכנגד זה היתה מטתו שלימה]. והוסיף לבאר שגם בלעם הכיר במעלה זו ולכן אמר "מה טובו אהליך יעקב" ע"ש.

¹ מבואר שחיבר בין ה"צדקה" ל"חסד". וזה סותר מה שהובא במקו"א בשם המהר"ל עצמו ש"צדקה" זהו מדת הרחמים וכ"ה ברמב"ן (בראשית ה, ט) וע"ש.

לביהמ"ק "שדה" כי השדה הוא שוה וישר, ודבר זה מתייחס אל מדת הדין שהוא ישר.

אמנם יעקב קראו 'בית' שדבר זה מיוחד למדתו שמדת יעקב מדת רחמים וזהו עצם החבור. שאילו מידתם של אברהם ויצחק הוא לא עצם החיבור והדיבור, ורק מדתו של יעקב שהוא מדת רחמים הוא הדיבור בעצם לגמרי כי זהו ענין הרחמים האהבה והחיבור כי "אוהב" תרגומו 'מרחמהו' (בראשית כה, ח) וכאשר דבק נפשו כמו האב לכן והאם לבנה מרחם עליו.

ולכן רק יעקב קראו "בית" שמורה על דירה שהוא החיבור בעצם. ואילו אברהם ויצחק שאינו חיבור בעצם יש לו הסרה – ולכן קראו אותו "הר" או "שדה" שאם יש לאחד שם דירה הוא לזמן בשביל שהיה חפץ לדור שם ויטר דבר זה מאחר שאינו עשוי לדירה. ורק מצד מדתו של יעקב שהוא חיבור בעצם לפיכך אין לו הסרה ולכן קראו "בית" כי בית שהוא עשוי לדירה הוא קבוע ולא יסולק.¹

ולכן נאמר "ואל בית אלקי יעקב" – שהחיבור של השי"ת עם הנמצאים בעצם הוא בשביל "אלקי יעקב" אשר מדתו גורמת חיבור בעצם לתחתונים עכ"ל.¹

אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבות

ג) ובכדי להבין מש"כ המהר"ל שאברהם ויצחק אי"ז חיבור בעצם ויש לו הסרה. יש לצרף בזה את דבריו באבות ('דרך החיים' ה, ד) שם הוא כותב שביהמ"ק הראשון היה בזכות אברהם. בית שני בזכותו של יצחק. והבית השלישי היה בזכותו של יעקב.

ולכן מאחר שאברהם ויצחק היו כנגד בית ראשון ושני שהיה עתיד ליחרב לכן קראו לו "הר" או "שדה" שמורה על חורבן.

וכ"כ האלשיך (בראשית כח, יט) שביהמ"ק הראשון היה בבחינת "חסד לאברהם". השני בבחינת דין ו"פחד יצחק". אך השלישי היה בזכות יעקב, ועל שמטתו שלמה יהיה קיים לעד.

ולכן ביהמ"ק הראשון שהיה בזכות אברהם, חזר להיות הר כבתחילה (וכשראה אותו בתחילה ראהו הר על שם מה שעתיד להיות). אך השני כי המנגד הוא עשו היה יותר קשה מישמעאל "וציון שדה נחרש" כי חרש טורנוסרופוס את בית שני (וכשראהו יצחק ראהו שדה). אך יעקב לא הראו לו הקרקע רמז המקדש (שזה ראה הר וזה שדה), רק הראו לו

¹ יש לצרף בזה מש"כ הגאון בעל הנתיח"מ (מילי דאגדת ד"ה ברכות) שידוע שישראל נקראו "בית" כמו שנאמר "בית ישראל", וקודם שנולד יעקב לא היה השי"ת עמו בתמידות להיות שוכן בקביעות, רק במדרגת הרוחה, שהעומד למעלה רואה למטה והעומד למטה אינו יוכל לראות למעלה, וזה שאמר הכותב (בראשית כב, יד) "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה", כלומר שאברהם לא קראו רק ה' יראה" כלומר שהוא רואה אבל אינו לא יכול לראותו. וממשך הכתוב "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" ודרשו חז"ל (חגיגה ב, א) כשם שבא לראות כך בא לראות, ואנחנו רואין אותו כשם שהוא רואה אותנו. ויצחק קראו "שדה", וההבדל בין "בית" ל"שדה" שהבית זה דירת קבע שישב שם תמיד, ומשאי"כ שדה שאין בו קבע רק לפעמים יוצא ורואה בשדה. וכך היה בזכות יצחק שלא היה השכינה אצלו בקביעות, משאי"כ בזכות יעקב שכבר נשלם הזכות של כל ה' אבות, עשאו הקב"ה לבית לקבוע דירתו אתנו כמש"נ "השוכן אתם בתוך טומאתם", ומכוננים ישראל בשם "בית" עכ"ל.

¹ ביערות דבש (ח"ב דרוש ד) כותב לבאר שאברהם ויצחק חשבו שביהמ"ק לרוב קדושתו אינו ראיין רק לשרידיים ולא לכל העם, וגם זה רק בזמן המהומים כאשר הוא באמת קדושת קדש הקדשים וכך חשבו על כל הבית. ולכן קראוהו "הר" ו"שדה" שמורה שהוא מובדל מישבו בני אדם. אך יעקב שישן שם השיג ברוח"ק שזה יהיה בית לכל הבאים ויש יקבל ה' תפילתם וכמו שאמר "כי זה שער השמים" (ע"י ברש"י שם). וכן שלמה אמר (מלכים א ח, טא) שגם נכרי יכול לבוא לשפוך שם שיחו לפני ה'. ולכן קראו בית מקום מוכן לבני אדם ליוצא ובא שמה עכ"ל.

הרמז בסולם רוחני מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והמלאכים עולים ויורדים בו, שורה שבת המקדש יהיה רוחני כו' ולכן קראו "בית" שהוא קיים.

והוסיף האלשיך (איכה ב, א) שלכן שמונים אלף פרחי כהונה של בית ראשון נפלו ביד ישמעאל (ע"י אי"כ"ר ב, ד) ואילו הבית שני נפל ביד אדום. וגם הוסיף שבית הראשון שהיה בזכותו של אברהם עמוד החסד, לכן המשיך בו חסדו יתברך יותר מבשני, שהרי האריך להם עד ששבעה בתי דינים עבדו ע"ז מלבד גילוי עריות ושפיכות דמים (ע"י גיטין פח, א) האריך להם כל עוד שהיו עוסקים בתורה (ע"י ירושלמי חגיגה פ"ו ה"ב). ואילו בית שני הגם שהיו עוסקים בתורה הועיל השנאת חנם להחריבו (ע"י יומא ט, ב) וזה מחמת שהיה קיים מכח מדת הדין של יצחק.

וכך גם כותב המבי"ט ב'בית אלוקים' (שער התפילה פרק יח) לבאר מה שאמרו חז"ל (חולין צא, ב) עה"פ "ויפגע במקום" כי מטא לחרון אמר יעקב "אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי" – שמבואר שכל האבות התפללו שם.

וביאר המבי"ט שענין כוונת תפילת יעקב אבינו בזה המקום הוא תפילה על גלותינו זה האחרון. כי גלות מצרים וגאולתן היה מצד אברהם אבינו. וגלות בבל וגאולתן מיצחק. וגלות זה וגאולתנו מצד יעקב. וזהו שאמר יעקב "אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי", והמקום הזה הוא בית אל והוא ירושלים. וכמו שהם התפללו על בנין ירושלים ובית המקדש ונתקבלה תפילתם בבית ראשון ובבית שני רצה הוא להתפלל על בנין ירושלים וביהמ"ק העתיד. ולכן היתה תפילתו זאת קרוב לביאת השמש שהוא רמז לגלות הארון הזה.¹

והוסיף עפ"ז לבאר דבר נפלא מה שאמרו ש"תפילת ערבית רשות" (ג' למ"ד תפילות אבות תקנום). כי זאת הגאולה שאנו מקוים היא רשות בדינו בכל יום אם בקולו תשמעו מה שלא היה כן בגאולת מצרים שנא' בפירוש זמן הגלות ארבע מאות שנה, וגלות בבל שבעים שנה כו'. אבל גלותינו הוא ארוך מצד וקצר מצד, הקיצור הוא שכל זמן שנחזור בתשובה לפניו ונשמע בקולו יגאל אותנו. ולכן נסתם הקץ כו' כי לא היה אלא כשלא ישובו מעצמם אבל אם ישובו מעצמם בכל יום יהיו מובטחים שיבוא הגואל כו'. ובהגיע זמן הקץ אם לא

¹ וע"ע במשך חכמה בראשית מו, ב.

¹ אנו מוצאים ברמב"ן (בראשית כו, ג) שגם על עסק בארות המים הם כנגד בתי המקדש. שם כותב הרמב"ן שהתורה מאריכה בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק אבל יש דבר ענין נסתר בתוכו. כי "באר מים חיים" ירמזו לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק כמש"נ (ירמיה יז, יג) "מקור מים חיים את ה'". וקרא לראשון "עשק" רמז לבית ראשון אשר התעשקו עמו ועשו אותו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה "שטנה" שם קשה מן הראשון והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד, ו) "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים" וכל ימי היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא "רחובות" הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצא (כנגד מש"נ "ויחפרו באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא את שמה רחובות") והאל ירחיב את גבולנו כמש"נ (דברים יט, ח) "ואם ירחיב ה' אהליך את גבולך כאשר דבר וגו'" שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יוחאל מא, ז) "ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ" שכל העמים יעבדוהו שכם אחד עכ"ל. והוסיף רבינו בחיי שם שיש להתעורר על השם "שטנה" שהוא השטן שרו של עשו המשטין עלינו תמיד. והוסיף לבאר מדוע הזכיר שם ה' רק בבאר השלישי (שנא) "כי עתה הרחיב ה' לנו" מפני שהראשונים היו בניו בשר דם ע"י שלמה וכורש אבל השלישי יהיה מעשה ה' ובניו שמים ולא ישלטו בו חורבן לכך הזכיר בו השי"ת.

במסכת כלה רבתי (פ"א) ברייתא: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה וכו', ע"כ.

גמ', אמר רבא באיזה ברכה אמרו ברכת שבעה ולא ברכת אירוסין וכו', ע"כ.

שם בבביתא, מניין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר "ויברכו את רבקה" (חיי שרה כד ס), ע"כ. **ומבואר** שהיה שם נישואין, וצ"ב היכן נתבאר שהיה שם נישואין, גם האירוסין קודמין לנישואין והיכן מציינו שהיה שם אירוסין.

ג-

"ויצא העבד פלי כסף וכלי זהב ויגדיים ויתן לרבקה ומגדנות נתן לאחיה ולאמה" ע"כ (שם ג).

בחזקוני (שם) בד"ה [ויוצא כמו ויוצא]. ויוצא העבד כלי כסף הללו לשם קדושין נתן והראשונים לשם מתנה ושדוכים דמסבלי והדר מקדשי, וכו', עכ"ל.

ובמשך חכמה (שם) בד"ה "ומגדנות (נתן לאחיה ולאמה, ויאכלו וישתו) הוא והאנשים אשר עמו". אבל אמה ואחיה ורבקה לא היו אוכלים משום שאבליים היו מבתואל, ורק אירוסין מותר תוך שבעה אבל סעודת אירוסין אסור, כפסק הרמב"ם. לכן נתן להם "מגדנות", היינו קליות ואגוזים, כמו שכתבו במדרש (בר"ס יא), עכ"ל.

"ותקם רבקה ונערתיה ותרפנה על הגמלים ותרפנה אחרי האיש ויתקם העבד את רבקה וילך" (שם סא) ע"כ.

ובספרנו (שם) בד"ה ויקח וכו', **מיד שלוחי האב, שמסרו לשלוחי הבעל, ובהיותה אז נשואה לגמרי, היתה גברת והיה האיש עבד לה**, עכ"ל.

מבואר בדבריהם שהיה כאן אירוסין וגם נישואין, האירוסין היו בתחילה כשנתן לה כלי כסף, והנישואין היו בשעה שמסרו אותה שלוחי האב לשלוחי הבעל שהוא אליעזר.

ד-

ולפי דבריהם מיושב שפיר מה שנתקשו בחזקוני באלשיך ובכתב סופר, דמאחר שכבר אמרו קח ולך אינו מהראוי שיחזרו בהם ויאמרו תשב הנערה אתנו ימים או עשור. ד"ל דמה שאמרו תחילה קח ולך היתה כוונתם של האירוסין, וכמו שאמרו במסכת קידושין (ד ב) דילפינן קידושין בגזירה שוה קיחה קיחה משדה עפרון, הרי שלשון קיחה הוא על קידושין כסף, והם היו סבורים שיקדש עתה ואח"כ תשב אתם ימים או עשור.

אמנם למחרת בבקר אמר להם "שלחוני לאדוני" פ"ו שבקש שיעשו גם נישואין, ע"י מסירתה לשלוחי הבעל. והם אמרו "תשב הנערה אתנו ימים או עשור" (שם נה), וכמו שנתבאר בפ"י רש"י (שם) בד"ה ימים וכו' שכך נותנין לבתולה זמן שנים עשר חדש לפרנס את עצמה בתכשיטים.

ואחר שהסכימו לדבריו של אליעזר, וכמו שנאמר "וישלחו את רבקה אחותם" וגו' (שם נט), ותקם רבקה ונערותיה וגו' ויקח העבד את רבקה וילך" (שם סא) וכמו שנתבאר בספרנו שאז נתקיים לקיחת האשה מיד שלוחי האב לשלוחי הבעל, ולכן

כתוב "ויברכו את רבקה" (שם ס) שהוא ברכת נישואין.

ה-

וכבר כתב עד"ז בספר יבין שמועה עה"ת (אות נו) ועפ"י פשוטות הכתובים, יש לפרש דגם בתחילה כשאמרו "הנה רבקה לפניך קח ולך" (חיי שרה כד נא), לא היתה כוונתם שיקח את רבקה עמו, דא"כ הו"ל למימר "ולכו" בלשון רבים, אלא היתה כוונתם, עפ"י מה שאמרו רז"ל בריש קידושין (ב א) דהא דאשה מתקדשת בכסף, ילפינן קיחה קיחה, ואמרו הנה רבקה לפניך קח כלומר שיקדש אותה בשליחות יצחק וילך לביתו עד שתגדיל. ואליעזר לא הבין זאת וסבר שהדברים כפשוטן "וישתחו ארצה" (שם נב).¹⁰ והיה בבקר כאשר אמר "שלחוני לאדוני" (שם נד) אז הבינו הם שהוא רוצה שגם רבקה תלך עמו, כי אם לא היה רצונו בזה למה אמר שלחוני, והלא היה בידו לילך כאות נפשו, וע"ז אמרו "תשב הנערה אתנו" (שם נה) עכ"פ להכין לה תכשיטין וכו', עכ"ל.

ו-

"ותאמר אל העבד מי האיש הזהך בהלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ויתקח הצעיר ויתתקם" ע"כ (חיי שרה כד סה)

בספר תולדות יצחק (שם) "ויאמר העבד הוא אדוני", עד עתה אמר בן אדוני (פסוקים מד, נא), לפי שהאדם שאינו נשוי לא נקרא אדם, שנאמר "זכר ונקבה בראם וכו' ויקרא את שמם אדם" (בראשית ה ב), עכ"ל.

גם י"ל ובהקדם מה שכתב בפ"י רש"י (שם י) וכל טוב אדוניו בידו - שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו, כדי שיקפצו לשלוח לו בתם, עכ"ל. כ"ה במדרש רבה (שם נט א).

ובכל טוב אדוניו נכלל גם אליעזר שהיה עבד אברהם, ולכן בתחילה שהיה עבדו של אברהם אמר 'בן אדוני', אבל עתה אחר הקידושין והנישואין שניתן ליצחק במתנה את כל אשר לאברהם וגם אליעזר בכלל המתנה ולכן אמר "הוא אדוני".

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל

'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי

מדוע קפצה הארץ לאליעזר?

נאבא היום אל העין (כד, מב)

כתב רש"י: היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. והוא מגמ' סנהדרין (צה).

דקדקו המפרשים, לצורך מה היה זקוק אליעזר לקפיצת הדרך, וכי זמנו של אליעזר היה דחוק? או כלום אם היה הולך כמהלך הרגיל לא היה הענין מצליח?

וביותר, שלא רק לאליעזר קפצה הארץ, כי אם גם לכל עשרת גמליו! [ולפי התוס' והחזקוני על הפסוק 'ויקח העבד עשרה גמלים' (כד, י), היו עמו גם עשרה אנשים מעבדי אברהם, וגם הם זכו לקפיצת הדרך'].¹¹

ואם כן יש להבין את טעם ומטרת הדבר, כי הלא ידוע שאין השי"ת עושה נס ללא כל צורך. [ולהלן נראה מהו בכלל מהות הנס של 'קפיצת הדרך'].

ונביא בזה כמה טעמים בעהשי"ת:

א) ב'ילקוט שמעוני' (רמז קט), וכן בפדר"א (פרק ט"ז) כתבו, שהטעם לקפיצת הדרך היה כי הקב"ה רצה לגמול חסד עם יצחק.

ב) בספר 'תפארת יהונתן' (בראשית כ"ד י') כתב שהטעם שקפצה הדרך לאליעזר היא בשביל שהוא יספיק להגיע לשם ולקדש את רבקה ע"י אביה בקידושין דאורייתא, לפני מיתתו של בתואל שהיתה באותו יום.

ג) טעם נוסף מצאתי בחתם סופר (בספרו 'תורת משה' על הפסוק 'אל תאחרו אותי'), שמוסיף לשאול, מדוע היתה קפיצת הדרך רק בהליכתו, ולא בחזירתו?

וביאר החתם סופר זיע"א: כי צורך הקפיצה היה, כי היתה רבקה בו ביום בת ג' שנים מצומצמות, ואם ימתין אפילו עוד יום אחד, כבר יהיה לה דין של גירות שנתגיירה יותר מבת ג' שנים ויום אחד, דאסורה לכהן, וה"ה ליצחק שהיה עולה תמימה, ועל כן קפצה לו הארץ, משא"כ בחזירתו. עכ"ד.

[נע"ע בפירושי התורה לרבי חיים פלטיאל (על הפסוק וה' ברך את אברהם בכל), שיצחק היה בכור, ובימיהם היתה עבודה בבכורות, והיו נוהגים בו כל דין קדושת כהונה, וכדפירש רש"י בפר' תולדות (כה, לב ד"ה הנה אנכי)].

אלא שעדיין צריך ביאור, שאם כן, היה על אברהם לשלוח את אליעזר לצאת לדרך כמה ימים קודם לכן, ואז לא יצטרך לקפיצת הדרך?

מלבד זאת יש לציין, כי בתרגום יונתן בן עוזיאל (כד, סא) מפורש שמאותו טעם שקפצה לו הארץ בהליכתו, קפצה לו גם בחזירתו.

גם בפרקי דרבי אליעזר (פט"ז) מפורש שקפצה לו הארץ גם בחזירתו, וכתוב שם שהטעם שקפצה בחזירתו הוא כדי שאליעזר לא יתחייח עם רבקה בליה, ולכן מהלך של שבעה עשר יום שמארם נהריים ועד לחברון הם הגיעו בשלוש שעות, שהגיעו לשם לפנות ערב. ע"כ. והיינו כי בשלמא בשעות היום כשהם בדרך לא שייך יחוד, ורק בלילה, ומאחר שקפצה הארץ והגיעו בעוד יום לא היה חשש יחוד.

עכ"פ מבואר שאפילו שקפצה הארץ גם בחזירתו, אולם זה לא היה מאותו טעם שקפצה בהלך, ולא כמו שכתב ה'תרגום יונתן בן עוזיאל' שמאותו טעם שקפצה הארץ בהליכתו קפצה גם בחזירתו.

ד) ואולם גם אם נלך בדרכו של החת"ס, יתכן לבאר באופן דומה, שמה שהוצרך לקפיצת הדרך היה, כי מן השמים לא רצו שרבקה הצדקת תשאר שם בין קליפות הטומאה אפילו עוד שעה קלה, [ונכעין אותו טעם שמבארים לגבי יציאת מצרים, שמייהר הקב"ה לגאול את בניו, דאיתא בחז"ל שבניו במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ומבואר בתיקוני הזוהר (טו), וכן במפרשים על המכילתא בפ' בא, וכן הביאו בספ"ק בשם האריז"ל, וכ"ה בספר הפרדס לרמ"ק (שער י"ג שער השערים פ"א סט-א), דזה היה סיבת זירוז הגאולה והיציאה בחיפזון, כי אם היו נשארים עוד רגע קט היו נכנסים חלילה לשער הנ' של טומאה, ולא היו יכולים להגאל עוד. וממילא כע"ז י"ל גם לגבי רבקה שהיתה דרה בין אנשי רשע].

¹⁰ בספר מניס יפות (שם כד ס) בד"ה "ויברכו את רבקה". עיין בחידושי כתובות (ז א) שהביאו התוס' ירושלמי דלמדו מזה הרמז לברכת נישואין, והיינו דכתיב גבי "וישלחו את רבקה" (שם נט) ולא כתיב לעיל גבי "ויוצא כלי כסף ומגדנות" (שם נג) דמשמע שהם היו כסף קידושין, אלא כיון דקיי"ל דמסר האב לשלוחי הבעל מסירתו היינו כניסתו לחופה כדאיתא בכתובות (מח ב), א"כ בשעה שמסרו אותה לאליעזר היו כניסה לחופה, א"כ י"ל שבאותו פעם הוא רמז לברכת נישואין. וכו' עכ"ל. והוא עדי"ר שנתבאר.

¹¹ "ויקח העבד עשרה גמלים" וגו' ע"כ (שם י), ובחזקוני (חיי שרה כד י) בד"ה עשרה גמלים להרכיב עליהם עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונישואין, עכ"ל. וכ"ה בתפארת יחזקוני (שם). והוא עדי"ר שנתבאר שהיה שם אירוסין וגם נישואין, והאירוסין והנישואין היו בכלל השליחות של אברהם. ¹⁰ והוא משום שהוסיפו "ותיה אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה' ע"כ (חיי שרה כד נא).

פעם שנייה כאשר הענין נגמר בצורה טובה. בשניהם מובא במדרש רבה [נ"ח - ו', ס' - ו'] בהשתחוויה הראשונה שלהם "מכאן שמודים על בשורה טובה".

מדוע לא רצה אברהם לקבור בחינם?

בשביל להבין את הקשר בין שני הקנינים: קנין אשה וקנין ארץ ישראל, עלינו להבין ראשית מדוע התנגד אברהם לקבל את ארץ ישראל בחינם? ויש בזה כמובן טעמים כפולים:

א. **בשביל המקח:** כדאי שהמקח יעמוד לדורות ולא יוכלו לערער עליו גם עוד הרבה שנים, רצה אברהם אבינו לשלם את מלא המחיר.

ב. **בשביל הקונה** אברהם אבינו: בספר בית ראובן כתבנו: לארץ ישראל מצווה להתחבר באופן כפול, לא רק גופני וממוני אלא בעיקר נפשי – באהבה ודבקות. כמו שנפסק ברמב"ם (הלכות מלכים ה, י) גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו (אהבו - חשקו) עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (מוצא חן בעיניהם).

לכן דווקא על ארץ ישראל צריך לשלם ועוד 'בכסף מלא' ללא הנחות, שכן דבר שאדם משלם עליו הוא מתחבר אליו נפשית, כמו שאמרו (רש"י שמות טו) "עד יעבר עם זו קניית - חבת משאר אומות, כחפץ הקניו בדמים יקרים, שחביב על האדם".

קנין של חיבור

בזה נוכל להבין את עומק דברי חז"ל במה שלמדו את קידושי אשה בכסף (מלשון כיסופים) מהקנין שקנה אברהם את מערת המכפלה – ארץ ישראל.

בקנין אשה עושים כפול קנינים: אירוסין ונישואין מהם שני קנינים אלו; אלא אשה לא קונים כמו עבד עברי, קנין ממוני בלבד אלא עיקר הקנין הוא ברית של - אהבה ואחוה שלום ורעות.

כשם שקידושי אשה אין מטרתו רק הקנין הממוני, אלא כל מהותו **ברית וחיבור** בין השניים. כך גם קנין ארץ ישראל אין מטרתו רק הקנין הממוני, אלא החיבור לארץ ישראל, להתחתן כביכול עם ארץ ישראל. כמה נפלא הוא שלומדים את קנין אשה מקנין ארץ ישראל.

לא לחינם קונה אברהם את חברון - **חברון מלשון חיבור**, מטרת הקנין היא בשביל להתחבר.

ארץ כפולה

מדוע צריך להתחבר לארץ ישראל?

אדם הנושא אשה, יש קנין ממוני, אבל עיקר הדבר הוא החיבור הנפשי בין שני חלקי הנפשות שהם שני חצאים שמתחברים.

בארץ ישראל יש שני חלקים: החלק הגשמי האדמה, ויש את החלק הרוחני העולם הבא, שאדם מתחבר לארץ ישראל, יש כאן חיבור כפול, חיבור לארץ הגשמית המביא חיבור לארץ הרוחנית.

כמו שכתב השפת אמת: "איתא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. והגם דפירוש ארץ כפשוטו בארץ ישראל. מ"מ זה הוא הסימן שיש להם חלק לעוה"ב, במה שזוכין בעוה"ז להתנדב בארץ ישראל, שהוא השורש של נפשות בני ישראל" (שפ"א פינחס, תרמ"ה).

לכן הקנין הראשון של ארץ ישראל - הוא קנין של מערת המכפלה - לרמוז על הקנין הכפול שיש כאן.

השפעה כפולה

כאשר קונים את ארץ ישראל בכסף, לא רק האדם מתעלה (שבזה הוא מתחבר לארץ ישראל), אלא גם הקרקע מתעלה - יש כאן השפעה כפולה.

כל עוד לא קנה אברהם אבינו את הקרקע היה חסרון גדול בקדושת הארץ, משום שכאשר ארץ ישראל נמצאת ברשות נכרית היא מאבדת הרבה מקדושתה. כמו שרואים שלדעת הרבה פוסקים קרקע של גוי בארץ ישראל אינה חייבת במצוות התלויות בארץ.

כאשר אברהם אבינו קנה את ארץ ישראל, המקום קיבל קדושה מיוחדת, לכן כתבה התורה - ויקם השדה והמערה אשר בו - רש"י **תקומה הייתה לו**. בקנין המקום קיבל המקום קדושת ארץ ישראל, וכך נקברה שרה בארץ ישראל¹⁰.

קיימה כפולה

ויקם שדה וקנין ארץ במקפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: **לאברהם למקנה לעיני בני חת לכל באי שער עירו:**

ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חברון בארץ כנען: ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת: (בראשית כג, זז-כ)

מהו כפל הקימות?

לפי פשוטו: היה כאן שני קנינים: א. קנין השדה שיהיה שיד לאברהם. ב. רשות מאת בני חת לקבור במקום (שכן להפוך מקום לאחוזת קבר היה צריך רשות מהתושבים – לכן מוזכר מאת בני חת ולא מעפרון) כמו שהבאנו לעיל שהיה שני קנינים.

לפי מדרשו: לרמוז על שתי מעלות שיש כאן, כמו שכתב האבן עזרא: נכתבה פרשה זו להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות **לחיים ולמתים**. מעלה לחיים - שיש להם קרקע בארץ ישראל, מעלה למתים - שנקברים באדמת ארץ ישראל, וכפר אדמתו עמו.

לפי הרמז: כאשר קונים את ארץ ישראל זוכים לקנות שני קנינים קנין גשמי (חלקת אדמה) וקנין רוחני.

פרשת מעלת ארץ ישראל

הרמב"ן עה"ת פסוק י"ט הביא את תירוצו של האבן עזרא על השאלה לשם מה נכתבה פרשה זו: 'להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות לחיים ולמתים'.

ותמה הרמב"ן: איך חזינו מעלת קבורה בא"י, אולי קבר אותה במערת המכפלה בגלל שזה היה קרוב, ולא בגלל מעלת ארץ ישראל?

אמנם לפי הנ"ל מובן מאוד דברי האבן עזרא, שכן לולא מעלת ארץ ישראל, היה קובר אותה במקום הפקר, או במערת קבורה וכד', רק בגלל שרצה לקבור אותה בארץ ישראל, היה צריך לקנות שטח

¹⁰ בזה תתיישב תמיהת הרמב"ן על רש"י על הפסוק (בראשית מ"ח ז') ואקברה שם בדרך אפרת וגו' ופרש"י שם שלא הולכתה אפי' לבית לחם **להנניסה לארץ**. ותמה עליו הרמב"ן: ולא ידעתי מהו וכי בחו"ל נקברה חס ושלום, שהרי בארץ מתה ושמ נקברה, כמו שנאמר כאן בפרשה מתה עלי רחל בארץ כנען וכי? ולהני"ל מבוואר דכוונת רש"י דיעקב אמר ליוסף שלא הביא את רחל לא"י - **לאותו מקום שיש בו מעלת א"י** לקבורת מתים שהיא דוקא במערת המכפלה שנקנה ע"י אברהם אלא קבר אותה במקום שהיו בדרך בארץ כנען שהובטחה בבית בלבד ולא קדושה גמורה של ארץ ישראל. (תורת משה לחת"ס שם)

אדמה, שיקבל קדושת ארץ ישראל ובה היא קבורה בארץ ישראל.

לכן האריכה התורה בפרשה זו, ונכפל קניית המערה חמשה פעמים בספר בראשית, בקנייתה (לעיל), בקבורת אברהם (כה, י), בבקשת יעקב (מט, ל), כשמספר על קבורת יצחק רבקה (שם, לב) בקבורת יעקב (נ, יג), כדבר החביב על התורה שנכפל כמה פעמים לחיבתו.

נישואין כפולים

הנישואין עם ארץ ישראל הם נישואין כפולים, הזוכה לשאת את ארץ ישראל לכה, זוכה לנישואין נוספים. כאשר עם ישראל מתחתנים עם ארץ ישראל, זוכים הם שהקב"ה מתחתן איתם. ככתוב לגבי ארץ ישראל (ישעיהו סב, ה): "כי יבֵּעַל פְּחוּר פְּתוּלָה יִבְעֶלְךָ בְּיָד, (ואז יזכו ל-) וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל פְּלֶה יִשְׂשֵׁי עֵלֶיךָ אֶלְקִיךָ".

זה גם הבאור באיסור המובא בגמ' (כתובות קיא, א) לעלות בחומה הנלמד מהפסוק (שיר השירים ב, ז): "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" ה"אהבה" שעליה מדובר היא אהבת ה' לישראל שתתעורר על ידי שובם של בני ישראל לארצם, דהיינו הדבר המעורר אהבתו ית' אלינו עם קדוש הוא העליה לארץ ישראל בתור אומה, אלא שאין לעורר אהבה קודם הזמן, כמו ארוסה, שאין לה לעורר חיבת דודה קודם הנישואין. ולמדנו שאהבה לארץ מעוררת אהבת ה' אלינו בצורה עצומה.

ארץ ישראל מעלה כפולה

הנה היום בדרך כלל איננו זוכים לקנות קרקע מגוי, כך שעוד לפני שקנינו הקרקע היתה כבר בקדושת ארץ ישראל. האם יש מצווה היום לקנות קרקע מיהודי?

בארץ ישראל יש מעלה כפולה לכלל ולפרט. כשם שלגבי הכלל קנין ארץ ישראל מגוי ליהודי הופך את כל קדושת הקרקע. כך גם לגבי האדם הפרטי כאשר יהודי קונה קרקע אפילו מיהודי, הוא זוכה להיות יהודי קדוש יותר, מחובר לארץ ישראל ברמה גבוהה הרבה יותר. קנין בית בארץ ישראל הוא בבחינת נישואין עם ארץ ישראל.

את מי לשמח?

נאמר בתורה שאדם הנושא אשה יש לו מצווה בשנה הראשונה לשמח את אשתו, ככתוב 'נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח' (דברים כ"ד).

חז"ל (סוטה ח) למדו שדין זה כפול נאמר לא רק על אדם הנושא אשה, אלא גם על אדם הקונה בית/כרם בארץ ישראל, יש לו דין נקי לביתו ומצוות השמחה (כמובא בהרחבה בספר בית ראובן פרק ח').

רבים ניסו להבין את מי צריך לשמח בונה בית במשך כל השנה ראשונה?

לפי מה שלמדנו שקנין ארץ ישראל הוא **קנין כפול**, הרי הדברים הפלא ופלא, כשם שאדם הנושא אשה צריך לשמוח עמה שנה שלמה בשביל להתאחד, אף אדם הנושא את ארץ ישראל (על ידי קניית הבית) צריך לשמח את כלתו - ארץ ישראל, ללמוד ולחוש את מעלתה בשביל להתאחד עם ארץ ישראל.

ברית כפולה

בברית מילה קיבלנו מבורא עולם מתנה כפולה. ברית של אהבה וברית על ארץ ישראל (רש"י בראשית יז). שתי בריתות אלו תלויות אחת בשניה,

אין אהבה מה' ללא ארץ ישראל (וכתוב: ונתתי לך ולזרעך אחרית את ארץ מגרית את כל ארץ פנען לאחזת עולם (ורק אז) והייתי להם לאלהים), וככל שיש יותר אהבה לארץ ישראל כך זוכים ליותר אהבה מה' (כנ"ל).

מדוע דווקא באבר הברית קיבלנו את ארץ ישראל?

לפי הנ"ל הרי הדברים נפלאים, באבר בו כורת האדם ברית עם כלתו, כורת הוא ברית עם ארץ ישראל. שכן ארץ ישראל אינה מקום מגורים גרידא, ארץ ישראל היא קנין - קנין של אהבה, ברית נצחית. לכן את ארץ ישראל מקבלים באבר הברית.

כמו שכתב ר' יהודה ליב איגר: ברית יורה על מדת אהבה, כי אבר הברית הוא שורש כל האהבות, ועל זה נצטוונו לכרות הערלה, בכדי להיות כל האהבות בקדושה.

הפרה כפולה

בדור המדבר לצערנו עם ישראל הפר את הברית, אין הם מעוניינים להיות הכלה, המקבלת את מתנת ארץ חמדה. אף הקב"ה מצידו ביטל את הברית אין עם ישראל נכנסים לארץ ישראל, ובאותו דור לא נשבה רוח צפונית ולא יכלו עם ישראל למול את עצמם, כי אם אין ארץ ישראל - ברית מילה למה לכס? (גמ' יבמות עב, א ותוס' שם. לכן בני לוי שלא חטאו במרגלים, המשיכו למול את עצמם).

תיקון כפול

עלינו מוטל לתקן את חטא המרגלים, על ידי שנאה אהבה אמיתית את ארץ ישראל, אהבה של קדושה, אהבת ארצו של מלך מלכי המלכים, או אז נזכה להיות כלה ראויה, והמלך (החתן) יחזיר אותנו להיות נשואין לו ומשׁשׁ חתן על פלה ישישׁ עליך אלקיך.

כתוב: (תהילים ק"ב): "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" (מתי? כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו". הפועל 'חנינה' מופיע פעמיים בפסוקים אלו, ללמדך זה תלוי בזה: מתי נזכה למצוא חן בעיני ה' לגואלנו (אתה תקום... כי עת לחננה), כאשר ארץ ישראל תמצא חן בעינינו!

לסיכום:

פרשת קנית ארץ ישראל, פרשה שכולה כפולה. ללמדנו: קנין ארץ ישראל קנין כפול הוא, קנין גשמי שכולו רוחני. קנין בעולם הזה שכולו עולם הבא. קנין ממוני שכולו נפשי. ויהי רצון שנוזכה.

סיפור - קרליבך מחתן את ארץ ישראל

היה זה בשנת תשל"ו, השמאל שולט אז בארץ, ואנשים של צורה עולים ובאים אצל שרי הממשלה ומפצרים בהם ליתן לתובבי ארץ הקודש לישוב את הרי יהודה ושומרון.

אך מה לעשות ואין הצדדים מגיעים לעמק השוה ואין הם יכולים לבוא לכלל החלטה. שאלו חביבים עליהם רגביה של ארץ ישראל ומבקשים לישוב וליתע בה כל אמה וכל טפח. ואילו חבריהם מן הממשלה חוששים פן יחבלו ההתנחלויות במאמץ להביא שלום בין ישראל לבין הישמעאלים אשר סביב. סופו של דבר נתיאשו האנשים והחליטו כי אין הם מחכים עוד להסכמת הממשלה ועל דעת עצמם יעלו לישוב את האדמות ולגאלם.

אתר תחנת הרכבת אשר בסבסטיה שבמערב השומרון הוא אשר נבחר להיות הראשון אשר יושב בגרעין החלוצים. תאריך העליה על הקרקע נקבע

לליל נר שלישי של חנוכה, ואל מאות העולים אל המקום נצטרפו עוד שלושה: הרב ישראל מאיר לאו, לימים הרב הראשי לישראל, ר' שלמה קרליבך, ואפרים ארבל אשר נהג את הרכב בו נסעו.

יצאו החברים מן העיר נתניה, עברו דרך צומת בית ליד, ובעוד ארץ ישראל פותחת להם זרועותיה מימינם ומשמאלם, וענני השמים ממטירים מעליהם שטף של דמעות שמחה לרגל היום הגדול, המשיכו ומקרטעים על הכביש ומקפצים ממהמורה לשלולית ומשלולית לבור ומבור לשוחה. משנסעו כמה פרסאות מצאו עצמם עוצרים במחסום צה"ל, אשר בצומת דיר-שארף קיפץ חייל אחד מן העמדה ניגש אל המכונית תחב את ראשו בחלון ואמר: רבותי! בהתאם להוראה מגובה אין כניסה לרכב אזרחי.

מה זאת תדבר? נדעק נכגדו אפרים ארבל, כלום אינך יודע שארוע גדול נערך הערב הזה בסבסטיה, וכבר משעות הבוקר צועדים לשם מאות רבות של אנשים.

אכן יודע אני דבר זה, אך דעו לכם כי כל אלו לא על פי חוק נכנסו אלא נזדנבו דרך השדות והגבעות ולא עלה בידי הצבא לעוצרם, אך מכל מקום לכלי רכב אין אנו נותנים לעבור כלל וכלל.

הביטו השלושה זה בזה ולא ידעו מה יעשו, שהרי לילך ברגל כבר לא היה באפשרותם, הן משום שהחמה כבר נטתה לשקוע ובשעת חשיכה לילך בשדות שוממים הרי זו סכנה גדולה, והן משום שמטר זלעפות החל שוטף את הארץ.

ישבו נבוכים וכבר הרהרו לשוב על עקבותיהם. פתאום נזכר הרב לאו כי בתא המטען מונחת חופה, פרוכת עם ארבע קלונסאות, מחתונה אשר נערכה ימים מספר קודם לכן, הלך והציגה לפני החייל ואמר לו: שמע ידידינו מבינים אנו את דבר ההוראה אשר קיבלת, אך הבן נא כי לא סתם אנו באים, אלא שמחכים לנו שם חתן וכלה שנערוך להם חופה וקדושין, הן עיניך רואות את החופה המונחת כאן עמנו, וודאי מבין אתה כי לא יעלה על הדעת להותיר את הזוג הצעיר בלעדיו, שהרי אנוכי מסדר את הקדושין, ושלמה קרליבך הוא החתן.

ראה אותו חייל את החופה ונשתכנע, התקשר אל המפקד והסביר לו את חומרת העניין, ומשקיבל את האישור סימן לאורחים המכובדים כי רשאים הם לעבור את המחסום.

כשהגיעו לסבסטיה כבר היתה שמחת גאולת הקרקע בעצומה, אלו היו עסוקים בקביעת יתדות ובהקמת אוהלים, אלו התקינו אורות בתחנת הרכבת, והנשים ליקטו את מעט הלחם והצידה והכינו ממנו סעודה ומשתה כדי להודות ולברך את ה' על חסדו אשר גמל, שזיכה את עמו לשוב לחבלי ארץ אבותיו.

נטל שלמה את האש והדליק בחנוכיה שלושה נרות, לקח את הגיטרה ופרץ עם הקהל בשירה גדולה, מעוז צור ישועתי, על הניסים, ושבו בנים, והרב לאו ברך את הציבור בברכה היוצאת מן הלב, על היום הגדול אשר עשה ה', שעשרות דורות תלמו על שיבת ציון, ודווקא אנו זכינו להביא לידי מעשה.

ויהי לפנות בוקר עת ביקשו לשוב בחזרה, לפתע נתפס קרליבך במחשבות, ואמר: רבותי! בהיותנו במחסום הבטחנו לחייל אחד, מבחורי ישראל הנפלאים, כי הולכים אנו לערוך חופה וקידושין, ועל סמך זה קבלנו ממנו את האישור לבוא הנה. אם חוזרים אנו עכשיו נמצא כי שיקרנו לו וגנבנו את

דעתו, אין אני עז פנים לשקר לאדם גדול ונשגב כזה... הלך ונתייעץ עם הרב לאו, ולאחר ספקות ולבטים, קמו יחדיו ואמרו: רבותי! נעשה חופה וקדושין, החתן יהיה עם ישראל, הכלה תהיה ארץ ישראל, ואנו נקדשם זה לזה.

וכאן הוסיף קרליבך והסביר: כאשר מקדשים כלה בשר ודם היאך מקדשים אותה, הרי אומר בטבעת זהב העשויה חומר דומם, אם כך כלה אשר היא עצמה חומר דומם היאך מקדשים? הרי אומר בטבעת בשר ודם. הלך וליקט עשרה אנשים, עשאו מעגל אשר תוכו חלל ד' אמות מאדמתה של ארץ ישראל, ציוה לארבע חברים לאחוז הקלונסאות ולפרוס החופה מעל אותו מעגל. נתאספו הקהל סביב והוא הכריז בקול גדול ובנעימה של דבקות, ארץ! ארץ! ארץ! הרי את מקודשת לנו בטבעת זו כדת משה וישראל.

רוצים להבין כיצד מתחתנים עם ארץ ישראל הלכה למעשה - רכשו עוד היום את הספר 'בית ראובן' ואתם כבר בדרך לחתונה, של שמחה לכל החיים.

לתגובות: yudataub@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר,

מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כג, טז: ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר.

תירגם אונקלוס "ארבע מאה סלעין דכסף מתקבל שחורה בכל מדינתא". וצריך ביאור דלכאורה אין דרך אדם לבקש דבר אם אין לו תועלת מזה, וא"כ מה הוצרך לו שיהא זה "עובר לסוחר".

ומפרשים על פי מעשה שהיה עם רבי אפרים זלמן מרגליות זצ"ל שהלך להשתדל אצל השר בעניני הקהילה והשר רצה לרמוז לו שהוא רוצה שוחד, אז הוא אמר לו אני חייב סכום של כסף לפלוני, תסדר לי את הענין ואז אני אטפל בכל הענינים שלך כיון שלא היה נעים לו שהוא לקח כסף ישירות מידו.

וא"כ יש לומר שעפרון כיבד את עצמו ולא היה נעים לו לקחת כסף אחרי שהוא אמר שיתן בחינם, ולכן הוא אמר "עובר לסוחר" היינו שיתן זאת ישר לסוחר, ולכן צריך שזה יתקבל אצל הסוחרים.

כד, ב: ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו והמושל בכל אשר לו.

איתא ביומא [כח, ב] אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה שנאמר ויאמר אברהם אל זקן ביתו המושל בכל אשר לו. ובספר כבוד הבית, שם [הרב שמעון וולף, תסז, הובא בקובץ מפרשים עבודה ברורה] כתב בזה"ל אף דקיי"ל [כתובות כח, א] שאם הרב לימד תורה לעבדו ודאי שחררו ע"ש, ומהאי טעמא נראה דהוי סובר אליעזר א"ל כתיב [ענין רש"י להלן פסוק לט] כי היה משוחרר ויצא מכלל ארור כנען [בראשית ט, כה], ואפילו הכי לא רצה לדבק בו אברהם. וביאר שם דאברהם החמיר על יצחק משום קדושה יתירה והוסיף עוד דאף דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, ואברהם קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה כדאיתא שם בגמ', אליעזר שלמד תורה עמו, צריך לומר כדאיתא מסכת סופרים [פרק כ"א בסופו] שהפילו לו שינו ועל ידי כן יצא לחירות מעצמו ולא שאברהם שחררו בכוונה עכ"ל.

יש לציין דבהוריות [יג, א] איתא "מפני מה הכל רצין לישא גירות ואין הכל רצין לישא משוחררת, שזו היתה בכלל ארוך וזו לא היתה בכלל ארוך", וא"כ זו סיבה מספקת שגם אם אברהם שיחרר את אליעזר מ"מ לא יתחתן עמו משום שהיה בכלל ארוך בתחילה, **אמנם חידוש הוא לומר שאברהם שיחררו וקרא כתיב ויאמר אברהם אל עבדו**, הרי שהיה עבד אברהם עכשיו, ודוחק לומר שהיה עבדו בתחילה וצ"ע.

ולכן נראה דודאי אליעזר לא נשתחרר קודם שעשה שליחותו למצוא את זיווגו של יצחק, ואפ"ה היה כבר מושל בתורת רבו לפי דברי הירושלמי **דאם היה עבד כשר כטבי עבדו של רבן גמליאל מותר ללמדו תורה**. ובספר המפתח [מהדורת הרב שבתי פרנקל פ"ח מעבדים הי"ז] ציין כמה אחרונים שכתבו דמה שהרמב"ם לא הביא דין זה להלכה כיון שאינו שכיח.

כד, לב: ויפתח הגמלים.

פירש"י התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים.

עיי' ברמב"ן שהביא מבראשית רבה בזה"ל לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של רבי פנחס בן יאיר וכו' [בתמיהה], וזו שאלה לסתור פתוח הזמם כי **אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רבי פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברהם אבינו**, וכאשר חמורו של פנחס בן יאיר אינו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו כל שכן גמליו של אברהם אבינו ואין צריך לזממם כי לא יאונה לצדיק כל און עכ"ל.

וכתב באמת ליעקב [להגר"י קמינצקי זצ"ל] וליישב דעת רש"י **אפשר דזה היה דוקא בארץ ישראל**, ורבי יהודה הלוי כשמה שבח ארץ ישראל הזכיר זה בין שבח הארץ [וכתב שם בהערה 21 כוונת רבינו היא לדברי המקונן (קניות לתשעה באב קינת ציון קחי כל צרי גלעד) שבקוננו על חורבן הארץ כתב בזה"ל **בך כל חיה ועוף חכמו עד כחמור היה לפנים לבן יאיר חמור** עכ"ל. והיינו שכל הבהמות בארץ ישראל חכמו כחמורו של רבי פנחס בן יאיר], **אי"כ יש לומר דכאן שהלך לחרון הוצרך לזממם עכ"ל**.

אמנם קשה לי על דבריו מהא דאיתא בב"ר [מא, ה] על הפסוק ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם ובין רועי מקנה לוט, וז"ל ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר בהמתו של אברהם אבינו היתה יוצאה זנומה ובהמתו של לוט לא היתה יוצאה זנומה, היו אומרים להם רועי אברהם הותר הגזל ע"ש, והתם היה המריבה כשהיו אברהם ולוט בארץ ישראל, **הרי להדיא דגם בארץ ישראל בהמותיו של אברהם היו יוצאות זנומות מפני הגזל**, וצריך עיון.

והמחזור בזה כמו שכתב בפירוש מהרז"ו [על ב"ר ס, ח] והתירוף פשוט שהחמור שהיה אברהם אבינו רוכב עליו בודאי היה כחמורו של רבי פנחס בן יאיר מקל וחומר, אך שאר בהמותיו היה צריך לזממם וכדאיתא בהדיא לעיל [פרק מא, ה] עכ"ד. ועיי' בבאר בשדה כאן.

שוב ראיתי בפענח רזא [בראשית כט, יד] שהקשה איד ישב יעקב עם לבן מיד בלי פינוי התרפים, והלא אף גמלי אברהם לא רצו ליכנס עד שפינו אותם ע"ש.

ומקורו באבות דרבי נתן פרק ח' וז"ל כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו

חסידות, אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו ע"ז שנאמר ואנוכי פינתי הבית ומקום לגמלים, ואנוכי פינתי הבית מתרפים, **ומה תלמוד לומר ומקום לגמלים, מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפינו כל העבודה זרה מפניהם**. וכן הוא במדרש הגדול שם דבהמתן של צדיקים דומה להן שנאמר ומקום לגמלים. כשבאו גמלים ליכנס ראו ע"ז בבית ולא רצו ליכנס עד שפינו אותה עכ"ל.

א"כ מבואר להדיא דלא רק החמור שרכב עליו אברהם אבינו בעצמו היה חסיד אלא גם גמליו. ולכאורה הוא הדין שאר בהמותיו היו כן כמו שלא נכנסו הגמלים שהביא אליעזר לבית עבודה זרה עד שפינו אותם, וא"כ לכאורה הדרא קושיא לדוכתה אמאי גמליו יצאו זמומין שלא ירעו במקום גזל הא בלאו היו חסידות כאברהם אבינו, וצריך עיון.

ולכן נראה ליישב באופן אחר, והוא על פי מה **שנראה לחלק בין איסור טבל ועבודה זרה לאיסור גזל**, והוא דלדעת המדרש לא יתכן שזממם כדי שלא יאכלו משדות אחרים. ובחתי"ס חולין ה, ב ובשו"ת מהרשד"ם ח"ב סימן קט הקשו לדעת ר"ת [גיטין ז, א תוס' ד"ה השתא] דדוקא באכילת איסור אין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים ומשום דבמאכלות אסורות יש גנאי, א"כ מאן יימר דאף לענין גזל אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, וכתב החת"ס דעל כרחק שיטת המדרש הוא דלא כדעת ר"ת, וכן לדעת רש"י שהיו זמומים, על כרחק הוא כשיטת ר"ת דלא נאמר כלל זה אלא באיסור אכילה.

ובקובץ שעורים [פסחים אות קיב] כתב דהמחלוקת כאן תלויה בגדר איסור גזל, דדעת רש"י דאכילת גזל נחשב כדבר איסור בחפצא, ולכן אף לענין גזל נאמר כללא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידי הצדיקים [וכעין זה במהרש"ם שם דאיסור גזל איסורו קבוע לעולם ואין איסורו תלוי בזמן], אכן דעת המדרש דאין זה אלא איסור גברא במעשה הגזילה, ועל כוונ דא ליכא הך כללא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידו כמו באיסור שתלוי בזמן [ועיי' בחבצלת השרון עמ' שלה].

ולפי"ז נראה דגם המדרש מודה דרק איסור גזילה הוא איסור גברא כיון דלא נתוסף בחפץ איסור ע"י גזילה ואין החפץ אסור מצד עצמו אלא מצד שבא ע"י איסור גזל, משא"כ בעבודה זרה האיסור הוא בחפצא שהחפץ מצד עצמו מתועב מלפני השם וזוהי ודאי אין הקב"ה מביא תקלה אפילו לבהמתם של צדיקים, ולפי"ז אתי שפיר.

כד, סג: ויצא יצחק לשוח בשדה.

בריא"ף עמ"ס ברכות ו, ב [ובעץ יוסף שם] גבי הקובע מקום לתפילתו כתב דאיתא בזוהר [סדר בא דף יח, ב] שהוא השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת **שהוא בפתח המערה שהוא מקום גן עדן ויצחק היה מתפלל שם**.

אולם בפסחים [פח, א] אמרו דיצחק קרא למקום המקדש שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, אי"כ לדעת הגמרא לא התפלל יצחק בשדה מערת המכפלה כדברי הזוהר, **אלא בהר הבית** כדפירש"י שם.

כד, סו: ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה.

פירש"י גילה לו ניסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפילתו. וברא"ם הקשה דאם

בעבור הניסים שנעשו לו היה לו לומר ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר נעשו לו, לא את כל הדברים אשר עשה.

אמנם עיי' במשכיל לדוד שכתב דלפי זה מאי דסיים קרא לאו אדידיה קאי, **אלא רצה לומר "אשר עשה" הקב"ה** ולא חש לבאר דידוע מאן עביד ניסי אלא רחמנא. וכ"כ הנחלת יעקב דהכי איתא [ברכות נ, א] דהא דאמרין למי שעשה לאבותינו ולנו כל הניסים האלה התם מוכחא מילתא **מאן עביד ניסי קוב"ה** ודרך המקראות לחסר תיבה כיוצא בזה כמו שפירש רש"י ריש פרשת בראשית.

ויש לציין דמקור דברי רש"י הוא בב"ר ובראשית זוטא ושם נוסף הלשון "דברי שבח גילה לו", ובאמת מה שהקב"ה עשה לו הרי ראוי להשתבח בזה שזה מראה שכל מה שעשה שנתן הניזם והצמידים ומגדנות לאחיה וכל מה שבדק אותה הרי אין דרך החכמים להתפאר במעשיהם ולהשתבח בהם, אלא איסי דעביד קוב"ה משתבח קאמר.

ושמעתי מהג"ר חיים פרץ ברמן שליט"א **דבאמת כל מה שעשה בעצמו אילולי ניסי דעביד קוב"ה לא היה מועיל מאומה**, שהרי אמרו חז"ל דבתואל ולבן שמו לפניו בקערה סם המות לאכול ובא מלאך והחזיר סם המות לצד בתואל ואכל ומת [הובא בעל הטורים פסוק לג ד"ה ויושם], ואליעזר בעיקר סיפר את הדברים שבאמת הועילו לשידוך.

והנה בפירוש באר היטב כתב על מקור לביאורו של רש"י דהיה צריך לומר ויספר העבד את כל אשר עשה, **"הדברים" למה לי**, לכן פירש גילה לו ניסים קפיצת הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפילתו ומביא רש"י שני ניסים, כי מילת "דברים" שנים משמע, ומילת "אשר עשה" הנכתב בכתוב מילתא באנפי נפשיה היא עכ"ל.

ולכאורה צריך להבין דבשלמא קפיצת הארץ נס הוא דאינו קיים על פי מהלכי הטבע הרגילים, אבל מה שנזדמנה לו רבקה בתפילתו הרי מה שיצא לפועל על ידי תפילה לאו נס הוא כמו שכתב המהרש"א בח"א קידושין [כט, ב ד"ה אפשר].

שוב העירני ידידי הר"ר יוסף קסטל שליט"א לדברי הגמ' תענית [ד, א] דאיתא שם דאליעזר עבד אברהם שאל שלא כהוגן דכתיב והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו' יכול אפילו חירת אפילו סומא השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה, ופירש"י שם **"וזימנו לו רבקה"**, היינו שהתפילה נתקבלה.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי

יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס,

דומ"צ באשדוד

תפילת מנחה

וַיֵּצֵא יַצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עֶרְבָב (כד, סג)

אמרו חז"ל (ברכות כו, ב) יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו.

אמרו בזוה"ק (קלב, א) שבשעה שהתפלל מנחה, אז נושע. הן בביאתו לחרון, שהגיע לעת ערב לעת צאת השואבות, בזמן המנחה. וכן כעת הגיע אליעזר עם רבקה בשעה שיצחק התפלל מנחה.

וכן איתא במדרש אגדת בראשית (בובר, פרק עז)

ויהי בעלות המנחה (מלכים א יח, לו), זש"ה תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב (תהלים קמא ב), **אין לך חביבה יותר מתפלת מנחה**, וכן את מוצא בדניאל שעשה אחד ועשרים יום מתפלל, ולא נענה אלא בתפילת מנחה, שכן הוא אומר ועוד אני מדבר בתפילה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחילה מועף ביעף נוגע אלי כעת מנחת ערב, ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכיחך בינה (דניאל ט כא וכב), כיון שראה יצחק שכן חביבה היא תפלת מנחה לא יצא אלא בה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד טג). אף דוד כן ביקש, שנאמר תכון תפילתי וגו' מנחת ערב, לפיכך כשראה אליהו שכן היא חביבה תפלת מנחה, לא התפלל אלא בה, שנאמר ויהי בעלות המנחה.

וכן איתא בגמרא (ברכות ו, ב) ואמר רבי חלבו אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר ויהי בעלות המנחה.

הטעם שנקראת תפילת מנחה

הקשו התוספות (פסחים קז, א ד"ה סמוך למנחה) מדוע תפילה זו נקראת מנחה, אם משום שמנחה היתה קריבה עם התמיד של בין הערבים, הלא גם בתמיד של שחר היתה קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד. ותיירו על זה ב' תירושים.

א. לפי שבשחר יש שם אחר, תפלת שחרית.
ב. על פי מה שאמרו בגמ' ברכות (ו, ב) הוי זהיר בתפלת מנחה, שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה. ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה, ולכך קרי ליה תפלת מנחה, שאז היה שעת רצון.

ג. התוספות יום טוב (ברכות ד, א) כתב, והרמב"ם בפירושו כתב מנחה שם נופל על עת מן היום, והוא כשישאר מן היום ב' שעות ומחצה זמניות, ונקראת התפלת השניה מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא עכ"ל. ולא נתן טעם על השם של זמן ההוא.

ומצאתי בפירוש החומש להרמב"ן בפרשת בא בפסוק בין הערבים שהביא שם פסוקים שכתב בהם מנחת הבוקר מנחת הערב, וכתב שמנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול, כדמתרגמינן (בראשית ג, ח 'לרוח היום') 'למנח יומא'. והן מנחה גדולה ומנחה קטנה שהזכירו חכמים עכ"ל. (בערוך השלחן הקשה ע"ז שא"כ היה לנו לקרותה מנוח, ומנחה הוא לשון מתנה).

ד. **האבודרהם** כתב (תפלת מנחה) ונקראת זאת התפלה מנחה, מפני שבשעה עשירית מן היום שנברא בו אדם הראשון, חטא, וזהו שכתוב (בראשית ג, ח) לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא. [ויש לעיין אם כונתו רק לבאר תיבת מנחה, וכונתו כמ"ש הרמב"ן. או שמתכוון להוסיף שלכן מתפללים בשעה זו, שבאותה שעה חטא אדם הראשון, ועלינו לתקן זאת].

ה. בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' כב) כתב, עתה נפרש מנחה, והיא מלה נגזרת מדכתיב לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא. וזה שהיום, והוא השמש המשער אצלנו מדת יום, נוטה באותה שעה ללכת למנוחתו להשתחוות לקונו במערב, וגופה של חמה שהיא קבועה בגלגל בהגיעה לנקודת המערב, היא עצמה קרבן מנחה לקונה, וממנה הדוגמא אלינו שנקריב עצמנו ונפשנו לשמים. (וממשיך בביאורו ע"ד הסוד).

ו. **החיד"א** (בפתח עינים לפסחים קז). מביא משם ליקוטי רבינו בצלאל (השיטה מקובצת), שלכן

נקראת מנחה, לפי שבמנחה כתוב 'ונפש כי תקריב מנחה', דמעלין עליו כאילו הקריב נפשו. וכן יצחק שתיקן תפילת מנחה, נחשב לו כאילו אפרו צבור על גבי המזבח.

ז. **השליה הקדוש** (פ' וירא תורה אור אות ד') כתב, ומצאתי שלכך נקרא תפלת מנחה מנחה יותר משאר תפלות, הלא כל שאר תפלות הם מנחה שלוחה לה'. אלא שאמר יצחק מה זה יש כאן עולה ולא מנחה סולת, עמד ותיקן תפלה שתהיה במקום מנחה. על כן נקראת זאת התפילה של בין הערבים שתיקן יצחק מנחה, שתקנה במקום מנחת סולת. ורמז לדבר ונפש כי תקריב קרבן מנחה (ויקרא ב, א), היינו יצחק שמסר נפשו. (כן כתב באגרת הטיוול מהגה"ק ר' חיים ב"ר בצלאל ז"ל אחי המהר"ל).

ובספר **זרע יצחק** (על המשניות להגה"ק המקובל ר' יצחק חיות ז"ל, נדפס בשנת תצ"ב) כתב דאיתא במדרש לפי שיצחק תיקן אותה במקום מנחה, דהי' עולה תמימה, ואין עולה בלא מנחה, לכן תקן תפלה במקום מנחה השייך לקרבן, ולכן נקרא מנחה.

ח. **הגאון מהרש"ק זי"ע** [רבי אהרן שמואל קיידינוב זצ"ל בעל ברכת הזבח] בשו"ת **אמונת שמואל** סי' כ' כתב: ואפשר לי לתת טעם, בשלמא קרבן תמיד של שחרית הוא לכפר על עבירות דלילה. ואברים ופדרים של ערבית על עבירות היום, כמ"ש צדק ילין בה גו' (במד"ר כא, א) ע"פ ישעיה א, כא). אכן השחיטה והקרבן של בין הערבים, והתפילה שנתקנה בשבילה, הכל שלא לצורך, כי הוא באמצע היום, ולכן אמרו שהוא באמת **מתנה ומנחה**, והעיקר החוב היה מהראוי להיותן קודם הערב ביום כדי לכפר העונות דיום ולא אחר חצות מיד, נ"ל וק"ל.

ט. **מענין שהגה"ק בקדושת לוי פ' חיי שרה כיון לרעיון מענין זה**: או יאמר, ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וירא והנה גמלים באים. דהנה אמרינן בגמרא (ברכות כו, ב) אברהם תיקן תפילת שחרית כמו שאמר הכתוב (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבוקר ויעמוד, במקום שעמד שם. ויצחק תיקן תפילת מנחה כמו שאמר הכתוב ויצא יצחק לשוח, ואין שיחה אלא תפילה כמו שאמר הכתוב (תהלים קב, א) תפלה לפני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. ויעקב תיקן תפילת ערבית כמו שאמר הכתוב (בראשית כח, יא) ויגע במקום ההוא וכו'. ולכאורה קשה למה נקרא תפילת מנחה, בשלמא תפילת שחרית הוא בעת שמאיר השחר, ותפילת הערב מפני שהוא בערב, אבל תפילת מנחה למה נקראת כך. והתוספות יום טוב הרגיש בקושיא זו, ומתרץ שמפני כך נקראת תפילת מנחה שהוא מנוחת השמש וכו'.

ולי נראה כך, שבשביל זה נקרא בלשון מנחה, דהנה תפילת השחרית צריך אדם להתפלל על זה שהחזיר לו הנשמה ואומר אמת ויציב, וגם עשה לו השם יתברך כמה טובות, דהיינו השמש המאיר, ועוד כמה דברים. ותפילת ערבית גם כן מחויבים אנו להתפלל על מה שאנו נותנים להשם יתברך נשמה בפקדון, ומאמינים שהבורא ברוך הוא הנאמן בפקדונו בודאי יחזיר לנו כרצוננו, ולכן אנו מתפללים אמת ואמונה. **אבל תפלת מנחה אין אנו מחויבים להתפלל רק שאנו מנדבים אותו ולכן נקרא לשון מנחה, שהוא לשון נדבה**. עכ"ל.

י. גם **בערוך השלחן** כתב שמנחה הוא לשון מתנה, ומבאר בדרך זו, שהרי לדעת הרמב"ם מצות תפלה היא מדאורייתא, אולם רק פעם אחת ביום כמ"ש בסי' פ"ט. לפי זה תפילת שחרית היא פריעת

חוב, אבל תפילת מנחה היא מתנה. (אבל לפי"ד גם תפילת ערבית היא מנחה ומתנה).

יא. **החתם סופר** (בחי' לפסחים שם) כתב ולע"ד דהתפלות נתקנו על הקטרת האברים והקומץ, לא על הזביחה והזריקה. ולכן בתמיד של בין הערבים שמתאחר גמר שריפת האברים עד הלילה, שעליהם נתקן תפילת ערבית, לא נתקן תפלת מנחה כי אם על הקטרת הקומץ שנוסף מיד בהריחו אש, ולכן נקרא ע"ש מנחה כנלע"ד ודוק.

יב. **בערוך השולחן** (סי' רל"ב סי"א) כתב, רבותינו בעלי התוס' בפסחים [ק"ז]. הקשו למה נקראת תפלה זו מנחה דאי משום מנחת התמיד והחביתין הלא בתמיד של שחר היה ג"כ מנחות אלו ותרצו דאמרינן בברכות [ו'] : דאליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, ושמא בשעת הקרבת המנחה נענה, ולכך קרי לה תפלת המנחה שאז היה שעת רצון עכ"ל. ועדיין אינו מובן למה באמת בעת הקרבת מנחה של ערב נענה, **ולמה היה אז שעת רצון**, והרי גם בשחרית כן הוא.

וני"ל דהעניין כן הוא דידוע שבשעת הקרבת המנחה היו מנסכין נסוך היין ושרו הלויים בכלי שיר, וזהו בין בתמיד של שחר ובין בתמיד של בין הערבים, ואין לך עת רצון גדול מזה. אלא שבין הערבים הוי יותר עת רצון, משום שהמנחה היא בסוף כל העבודות כדאיתא ביומא [ל"ד]. **ונמצא שהמנחה של בין הערבים היא העבודה האחרונה של היום, וחביבה ורצויה, כמו תפלת נעילה ביוה"כ, ולכן אז הוא העת רצון**. וכן אמר דוד [תהלים קמא, ב] 'תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב', הרי דמנחת ערב היא החביבה יותר. עכ"ל.

תפילה במסירות נפש

יג. בספר תוספת ברכה כתב רעיון יקר, ומה שנראה לי בתכונת שם זה ויחוסו לתפלת הצהרים, ע"פ מה שכתב הטור או"ח בסימן רל"ב בסמיכות למאמר חז"ל בברכות ו' ב' לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה. וכתב בטעם הדבר, מפני שתפלת השחר זמנה ידוע לאדם, בבוקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו. וכן של ערב בלילה זמנה ידוע, בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו. אבל תפלת המנחה שהיא באמצע היום, בעצם טרדת האדם בפרנסתו, צריך האדם לשים אותה אל לבו, לזכור ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה. ולכן אם הוא עושה כן, שכרו הרבה מאוד, ע"כ דבריו.

ואני אוסיף מלח ותבלין לדבריו, על פי מה שאמרו במס' מנחות (קד, ב) על הפסוק בתחילת פרשת ויקרא (ב, א) 'ונפש כי תקריב מנחה', מה שנתנה מנחה שנאמר בה נפש (כי תקריב, ולא איש או אדם, או גם בלא תואר המקריב רק וכי תקריב מנחה, או ואם מנחה קרבנו, כמו סגנון הלשון בפרשה שם 'ואם מן הצאן קרבנו', 'ואם מן העוף קרבנו'). אמר הקב"ה, מי דרכו להביא מנחה (שהוצאותיה מעטות), עני- (שאלו לו לקרבן יותר שוה מזה), מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני, ע"כ.

בצירוף דברים אלה יתבאר ויטעמו מאוד דברי הטור, כי יען אשר בזמן תפלת המנחה אדם עומד טרוד בעסקיו ובפרנסתו, והוא מניח אותה ומתפלל. ופרנסת אדם היא חיינו ונפשו, לכן נחשבת תפלה זו לפני הקב"ה כאלו הקריב נפשו, והקרבת נפש כלולה בקרבן מנחה. ולכן על שם זה נקראת תפלה זו בשם

מנחה, יען כי יש בה המעלה מן קרבן מנחה - שהיא כמו הקרבת הנפש כאמור.

החשיבות המיוחדת בזמן שאדם טרוד בעסקיו ומתנתק מן הכל ורץ אליו יתברך

הרה"צ ר' אליהו ראט ז"ל נהג להתפלל תפילת מנחה בבית הכנסת 'מוסאיאוף', בו התפללו פועלים ואנשי עמל. שאלוהו, מה יחודו של בית כנסת זה?

הסביר להם, לתפילת מנחה מגיעים בעלי המלאכה, סייד, נגר וסנדלר, כל אחד עוזב את עבודתו ואת עסקיו, וממהר להתפלל מנחה. ישנה חביבות מיוחדת לפני השי"ת, ליהודי הטרוד בעניני העולם, המתנתק מכל עיסוקיו ורץ אליו יתברך, לכן הנני אוהב להתפלל עם יהודים אלו.

אולי על כך התכוון הבעש"ט שאמר, האיש הטרוד בעסקיו כל היום בשוקים וברחובות, וכמעט שוכח שיש בורא עולם, בהגיע עת מנחה עולה על זכרונו שהגיע זמן התפילה. הוא נאנח מעומק לבו בהתבוננו איך פנה היום בהבלי העולם, הוא רץ לסמטא צדדית ומתפלל מנחה, הגם שאינו יודע כלל מה הוא מדבר, עכ"ז יקר הוא לפני הבורא ואנחתו בוקעת רקיעים. (מגן אברהם למגיד מטריסק פרשת בלק).

השפתי צדיק כותב במאמריו לסוכות (אות ל"ט), על הפסוק בקהלת 'טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח', אומר המדרש טוב מלא כף נחת זהו עוה"ב, ממלא חפנים עמל היינו עוה"ז. שואל השפתי צדיק למה דווקא מלא כף נחת עוה"ב טוב מעוה"ז, הלא אף קורטוב עוה"ב טוב יותר מעוה"ז. ומה הדמיון בין טרדות עוה"ז כנגד נחת עולם הבא?

אלא כוונת המדרש, טוב מלא כף נחת עוה"ב ממלא חפנים עמל של עוה"ז. כאשר האדם שקוע בעניני עוה"ז ומנתק את עצמו עבור השי"ת, אותה שעה שעוסק בתורה ובעבודת השי"ת יקרה וחשובה בעיניו עד מאד.

כעין זה כתב בספר דברי ישראל (להרה"ק ממודז'ין) על הפסוק (שמות לג, ז) 'והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה'. כי עיקר החשיבות בעבודת השי"ת, כשהאדם עוסק בעניני עוה"ז, במו"מ בשוק, ופורש עצמו מכל הטרדות לתורה ולתפילה.

וזה נרמז בכאן, והיה כל מבקש ה', עיקר המבוקש מהשי"ת, שיצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה, שילך לעסוק בתורה ובתפילה מחוץ למחנה, כשהוא מוקף בטרדות ועסקים, ישלך הכל וירוץ לבתי כנסיות ולבתי מדרשות.

וכן אמר הרה"ק ר' שמואל אלי' מזוואלין זצ"ל על המשנה (אבות ד, יז) 'יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט בעוה"ז - היינו מתוך טרדות העולם הזה. 'מכל חיי העוה"ב' - הכוונה ליושב אהל ולומד במנוחה ואין לו טרדות.

תפילתן של צדיקים

סיפור מרבינו הבעש"ט - כנראה שזה המקור למה שהובא בשמו בסה"ק מגן אברהם הנ"ל

בספר שבחי בעש"ט מובא: שמעתי מהרב דקהלתנו ששמע מהחסיד ר' זאב מקהילת אליק, פעם אחת שבת הבעש"ט בק"ק אליק אצל בעל הבית, ובעל הבית היה פרנס חודש. ובשבת במנחה הלך הבעל הבית לבית הכנסת לשמוע הדרשה

מדרשן אחד אורח, והמתין עליו הבעש"ט בסעודה שלישית שיבוא מבית הכנסת. ובתוך כך שמע שהדרשן מלשין (=מדבר בגנותם) על ישראל, ורגז הבעש"ט ואמר לגבאי שילך ויקרא לבעל הבית, וגילה הגבאי לכמה אנשים שרגז הבעש"ט על הדרשן, וראה הדרשן שהעולם נשמטים אחד אחד ופסק מלדרוש.

למחרת בא הדרשן להבעש"ט, ונתן לו שלום, ושאל אותו הבעש"ט מי הוא? והשיב, אני הדרשן, מפני מה רגזתם עלי? קפץ הבעש"ט ממקומו, וזלגו דמעות מעיניו, ואמר: אתה תדבר רע על בר ישראל! **תדע שבר ישראל הולך כל היום ליומא דשוקא, ולעת ערב שנוגה לו, מתחרד ואומר, אי לי שאעבור זמן מנחה, והולך לבית אחד ומתפלל מנחה, ואינו יודע מה שמדבר, ומוזה מזדעזעים שרפים ואופנים!**

סיפר הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל: ... ועמד מורי המגיד הקדוש ממזריטש להתפלל מנחה, ותפילת מנחה שלו היתה תמיד אש שורף שלהבת קה כנודע. (נתיב מצוותך עמ' פז נתיב היחוד שביל ד).

תפילת המנחה של רבינו הקדוש מלובלין

כתב הרה"ק מראפשיץ זצ"ל בסה"ק זרע קודש (פ' כי תצא) וכן שמעתי מהרב הקדוש מורינו הרב אלימלך זצ"ל שכשעשה עליית נשמה ראה שנושאים את כלי הבית המקדש, ואמרו לו שהם אותם הכלים שהוציא הוא מהגלות.

ופעם אחת אמר שנפלה בית טומאה אחד בצורה גדולה מאוד, ובכל יום עולים אלפי אלפים בעלי מלאכות בנאים לבנות החומה, אבל יש לי שומר טוב, שכשהרב מורינו הרב יעקב יצחק מלאנצהוט מתפלל תפילת י"ח מתפילת מנחה מפיל כל מה שבונים, והבנתי דבריו הקדושים, שמפיל זה, על ידי שעל ידי תפילתו בונה חומות ירושלים ובית המקדש, ולפי ערך שבונה חומות ירושלים לפי ערך זה מפיל בהבית הזה של טומאה, כי כשזה קם זה נופל.

הרבי ר' בונם ויצחק אבינו

פעם נסע הרבי ר' בונם מפשיסחא זצ"ל דרך כפר אחד, והגיע זמן מנחה. ירד רבינו מהמרכבה ונכנס לעובי היער בין האילנות והתפלל בהתלהבות עצומה. בתוך כך נישא אליו איש אחד בלבוש עובר אורח כאיש פשוט, ודיבר עמו זמן מה, ולאחר מכן פנה האיש לדרכו. לאחר מכן נודע שהוא היה יצחק אבינו, ונרמז בכתוב ויצא יצחק לשוח בשדה ואמרו חז"ל שתיקן תפילת מנחה. (חדות שמחה בשם הה"צ רש"ב מקרונויץ זצ"ל).

עוד הארה בענין מהרה"ק הפני מנחם מגור זצ"ל

בשולי הגליון למס' שבת (פט, ב) על הגמ' א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב 'כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך', לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אמר אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו. אמר ליה בניך חטאו, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי

עצה, אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך וכו', ועוד כמה חטאו, כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עלייהו וכו', אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך וכו'.

כתב שם, ע"י מה שכתבתי בה"י על הגליון בספר קסת הסופר על הפסוק ולא מצאה היונה מנוח (דף ק"א). וז"ל רבינו שם: 'נוחם' אותיות 'מנוח', והיפוך אותיות 'מנוח' (וימח וגו' כל היקום). וע"י עשירית האיפה על תורת כהנים פרשת שמיני [פ"א אות ג] מנחת נחשון, 'מנחה' היפוך אותיות 'נחמה', ובזמן משיח 'מנחה' ישיבו (וכן אותיות 'מנחה' ואותיות 'מנחה', ע"י שבת פ"ט: ימחו על קדושת שמך), וע"י תענית פ"ג מ"ח 'נמחית' אבן הטועין, כי על (רוב) טובה אין חוזר בו הקב"ה, וזהו מה שא"י שם בגמ' (תענית כ"ג). הביאו לי פר הודאה 'מנחה' כי כל פר צריך מנחה, והודאה מנחה (ועי"ש בח"א מהרש"א למה פר הודאה). ואבן הטועין - 'מנחה' דן מאסף לכל המחנות שהשיבו אבידה. ואכמ"ל בזה.

ולפי זה אפשר לתרץ אולי קושיית תוד"ה סמוך למנחה, פסחים ק"י. שהקשו למה נקרא מנחה, ובמסורת הש"ס שם בשם אבודרהם שאדם הראשון חטא בזמן מנחה, למנח יומא עיי"ש, וזה 'מנחה' הופך מן 'מנחה' ל'נחמה'. ויצחק אבינו ע"ה תיקן מנחה, ויעתר לו כתיב אצל יצחק אבינו, היפך כעתר [סוכה יד, א למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממת אכזריות למדת רחמנות].

ובשבת שם כי יצחק אבינו ע"ה לא הסכים שימחו אלא אמר פלגא עלי ופלגא עלך וכו', עיי"ש. וע"י בזה"ק פרשת חיי שרה דף קל"ב.

ואח"כ שמעתי ממחונתי ר"אז טרגר (שליט"א) [ז"ל] ששמע מפי הרה"ק ר' מאיר יחיאל מאוסטרובוצא זצ"ל כי לכך נקרא תפילת מנחה, כי אמרו חז"ל תפילות אבות תקנום, ויצחק תיקן מנחה כדכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ויצחק אבינו ע"ה הקריב נפשו בעקידה, ובמנחה כתיב ונפש כי תקריב ואמרו חז"ל ומנחות קד- מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב נפשו. ודפח"ח. ע"כ.

ועל גליון עשירית האיפה שם כתב רבינו וז"ל: וגם 'מנחה' אותיות 'מנחה' (ו'נחמה'), וכתב מחנה יהודה ונשיא לבני יהודה נחשון וגו'. ולפי זה יש ליישב קושיית תוד"ה סמוך, פסחים ק"ז, דעי"ש בהגהת מסורת הש"ס בשם אבודרהם, וי"ל כי 'מנחה' הופך מ'נחמה' ל'נחמה', ואדם הראשון אחרי החטא היה למנח יומא (כי בעשירית סרח סנהדרין לח, ב), ויצחק תיקן תפילת מנחה, היפך כעתר, ויעתר לו כתיב ביצחק אבינו ע"ה. והבן ואכמ"ל בזה.

וע"י שבת פ"ט: כי יצחק אבינו ע"ה לא הסכים שימחו, ו'מנחה' הופך 'נחמה' ל'נחמה'. ויהי רצון שנוזה לראות בנחמת ציון וירושלים במהרה בימינו אמן בשבט ה' שכינתו לציון ברחמים.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושאי

תפילה. לא במבט מצומצם

באחד מימי הקיץ ישב כ"ק האדמו"ר בעל ה'ישועות משה' מויז'ניץ זצוק"ל על שפת הים למנוחה, ולמד מתוך גמרא גדולה, כאשר מעליו פרוסה שימשיה להצל עליו מהשמש. עבר שם יהודי שחזונו העידה שעדיין לא זכה לשמור תורה ומצוות וראה התקלות של חרדים על שפת הים. ניגש אל אחד הגבאים והתעניין מיהו זה היהודי נשוא הפנים היושב ולומד. השיב לו הגבאי: "זה הרבי מויז'ניץ".

"ככה? זה הרבי מויז'ניץ?", אמר היהודי שלבש בגד ים, "אני חייב לגשת אליו ולהגיד לו משהו!".

הגבאי ניסה להניאו מלגשת אל הרבי, כשהוא לבוש בבגד ים. אך האיש התעקש ואמר: "זה משהו קצר, שאני כבר הרבה שנים רוצה להגיד לרבי ויז'ניץ..."

היהודי הלך לא המתין הרבה והרים את קולו: 'הרב ויז'ניץ! הרב ויז'ניץ!...' האדמו"ר הביט בו ושאל את הגבאי לרצונו של היהודי. אמר לו הגבאי: "הוא אומר שיש לו משהו שהוא רוצה להגיד לרבי כבר הרבה זמן, וזה משהו קצר..." "בסדר, שייגש", אמר הרבי.

ניגש היהודי אל האדמו"ר ואמר לו כך: "הרב ויז'ניץ, אני כל שבוע נוסע במיוחד לבני ברק לקנות את החלות שלכם במאפיית ויז'ניץ! זה משהו מיוחד, אין כמו הידיים שלך, ידי זהב. אתה אופה חלות טעימות מאד מאד! יבורכו מעשי ידך!".

את המעשייה הזאת, שהייתה או לא הייתה, הכרתי מזמן. השבוע קראתי אותה שוב, והפעם בספר חיזוק בענייני תפילה בשם 'שמע קולנו', שכתב הרה"ג רבי ישראל מאיר אלטמן שליט"א מרכסים. ספר העומד לצאת לאור והנמצא אצלי לצרכי עריכה. הרב אלטמן מביא את הסיפור וכותב בשוליו את הדברים המאלפים הבאים:

אכן, מעשייה מבדחת. מצחיק לשמוע על היהודי התמים שצימצם את כל חסידות ויז'ניץ, קהילה חסידית תוססת בת אלפי משפחות, עם שיטה ודרך בעבודת ה', עם ישיבות, כוללים, תלמודי תורה ועוד ועוד, למאפיית חלות, כך שהיה ברור לו כשמש בצהריים שהאדמו"ר מויז'ניץ קרוי כך על שם החלות שהוא אופה, בעצמו...

אך האם אנחנו לא כאותו יהודי טועה? האם אנחנו לא מצמצמים לעיתים את כל המבט שלנו ל'מאפיות חלות'!... יש כאלו שמבטם על תפילה, דומה להסתכלותם על 'כספומט'. צריך פרנסה? הולכים להתפלל. יש חולה בבית? מתפללים. צריך זיווג? הולכים להתפלל. צריך ישועה בכל נושא שהוא? מתפללים....

זהו צימצום, לקחת את כל מושג התפילה ולצמצמו ל'קח - תן', קח תפילה, תן ישועה. לא ולא! "משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו ואמר: אל יראה פני אלא מתחלת השנה יבוא ויטול פרנסתו. היה מתפרנס כל השנה והוא משתקק: הלואי אראה פני אבא ולא אתפרנס, כיון שנתרצה לו, אמר יבוא בכל יום ויטול פרנסתו. אמר אותו הבר: כדאי אם אין בידי יום ויטול פרנסתו. אמר בכל יום כדאי הוא. כך ישראל מפני חבתו ניתן לחן פרנסת יום יום כדי שיהיו מחלין ומקבלין פני שכינה בכל יום" (מכילתא דרשב"י).

כן כאלו תרגילים חכמים. היצר הרע נותן לנו להלך מלחמה בעוז ובתעצומות. הבעיה היא שאנו מנהלים את המלחמה לא במקום הנכון. אנחנו נלחמים על מישהו חי, בזמן שהמות שוכב במקום אחר.

התפילה היא בגדר 'כל המקודש מחברו - חרב יותר מחברו'. היצר הרע יודע זאת יותר טוב מאיתנו, הוא יודע את הערך העליון של תפילה, שבלעדיה אין שום סייעתא דשמיא, והוא נלחם בעוז ובתעצומות. הוא מאפשר לנו להילחם בו בדברים אחרים, חשובים פחות. אך כשאנו מגיעים לתפילה, מקום כבוד שמים והקשר שלנו להקב"ה עליו אמרו חז"ל שהיא מהדברים העומדים ברומו של עולם, אנו נכנעים ללא קרב.

*

כולנו יודעים את דברי חז"ל והקדמונים שכל דבר וענין, שפע רוחני וגשמי וכל נושא שהוא בבריאה, צריך תפילה. אנו רוצים שהחיים ישובו למסלול רגיל וטוב; צריך להתפלל על כך.

ואם קשה לנו, ה'מלומדה' מרדימה אותנו? נוכל להתפלל גם על זה. "רבונו של עולם, קשה לנו להתפלל כמו שצריך. עזור לנו להתפלל טוב לפניך..."

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון

מרוגוטטוב

י"ב ברכות אמצעיות - כנגד ג' האבות

יצא יצחק לשו"ת בש"ת לפנות ערב (כד, סג)

אמרינן בברכות כ"ו ע"ב: "איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום וכו' תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא וכו' יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשו"ת בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לפני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו" וכו'. וביארנו בס"ד במאמר הקודם שכיון ששלשת האבות תקנו את התפילה, לכן גם אנשי כנסת הגדולה יסדו את התפילה כנגד ג' האבות, והבאנו את דברי הקדמונים שג' ברכות ראשונות הם כנגד ג' האבות, והבאנו את דברי הרמח"ל בדרך ה' ח"ד פ"ו שכתב: "והנה כנגד שלשת הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפילה, ובהן נמשך השפע העליון בכלל, ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובשלש אחרונות מתחזק ומתיישב במקבלים על ידי ההודאה שנותנים עליו, וזה כלל תקון התפלה כולה".

והנה במאמר הקודם ביארנו איך שלשת הברכות הראשונות מכוונות כנגד ג' האבות, ועתה נבוא לבאר בס"ד איך י"ב הברכות האמצעיות ג"כ מכוונות כנגד ג' האבות, ואחר העיון נראה בס"ד, דנוסדו כאן ארבע ברכות כנגד אברהם, ארבע כנגד יצחק, וארבע כנגד יעקב (ואח"כ הוסיפו לברכות שכנגד יעקב גם את ברכת המינים), וכדלהלן:

ברכת אתה חונן כנגד אברהם, שהרי אומרים בה "וחנונו מאתך דעה בינה והשכל", וחנינה היא מלשון מתנת חיים שהיא בחסד ולא בזכות, וענין זה שייך גם בפרטות לאברהם אבינו שזכה לחכמה בלי עמל כמ"ש באדר"י פל"ג: "מלמד שזימן הקב"ה לאברהם אבינו שתי כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה", ובב"ר פצ"ה: "ומהיכן למד אברהם את התורה, רבן

מגלה לנו רשב"י: לא בגלל שהקב"ה לא אהב אותנו, יצר הוא את המצב שבגללו אנו צריכים להתפלל אליו יום יום, אלא להיפך.

דווקא בגלל שהקב"ה רוצה שנדבר איתו, שנשפתך בתפילה לפניו, שנרגיש שהוא ואין בלתי, לכן הוא יצר את המצב שחסר לנו, שישנו נגיף המסתובב ומבהיל אותנו. אנו מרגישים שחסר לנו פרנסה, שיש בעיות עם חינוך הילדים, שאנו לא מרגישים טוב וזקוקים לבריאות איתנה, שיש לנו חוסר נחת ושאר צרות רחמנא ליצלן. כל החסרונות והאירוועים המגיעים אלינו, מגיעים דווקא בגלל שהקב"ה רוצה שנדבר איתו ונודה לו.

התנא הקדוש ר' שמעון בר יוחאי מגלה לנו שתפילה היא ראיית המלך והקבלת פני שכינה בכל יום. זוהי המטרה של תפילה, וההיכי תימצא של הקב"ה שנראה אותו בכל יום ויום, על ידי שגורם שנצטרך ונבקש. אבל חס ושלוש שלא נשכח מהי המטרה האמיתית של התפילה, לזכות ולדבר לפני מלכו של עולם, להקביל את פניו ביראה ופחד, באהבה וברוממות.

*

ידועה התקופה בה חששו הכל מגזירת 'ניתוחי מתים'. כאשר מידי פעם נטלו הרופאים גופות נפטרים יהודים וניתחו אותם, באופן המנוגד להלכה ולכבוד הנפטר.

באחד הימים, באותה תקופה, נפטר יהודי אחד, שבסמוך לביתו הייתה ישיבה חשובה. מיד לאחר פטירתו לקחו הבחורים את גופת הנפטר, הכניסוה לשיבה והחביאוה באחד מחדרי הפנימיה. המשטרה לא התכוונה לוותר על טרפה כה בקלות והיא נערכה בכוחות גדולים כדי לפרוץ לתוך הפנימיה ולקחת את המת לנתיחה שלאחר המוות. מנגד, גם הבחורים לא התכוונו לוותר בקלות על כבוד הנפטר. הם לקחו את הנפטר והניחוהו בקומה השלישית של חדר הפנימיה, כשלאורך כל המדרגות הניחו מיטות וארונות, שפכו מים ושמן על כל המדרגות והניחו כל חפץ ומכשול היכול למנוע את כניסת המשטרה לבניין.

אבל המשטרה היא משטרה, ולאחר מאבק של שש שעות עם כוחות שיטור עצומים, אלות, גז מדמיע, ושאר כלי משחית, הם הצליחו סוף סוף להגיע לחדר בו שכב הנפטר. בפרצוף של מנצחים, תפסו ארבע שוטרים את המיטה, לקחו את גופת הנפטר לאמבולנס, ופתחו בנסיעה לכיוון אבו כביר, המקום בו ניתחו מתים רח"ל.

לאחר כרבע שעה של נסיעה החלו לפתע תזוזות מתחת לטלית, פחד פחדים, תחיית המתים כפשוטה. ה'מת' קם ממיתו ויצא מהאמבולנס.... למותר לציין שאלו שנוקקו כעת לאמבולנס, היו השוטרים עצמם, שזכו לראות בעיניהם תחיית המתים כפשוטו....

להיכן נעלם המת האמיתי? דקה לאחר שהמשטרה נסעה עם ה'מת' - החי, הוציאו הבחורים את הנפטר האמיתי, ששהה בקומת הקרקע, ולקחו אותו לקבורה בשקט ובשלווה. המשטרה נלחמה בכל עוז ותעצומות כדי לקחת 'מת' - חי' שכביכול שהה בקומה השלישית, בזמן שהמת האמיתי שכן לבטח בקומת הקרקע מבלי שאף אחד שמר עליו....

אכן, מעשייה נאה, כותב הרב אלטמן שליט"א בספרו 'שמע קולנו'. הבעיה היא שמדובר בנו עצמנו. היצר הרע, שהוא מלאך מכוחות מרום, עושה לנו גם

דלכאורה הוה ליה למימר 'ויקח את רבקה לאשה' ומהו 'ותהי לו'. והשיבו הגר"ח שליט"א **עשה מעשה קידושין**.

ושם בהע' 26 הביא שהגר"ר אליהו דיסקין שליט"א העירו דהרי זה נכלל כבר בהא דכתיב 'ויקח את רבקה', וביאר הגר"א דיסקין דאולי 'ויקח את רבקה' היינו אירוסין, 'ותהי לו לאשה' היינו נישואין¹⁰.

ועוד דבר נפלא מצאתי בשערי אהרן בשם הנצי"ב ב'העמק דבר' דחידש, **דאה"צ והוה תרי קידושין, דיצחק חשש לקידושי אליעזר שהיה עבד ולכן קידשה שוב לאח"מ**, וז"ל: "ויקח את רבקה. קדשה שנית, בדאמת קידושי העבד בתורת שליחות לא מהני בדין תורה וכו', ולא הועיל אלא שתהא מיועדת ליצחק וכו', על כן קידשה שנית", עכ"ל, והכל בא על מקומו בשלום. **ויש עוד להאריך בכל פרטי וענייני סוגיא זו, ואי"ה עוד חזון למועד.**

*

לע"נ זקנתי הרבנית הצדקנית מרת טילה יוכבד מלין ע"ה בת הגר"ר יוסף צבי אהרונסון זצ"ל אשת חבר לאא"ז הגה"צ רבי מאיר אייזיק מלין זצוק"ל ראש ישיבת 'כנסת יהודה', סנה"מ ירושלים נלב"ע כ"א חשוון תשע"ז. ת.נ.צ.ב.ה.

לתגובות: 3126877@gmail.com

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא

רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון

דעת סופרים

אליעזר שאל "שלא כהוגן", והרי אם היתה הנערה בעלת מום היה בטל השידוך

אליעזר עבד אברהם מגיע אל המעיין ונותן "סימן" לשידוך של יצחק, הנערה שאומר אליה "הטי נא כדך" וכו', היא הראויה ליצחק לשידוך.

ובגמרא תענית ד ע"א נאמר: **אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם - דכתיב והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו', יכול אפילו חירת אפילו סומא - השיבו כהוגן, ונזדמנה לו רבקה.**

ומבואר שה"שלא כהוגן" של אליעזר היה, שמא היתה יוצאת לקראתו חירתו וסומא. אכן, במדרש (בראשית רבה פרשת חיי שרה פרשה ס סימן ג) ביארו שאלת "שלא כהוגן", **"הא אלו יצאה אמה אחת והשקתו היה משיאה לבן אדונו אתמהא, וזימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן.** והיינו שהיה יכול להזדמן לו לאליעזר שפחה שהוא פסול במהות, וצריך ביאור מדוע בגמרא התייחסו לשלא כהוגן דווקא למומין שבגוף ולא למום שבמהות, פסול "שפחה".

ומיניה וביה מבואר להדיא שבדווקא התייחסו שם למום שבגוף דווקא, שבגמרא שם נאמר שאף שאלו שאל "שלא כהוגן", בכך שאמר **"שאלו בן קיש - דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו, יכול אפילו עבד, אפילו ממזר - השיבו כהוגן, ונזדמן לו דוד"**.

הרי שמבואר שבגמרא שם נאמר על פסול ממזר, ומעתה יקשה מדוע השלל כהוגן של אליעזר היה דווקא על "פסול מום הגוף" ולא על פסול של מהות "ממזרות", וראה שם בתוספות שהקשו כן.

ואשר יראה בזה, שבמהרש"א שם הקשה מדוע לא הקשו בגמרא ששאל שלא כהוגן שמא לא תהיה ממשפחת אברהם והרי אמר לו אברהם "אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני משם"¹⁰.

ותרץ המהרש"א **וי"ל דעל זה התחנן בתפלה שנאמר ובה אדע לשון תחנה הודע לי בה כי עשית חסד אם תהיה ממשפחתו כו' כפרש"י בחומש.** ובזה תרץ גם מה שהקשו בתוספות שמא תהא היוצאת ממזרת, ועל זה תרץ כיון שהתפלל שתייה ממשפחת אברהם ובהם אין בהם חשש ממזרות שהיו משפחת אברהם מיוחסים

ומבואר, שהואיל והתפלל אליעזר לה' שתהיה ממשפחת אברהם שוב כביכול בטח שישמע ה' תפילתו. וגם זה צריך ביאור שהרי הכניס את עצמו לזה בסימן שנתן "והיה הנערה" וכו'. וא"כ מדוע תשמע תפילתו ומהיכן היה אליעזר בטוח בכך.

עוד יש להקשות עד כמה שיתפלל אליעזר על כך שתהיה הנערה ממשפחת אברהם, א"כ מדוע לא התפלל כבר שלא תהיה הנערה חגרת או סומא, ובעל כורחך מבואר שעל זה לא היתה מועילה תפילתו וצריך עיון מדוע לא.

אמנם הפשוט בזה שהרי אמר לו ה' לאברהם "כי ביצחק יקרא לך זרע". וא"כ מבואר שהמשכיות האבות ותולדת עם ישראל תלויה בזיווג זה של יצחק, ועל שידוך זה אמר לו אברהם לאליעזר שיקח רק ממשפחתו שלו.

ומה שאמר לו אברהם שיקח דווקא ממשפחתו, ידוע הוא מה שביאר בדרשות הר"ן שביקש אברהם שיקח דווקא ממשפחתו, לפי שאנשי כנען היו בעלי מידות רעות שאלו עוברים בתורשה לדורות הבאים, משום כן לא הסכים אברהם שיקח אלא ממשפחתו שלא היו נגועים במידות רעות.

ומעתה, התחנן אליעזר בתפילתו על כך שתהיה הנערה ממשפחת אברהם, שאין בהם מידות רעות ולהוציא עמי כנען שהם בעלי מידות רעות. בזה היה סמך ובטוח שהואיל שהמשכיות של בית אברהם היא אצל יצחק, משום כך גם התפלל והתחנן על כך שיזמן לו אשה ממשפחת אברהם, שוב אחר שהתפלל היה בטוח שלא יזמן לו ה' תקלה, שהיה בטוח שלא יהיה פגם בבית אברהם ויזמן לו אשה ראויה.

והוא גם הביאור מה שכתב המהרש"א שהיה בטוח בזכות תפילתו שלא תצא ממזרת לקראתו. והביאור בזה שידוע שממזרים הם בעלי מידות רעות עזי פנים¹⁰, ובית והואיל ששידוך זה היה תנאו שיקח מבני משפחתו שאין בהם שורשים של מידות רעות ממילא היה בטוח שלא תצא לקראתו אף ממזרת כאמור.

אכן כל בטחונו היה דווקא בפסול הנוגע למהות למידות רעות, אכן, פסול חגרת וסומא הוא פסול גשמי ולא פסול רוחני, ומשום מום זה לא היה יוצר פגם בשושלת אברהם, ועל זה לא הועילה תפילתו דווקא על המום הרוחני, ולא היתה מועילה תפילתו שלא יקרה שתבוא לפניו סומא או חגרת או סומא, אלא היה מוטל עליו לדאוג שלא יקרה כן, ומשום כן

שנתן סימן "והיה הנערה", עלו זה נאמר שעשה אליעזר שלא כהוגן.

ולפי זה יבואר עוד שבתוספות (חולין צה ב ד"ה כאליעזר): הקשו למ"ד שכן נח מוזרזר על כל האמור בפרשת מכשף, וא"כ הקשו היאך ניחש אליעזר "והיתה הנערה והרי הוא ניחוש והוא אסור משום כישוף.

ותרצו. שתנא זה תנא סבר שלא נתן לה הצמידין עד שהגידה לו בת מי היא וממילא לא היה בכך משום ניחוש. וכתב הרא"ם כאן (כד יד) שאף לפרוש רש"י שפירש: "ויאמר בת מי את" ש"אחר שנתן לה שאלה", וכתב רש"י **"לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם"**, וא"כ יקשה שהיה זה ניחוש ואסור.

וביאר הרא"ם שכיון שהיה בטוח בזכותו של אברהם הרי הוא כאלו שאל מתחלה ולא סמך על הנחש.

ויבואר היטב אחד ביאורינו בדעת המהרש"א, שהואיל ויסוד השידוך זה היה המשך שלשלת האבות, שהיה ברור לו שלא יהיה פגם, ואף התפלל על כך שלא תהיה כל תקלה מחמת כן, שוב אחר תפילתו היה ברור לו שתצא נערה שהיא מבית אברהם ונחשב הדבר ששאל ואחר כך נתן לה, ושוב לא היה זה בגדר ניחוש.

אם היוצאת היתה חגרת מותר היה לחזור מן השידוך אך היה נחשב הדבר לתקלה

והנה בתוספות שם הקשו: שהרי אליעזר שעשה לעצמו סימן אמר "אשר אומר אליה הטי נא כדך", והקשו התוס', **ואם יראה שתהא חירת או סומא לא יאמר לה**, והיינו שהיה קשה להם שאם היתה יוצאת חירת שוב לא היה השידוך לפועל, וא"כ מדוע נחשב ששאל שלא כהוגן. ותרצו **וי"ל דה"פ יכול אפילו חירת ואפילו סומא יכול אפי' חירת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יחא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה כלל.** והיינו שהיה שייך שיהיה לה מומין שבסתר והוא לא ידע עליהם ושוב.

והדברים צריכים ביאור שהואיל והיה חשש למומין שבסתר שוב הרי בכל מקרה היה שייך שיהיה מומין שבסתר אף אם לא יעשה התנאי, וא"כ מדוע נקרא הדבר ששאל שלא כהוגן.

עוד יקשה שגם אם יהיו מומין, שוב לא יחולו הקידושין שהרי הדבר מקח טעות ושוב בטלין הקידושין וא"כ אין כאן, שלא כהוגן".

ואשר יראה בביאור הדבר, שהנה כמתבאר לעיל נאמר שאף שאלו שאל שלא כהוגן שאמר כל אשר יכה את גולית יתן לו המלך את בתו לאשה, ונאמר שם בגמרא שהיה זה שלא כהוגן שמא יבוא ממזר או בן שפחה.

ובמהרש"א שם הקשה, מדוע נקרא ששאל שאלו המלך שלא כהוגן **"שאם יראה שממזר או עבד יהיה לא יתן לו בתו"**, וא"כ מה תקלה יש בזה. ושם ביאר שנקרא ששאל שלא כהוגן **"כיון דאם יהיה ממזר או עבד לא נתקיימו דבריו"**.

ומבואר, שאף אם מסיבה צודקת לא יתן את בתו לממזר, מ"מ אמר שאלו את דבריו ולא נתקיימו דבריו שהרי לא אמר כל המכה והוא כשר יתן לו המלך את בתו לאשה. ונראה, שהביאור בזה שמלך ישראל לא עומד בדיבורו הוא בגדר תקלה ומכשול, ומשום כן אם היה המנצח מול גולית ממזר ולא היה נותן את בתו שוב תקלה באה על ידו.

ומעתה נראה שהוא הביאור אף כאן, שאף אם היה מום שבסתר בנערה היוצאת שמחמתו היה זה

¹⁰ ובאמת שבמדרש שלעיל זה מונח בתמיהה שמא תצא שפחה לקראתו.

¹⁰ ראה קידושין ע"ב

¹⁰ עוד השיבו מרן הגר"ח שליט"א שם: 'התנהגה כאשה'. עוד השיב: 'ללמד שעד עכשיו לא, כי אליעזר עבד ופסול לעדות'. עוד השיב: 'אין נישואין לגוי רק אחרי הנישואין נעשית בת ישראל, ע"כ.

מקח טעות ולא היו קידושין, מכל מקום הואיל ודברו של אליעזר היה והיתה הנערה אשר אומר אליה הטי את כדך "אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני".

ומעתה, אם היה חגרת או סומא שוב לא היה עומד אליעזר בדבורו, ושוב נמצא שאליעזר שהוא שלוחו של אברהם אבינו לא עומד בדבורו, וכלפי אברהם אב המון גויים אביהם של ישראל, שבשידוך הראשון שהיה עושה לא היה עומד בדבורו, מחמת התקלה שבאה על ידו מחמת, ושוב לא היה עומד בדבורו, ומשום כן נחשב שאליעזר שאל שאלא כהוגן.

ומוסר השכל גדול יש כאן כמה גדול החשיבות שצריך אדם לעמוד בדבורו, ומה ערך יש לכל דיבור של אדם.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קצקוב

חתן וכלה – שְׁמַחִים מְשַׁמְחִים או מְשַׁמְחִים?

וַיְבָאָה יִצְחָק הָאֵחָלָה שׁוֹרָה אִמּוֹ וַיִּשָּׂח אֶת רִבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּאָהֲבֶהּ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ (כד, טז)

בתרגום יונתן: 'ויאהבה', בעבור שראה מעשיה שמתוקנים כמעשי אמו. נמצאנו למדים כי יש לשבח את הכלה באזני החתן, כדי שידע שמעשיה מתוקנים ומכח זה תשרה בביתם השלום השלום והאחדות. נפנה לעינינו בענין זה, האם היא השמחה שנצטוינו לשבח בה את החתן והכלה ומה מקורה.

איך את מי ולמה משמחים?

"כל המשמח חתן וכלה זוכה לחמשה קולות" (ברכות ו', ב). למדנו שלושה דברים, כי יש לשבח את החתן הוא לא שמח מעצמו, יש לשבח את החתן ויש לשבח את הכלה, או שמא יש לשבח את שניהם יחד.

ואם נרד אל המישור המעשי, איך משמחים את החתן והכלה, שניהם שמחים באותו הדבר או שמא יש חילוק בצורת השמחה של כל אחד מהם, שהרי לגבי שמחת יום טוב מצינו כי אין שמחתם שוה, "אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן, אנשים בראוי להם ביין, ונשים במאי? תני רב יוסף בבבלי בבגדי צבעונין, בארץ ישראל בבגדי פשתן מוגהצין" (פסחים קט, א). אם כן אולי לא נוכל לשמחן יחד כי לכל אחד יש מה שמשמח אותו לטעמו הוא, אם כן חובה עלינו לבאר כיצד נשמח את החתן והכלה כל אחד לחוד או שניהם יחדיו?

וכדי שנוכל לשמח כראוי גם עלינו להבין מה הסיבה לשמה נצטוינו לעשות כן. משל למה הדבר דומה, לאדם בדיחן שכוחו בפיו להעלות שחוק על פני כל אדם, בבית האבל ישבה משפחה שבעה ל"ע על מקרה טראגי, אותו אדם נקרא אליהם להפיג את גיונם, הוא התלוץ בבדיחה עסיסית וכל הנוכחים פרצו בצחוק, האבלים התרעמו ונפגעו עד מאוד, בבית האבל מנחמים לא צוחקים. על כן עלינו להבין שורש שמחה זו מה סיבתה האם צער או אבל שעלינו להפיגו, או שמא שמחה קיימת שעלינו להגבירה? עלינו לומר לו דברים או שמא לעשות לפנינו מעשים? ומה לומר לו, האם בדיחה מצחיקה זה גם ראוי ונכון, או שמא דבר תורה?

משמחים את החתן והוא משמח כלתו

ננסה לבדוק במקורות ראשית את מי אנו משמחים. בגמרא בברכות הנוכרת בראש המאמר

ראינו כי השמחה מיועדת אל החתן, וכל הנהגה "מסעודת חתן" ואינו משמחו עובר בחמשה קולות. גם בצוואת ר' אליעזר הגדול למדנו "בני היו זהיר לשמח החתן", ובפרקי דר"א (פ"ט"ז) האריך להשוות את החתן למלך ולא את הכלה למלכה. מצד שני שנינו במסכת כתובות (יז, א) "כיצד מרקדין לפני הכלה, כלה נאה וחסודה", אם כן את הכלה משמחים ולא את החתן. והתהיה רבה לאור מחלוקת מענינת בין הראשונים, בפרקי דר"א (פ"י"ז) שנינו כי הכלבים לא אכלו את ראשה כפות ידיה ורגליה של איזבל וזכו לקבורה כי כל חתן שהיה עובר בשוק היתה יוצאה מתוך ביתה ומצלצלת בכפי ידיה ומקלסת בפייה ומהלכת עשר צעדות. הטור (אה"ע סי' ס"ה) הביא את המדרש בלשון "ואיתא במדרש למה לא אכלו הכלבים כפות של איזבל לפי שהיתה מרקדת בהן לפני חתן וכלה", הרי היא רקדה לפני החתן והכלה. ואף רש"י והרד"ק נחלקו במלכים (ב' ט, ל"ה), רש"י כתב "אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים", והרד"ק כתב "לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות". ורש"י כתב כן גם בב"מ (עה, ב) על דברי הגמ' "שכר את החמר להביא חלילין לכלה" כתב רש"י "לשמח חתן וכלה", כלומר אין שמחה לכלה לבדה אלא לחתן והכלה יחדיו.

ושורש המחלוקת נראה שרש"י לשיטתו בכתובות שם שפירש "כיצד מרקדין לפני הכלה" מה אומרים לפנייה, שלשון ריקוד אינו לרקד ממש אלא לומר לפנייה דברים, והרד"ק למד כן כפשוטו שיש לרקד לפנייה. ונראה ששורש המחלוקת האם אומרים או רוקדים נעוץ בכך האם מעשה "המרקדין" לפני הכלה נועד עבור הכלה או עבור החתן כמו שיבאר.

בקובץ שיעורים (כתובות סי' מ"ו) כתב דאכן אין מצוה לשמח את הכלה, וכל הריקוד לפני הכלה הוא מדין שבח המקח שקנה החתן בעיניו, אבל אין המטרה שבח הכלה אלא לצורך החתן שהוא מצווה על פריה ורבייה ועליו לשמח במקחו. אמנם הדברים רחוקים כי מצינו בלשון ברכות הנישואין "משמח חתן וכלה", היינו שגם הכלה יש לה חלק בשמחה ואיננה רק היכי תימצא לשמח את החתן.

אכן, השל"ה (מסכת פסחים נר מצוה סט) כתב "עוד נראה לי, דירבה תחבולות ביותר לשמח חתן, וישבח לפניו הכלה, כי אם החתן שמח וטוב לב, אז החתן מאהב את הכלה, ומחזיר אחריה, וזהו שמחתה". כלומר המצוה היא לשמח את החתן, ואיך יהיה החתן שמח על ידי שמשבחים לפניו את הכלה. כתוצאה משמחתו של החתן הוא אוהב את כלתו, ואז כתוצאה מכך הכלה שמחה בחתנה. היינו אין אנו משמחים את הכלה ישירות, כי אין דרך לשמח אותה אלא על ידי שנגרום לחתנה להאיר לה פנים ורק אז היא תשמח, לכן אנו משמחים את החתן והחתן משמח אותה.

ובאמת הדברים מוטעמים בפירוש הרוקח על הסיפור בביאור ברכות הנישואין, ואלו דבריו "החתן משמח עם הכלה כדכתיב דדיה ירווך בכל עת ושמח באשת נעורין, אבל הכלה משמחת בחתן שנתן לה לפי שהאיש מדבר בפה ומשחק עמה, לכך שייך לומר עם הכלה, אבל האשה בלב [א.ה. היינו היא שמחה בליבה ואין לה מעשה המורה את אהבתה], לכך אומר משמח חתן עם כללה, וכלה תשמח בחתן". וכן במחזור ייטרי (סי' ת"צ) הביא שיר לשמחת חתונה "ישמח חתן בכלה, כלה תשמח בחתן". כלומר על ידי שישמח החתן בכלה אז ממילא תשמח הכלה בחתן. לפי הנ"ל אנו משמחים

את החתן כשמטרתנו היא שעל ידי כך תשמח גם הכלה כשבעלה ישמח אותה.

שתי חלקים בשמחת חתן וביאורם

לפי זה יש שתי חלקים בשמחת החתן, יש חלק שהוא לשמח אותו בעצמו וזה בכל דבר המשמחו, ויש חלק שזה לשמח אותו בכלתו כדי שהוא ישמח אותה, וזה דוקא בדברים שנאמרים לו בשבח כלתו.

נתחיל ונדון בחלק הראשון שהוא המצוה לשמח את החתן מצד עצמו, איך נשמח אותו? יש שכתבו שאין כל דרך לשמח את החתן אלא בשמחה רוחנית שהיא שבח והלל לבורא עולם, וכן לשון תשובת הגאונים (הרכבי, סי' ס') "מנהג כל ישראל בבית חתן וכלה משמחין בקולות שלשמחה, ואומרים דברי שירות ותושבחות לפני הקב"ה, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם וקיווי גלוי מלכותו והבטחותיו הטובים ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל ופיוטין". גם המהרש"א בברכות (שם) כתב "וזה שאמר שראוי לשמח חתן וכלה בקול הדבור הכולל ה' מיני קולות שאמרנו כמ"ש בי הלולי מילי, ור"ל לשמחו בשמחה בדבור של מצוה להזכיר חסדי המקום בבריאה לקיום העולם, והוא שסיים באומרו קול אומרים והודו את ה', שקולות השמחה יהיו בשבח המקום".

כותב רעק"א בדור"ח בברכות שם כי יש בדבר שלוש דרגות, "וצריכים לדקדק בזה כל אחד כפי דרגתו, לבן תורה לשמחו בדברי תורה כי הוא עיקר שמחה, ולאיש פשוט בשיחה בדברי אגדה, וליותר פשוט בשיחה נאה ומילתא דבדיחותא במילי דעלמא". הרי לפי דברי רעק"א אין לומר בדיחות תפלות לת"ח וגם לא לאיש פשוט ומי שעשה כן אולי לא יצא ידי חובתו, ולאיש פשוט חייבים לומר דברי אגדה, רק אם אין ברירה והוא לא מבין שום דברי תורה או חכמה נאכיליהו תבן ונאמר לו שיחה נאה ומילתא דבדיחותא במילי דעלמא.

על פי זה יש לבאר מקורות שונים לצורות לא מקובלות של שמחת חתן. ברש"י בסוכה (מה, א) כתב על דברי המשנה "מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלים אתרוגיהן", וכתב רש"י "יש ללמוד מכאן לאותן בחורים שרוכבים בסוסים לקראת חתן ונלחמים זה עם זה וקורעין בגדו של חבירו או מקלקל לו סוסו שהן פטורין שכך נהגו מחמת שמחת חתן". ולפי דברי הרעק"א לכאורה יש לחלק שאם החתן הוא תלמיד חכם התנהגות זו מוגדרת אצלו כהתפרעות חסרת רסן וזה לא משמח אותו ואם כן הם יהיו חייבים על הנזק שעשו, רק אם החתן שייך לדרגה "שמחתת האיש הפשוט" רק אז אין מה לעשות ויש מצוה בשמחת חתן שכזו. וכן במהרי"ל (עשיית י"ז) "וכן ישמר שלא להתלוץ לומר אעשה ליצנות בפני הבריות למען יאמרו עלי שאדם נחמד אני, וארבה בתחבולות בפניהם ויחכו שקורין לאכין, הלא עבירה גדולה היא, דכל המתלוץ תחילתו יסורים וסופו כלייה ויורש גיהנם. אך לשמח חתן וכלה מצוה להתלוץ בפניהם לשמחם". גם בזה אם המדובר בליצנות האסורה שהמשמעות בדברי המהרי"ל שהיא בדיחות חסרות טעם וחכמה, היא הותרה לצורך שמחת חתן, אך לדברי הרע"א יש להגביל זאת רק לסוג חתן מסוים, אך לחתנים בני מעלה יש לשמחם דוקא ברמה שלהם, ואם התלוץ בפניהם בחטאו עומד.

ובספר "דברי תורה" למנח"א ממונקאטש כתב שהרה"ק משינווא נהג למזוג כוס יין לחתן כשהיה בא לשמחתו. ונראה לבאר דרכו זו, כי לא תמיד הכיר את החתן ודרגתו, אם הוא איש פשוט והוא

היה אומר לו דבר תורה והוא לא שמח מזה לא יצא יד"ח, ואם הוא היה אומר דבר אגדה פשוט לאיש ת"ח גם לא היה יוצא ידי חובתו, כ"ש אם היה אומר לו בדיחה שתמית, לכן האפשרות היחידה לצאת ידי חובת השמחה בלי להכיר את החתן לעומקו היא לתת לו כוס של יין שזה מוגדר בתורה כדבר המשמח לכל שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש". אפשרות נוספת היתה לשמחו בסוג שמחה השני והוא לשבח בעיניו את הכלה, וזה נכראה לא היה בא בחשבון ואכמ"ל מדוע.

מדוע צריך לשמח את החתן?

ובדאי לא נוכל להגיע למסקנת הענין כיצד נשמח את החתן אם לא נדע מדוע עלינו לשמח אותו. אמנם בנוגע לחלק השני בשמחת חתן שהוא השמחה באשתו הדברים מובנים וכמו שאמרו בגמרא בכתובות הקונה מקח מן השוק ישבחנו בעיניו. אכן לגבי החלק הראשון שהוא שמחת חתן במילי דתורה או במילי דביחודתא מה טעמו?

רבים מן האחרונים הגדירו את החתן כמתוח ודואג מן החשש האם הוא בגדר "מצא" או "מוצא". יש שהגדירו את הדאגה מצד האשה שאיננו יודע מה טיבה והאם היא תהיה לו לעזר כראוי, וכן פירשו האלשיך והמבי"ט (בפרשת בראשית), וביארו שעל כן אנו אומרים שמח תשמח וכו' כשמחך יצריך, כי אדם הראשון לא הצטער בצער זה כי היתה אשתו עצם מעצמיו וידע כי היא מתאימה לו ביותר. ויש שביאר (אמת ליעקב לבעל הנתיות ברכות שם) הדאגה האם הוא מצידו הוא בגדר זה שהיא מצא אשה מצא טוב כי הוא נושאה לשם שמים או שמא הוא מוצא מר ממות כי כונתו לא לשם שמים. ויש שביארו (חתם סופר כתובות ח', א, מטה משה ח"ג פ"ב) דאגתו של החתן כי הוא נזכר שכל מה שעליו להתחתן הוא לקיום המין, כי לולי יביא תולדות הוא ימות עירי, וזכרון המות מעציבהו, וזה מה שאמר (כתובות שם) וי לן דמיתנן. וגם הוא מצטער שנוקק לאשה כדי לשמרו מן החטא כי הוא עלול אליו בכל רגע.

לפי כל ההסברים מטרת השמחה איננה עצמית אלא מטרתה להסיח את הדעת מהדאגה של החתן. אך לפי זה תקשה עלינו הדוגמה שנוקטים בה הנביאים בבואם לתאר שמחה פורצת גבולות, "ישיש עליך אלוך כמשוש חתן על כלה" (ישעיה סב, ה), "ביום חתונתו וביום שמחת ליבוי" (שה"ש ג, יא). לכאורה שמחה זו מלאכותית היא, ואיננה אלא הסחת הדעת מן הדאגה והמתח, ולכאורה היא מקבילה לנטילת תרופה מטשטשת וכיוצא בה, וכי זו השמחה לה אנו שואפים ורואים בה חזות כל שמחה?

עלינו לבאר, כי אכן שתי חלקי השמחה עליהם דברנו לעיל, שונים הם לא רק במטרה אלא גם במהות. החלק הראשון לשמח את החתן הוא אכן הסחת דעת מן הדאגה, לא אליו התכוונו הנביאים, אבל הוא מצוה מצד גמילות חסדים עם החתן להסיח דעתו של אדם מסכן מעצבונו, כמו שכתב הרמב"ם מצוה זו בתוך המצוות של חסד בהלכות אבלות (פי"ד ה"א) והיא מקבילה לביקור חולים ולוית המות. ויש חלק שני שהוא שמחת החתן בכלה, שמחה זו היא שמחה שרשית והיא השמחה האמיתית של החתן, ומצוה זו מצווה בה אף החתן בעצמו והיא כעין מצות שמחת יום טוב שהיא מצוה עצמית, ויש מצוה על הנוכחים לשמח "עמו" בשמחתו.

על פי זה ראוי לבאר חקירתו של בעל הקרן אורה (מ"ק ח', ב) "בשמחת חתן יש להסתפק אי מחויב הוא בשמחה מהתורה, או השמחה באה לו מאיליו", והנפ"מ בדין עירוב שמחת נישואין בשמחת הרגל דאין מערבין שמחה בשמחה. צריך לדון האם שמחת החתן מקבילה לשמחת הרגל כך שיש כאן עירוב שמחות, או שמא אינם דומים דזה ציווי וזה מציאות, ולא שייך לערב מצוה עם מציאות.

ולפי דברינו החתן אמור להיות שמח מאיליו בכלתו, אלא יש לו דאגות שונות, ועל כן יש מצוה להסיר אותן מליבו ולשמחו, אלא שאין ביכולתו לעשות זאת לבדו, על כן נצטוונו אנו מדין גמילות חסדים לעזור לו להסיר העצב מליבו בכל אופן שהוא, כדי שיוכל לשמוח בשמחתו השרשית והמקורית שהיא השמחה באשתו, ועל ידי שמחתו בה תשמח גם היא בו.

לדעת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע /

הרב אליעזר הלוי אפל

בני קטורה בארצות המזרח

וְלִבְנֵי הַפִּילֹגֶשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנָתוֹ וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יָצִיחַ בְּעֶזְרָתוֹ חַי קָדְמָה אֶל אֶרְכָךְ קָדְם (כה, ו)

דבר שגור בפי רבים, כי אברהם אבינו שילח את בני הפילגשים בני קטורה לארצות המזרח הרחוק, בארצות הודו וסין ודומיהם, והם הם ארץ קדם הנזכר בפסוק. מוסרי דברים אלו מסמיכים לכך את המובא ברש"י על פסוק זה בשם מדרשי חז"ל, "נתן אברהם מתנות – פרשו רבותינו שם טומאה מסר להם". מכאן – אומרים הם – שורשם של שיטות שונות ומשונות שמקורן בארצות המזרח, המלאים בסרד עבודה זרה ושאר ענייני טומאה (אשר למרבה הצער שיטות כגון אלו מצאו להם מקום וחדרו לתוך ציבור יראי ה', ואכמ"ל). מכאן נובעת גם חכמתם הגדולה של בני קדם המוזכרת בספר מלכים לגבי שלמה המלך (מלכים א, ה, יא) "וַיִּתְּרֵב חֲכָמָתוֹ שֶׁלְמָה מִחֲכָמַת כָּל בְּנֵי קָדְם וּמִכָּל חֲכָמַת מִצְרַיִם".

ככל שנסיטי להתחקות אחר עקבותיה של שמועה זו לא מצאתי דברים ברורים. הלומד את דברי מפרשי המקרא ומדרשי חז"ל יראה כי אין לשמועה זו – לכאורה – כל בסיס. ארץ קדם אליה נשתלחו בני קטורה רחוקה היא מרחק רב מארצות המזרח הרחוק, וסמוכה היא לארץ ישראל. לדעת רוב המפרשים ארץ קדם היא ארץ ארם משם בא אברהם אבינו, כאשר אברהם משלח את בני קטורה לרשת את נחלת אבותיו שהשאיר אחריו בארץ ארם.

אחת ההוכחות הברורות לכך הוא הפסוק בפרשת ויצא לגבי יעקב אבינו. כאשר יעקב אבינו הולך לחרן הפסוק מתאר זאת – "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם". בפסוק שלאחר מכן מתוארת כבר הגעתו של יעקב לחרן ופגישתו את רועי הצאן בסמיכות לעיר חרן. הדברים מוכיחים כי ארץ בני קדם היא ארצם של לבן ובתואל, כאשר מבוואר בפירושו כי ישבו בפדן ארם ולא בשום מקום אחר.

כך למשל כותב הרד"ק בפירושו על פסוק זה – "קדמה אל ארץ קדם, אומר ששלחם כלפי מזרח, ופירש אחר כך לאיזה ארץ מארצות המזרח שלחם ואמר אל ארץ קדם והיא חרן ואור כשדים, ואותן גלילות שנקראות בסתם ארץ קדם וארץ בני קדם,

ואותה הארץ היתה למשפחת אברהם לפיכך שלחם לשכון שם כי לאהבתו יקרבו אנשי משפחתו".

כדברים האלה כותב גם החזקוני. הוא אף מוסיף ומוכיח את הדברים מספר איוב, שם נאמר כי איוב היה מושבו בארץ עוץ, ומוזכר שם בפסוקים כי היה איוב "גִּדּוֹל מִכָּל בְּנֵי קָדְם". את ארץ עוץ מזהה החזקוני עם עוץ בכורו של נחור אחי אברהם, מכך הוא מסיק כי ארץ קדם היא מושב משפחת אברהם אבינו, וכדבריו – "אל ארץ קדם, להחזיק שם ירושתו שנפלה לו מאת אבותיו. ואלו המתנות שנתן להם שהרי ארץ ארם במזרח כדכתיב ארם מקדם. ועוד כתיב בנן נחור אחיו של אברהם את עוץ בכורו ואיוב היה מארץ עוץ, וכתיב ביה באיוב והוא גדול מכל בני קדם. נמצא קדם וארם אחת הם".

כדברים הללו (אם כי בקיצור דברים) כותבים גם הרמב"ן, רשב"ם, רבנו בחיי והראב"ע ועוד רבים ממפרשי המקרא. מהיכן אפוא מקורה של שמועה שכזו כאילו היה מושבם של בני קטורה בארצות המזרח הרחוק?

מי הם בני קטורה?

מלבד הדברים האמורים בקשר לזהות מושבם של בני קטורה, הרי שגם זיהויים של בני קטורה עצמם אינו מתאים עם ארצות המזרח הרחוק. אחד מבני קטורה הלא הוא מדין, כמפורש בפסוק שבפרשתנו "ותלד לו את זמרון ואת יקשן ואת מדין ואת מדין", וזאת ידוע לכל כי ארץ מדין סמוכה היא לארץ ישראל, ונמצאת היא בסמיכות לארץ מואב הגובלת ממש בארץ ישראל.

לא רק זאת, כי אם מבוואר כמה פעמים בפסוק כי שאר בני קדם, הם בני קטורה יושבי ארץ קדם אחיהם של בני מדין, היו גרים בסמיכות להם ואף היו באים לעזרם במלחמותיהם. כך למשל מבוואר בספר שופטים במלחמת גדעון בן יואש במדין (שופטים ז, יב) – "ומדין ועמלק וכל בני קדם נופלים (שוכנים) בעמק כארבה לרוב". וכן במקומות נוספים נזכרו בני קדם בסמיכות למדין.

מלבד זאת נזכרו בני קדם לפעמים בכינוי ישמעאליים, כך למשל במלחמה הנזכרת בספר שופטים נכתב – "ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם כי ישמעאליים הם". ברמב"ן מבוואר כי הדברים הללו נסובים על אותם בני קדם שבאו לעזור את מדין במלחמה, אלה הם דבריו (בראשית לו, כה) "כי הכתוב שאמר 'כי נזמי זהב להם כי ישמעאליים הם' ירמוז על בני קדם שהמלחמה ההיא להם היתה דכתיב 'וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו', ובני קדם הם ישמעאליים, כי על כל בני הפילגשים אשר לאברהם אמר 'וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם'".

מה לבני קטורה ולישמעאליים? דבר זה מבוואר בכמה מקומות כי בני קטורה כולם נקראים על שם דודם ישמעאל, וזו היא מהבטחת התורה לישמעאל "והוא יהי פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכון", ונתבאר במפרשי המקרא (ברמב"ן ובאבן עזרא ועוד), כי הכוונה שיהיה גדול מבני קטורה אחיו והם יקראו על שמו.

לא רק זאת, אלא כי עוד מבוואר ברמב"ם כי בני קטורה נתערבו בבני ישמעאל והיו לעם אחד. בשל כך ידועה דעתו של הרמב"ם כי חייבים הישמעאליים במילה מפני בני קטורה שנתערבו ביניהם, שהם חייבים במילה מריבוי הפסוק. כך הם דברי הרמב"ם (הלכות מלכים פ"י ה"ח), "אמרו חכמים

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד

מישרים בשכונת פסגת זאב

מיתת נשיקה - בבשורת העקדה

וַיְהִי חַיֵּי שְׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת
שָׁנִים שְׁנַיִם חֳמֵשׁ עָרְבָה: וַתָּמָת שְׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא
חֲבֵרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה
(וַלְבָּתָּהּ, כג, א-ב)

רש"י מביא דברי המדרש שהטעם שנסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחח נשמתה ממנה ומתה. ולכאורה הדברים צריכים ביאור איך יתכן לומר על שרה אמנו שאברהם אבינו היה טפל לה מבניאית (ש"ר א). שתצא נפשה בגלל מסירות נפש של בנה החביב על קדושת שמו יתברך, שהיא מצוה שכל אדם מישאל מצפה לה בכליון עיניים שיזכה למסור את נפשו על קדושת שמו יתברך.

עוד יש לשאול חז"ל (רבה נח, ד) אומרים שארבעה שמות היה למקום קבורת שרה. א. אשכול. ב. ממרא. ג. קריית ארבע. ד. חברון. ולפי זה יש להבין מדוע התורה אומרת רק את ב' השמות האחרונים של העיר "ותמות שרה בקריית ארבע הוא חברון". וממה נפשך או לומר את כל שמות העיר או לומר רק שם אחד.

וביאר הכלי יקר שהיות והעיר הזאת הוקצתה לקבורה, לכך נקראה בד' שמות שמרמזים על סיבות למיתה. א. 'ממרא' מרמז על מיתה שאהה מחמת שאדם הרשעי ומת בגלל חטאו, ומרמז בלשון ממרים הייתה עם ה' (דברים ט, ז). ומלשון זקן ממרא. ב. 'אשכול' מרמז על מיתה שבאה לאדם בגלל עוונות של אחרים, כמו הבנים הנתפסים בעוון אביהם, וצדיק הנתפס בעוון הדור. ומרמז בלשון אשכול כי מענישים את החוטא שיהא 'שכול' וישאר יחידי ממי שמת בעונו. ג. 'קריית ארבע' מרמז על אלו שמות מצד מיתה הטבעית של פירוד ארבעה יסודות, כי כל דבר שמורכב סופו להיפרד. ד. 'חברון' מרמז על מיתת נשיקה. ומרמז בלשון חברון שהוא מלשון חיבור, ושעל ידי המחשבה אדם זוכה להדבק בשכינה וכיון שעלה שוב לא ירד, ונשאר נשמתו מחוברת שמה.

ובזה מבואר מדוע התורה הזכירה במיתת שרה רק את שמות העיר 'קריית ארבע'. ו'חברון'. ולא את השמות 'ממרא' ו'אשכול'. כיון שמיתת שרה לא הייתה מצד חטאיה או חטאי בניה. אלא רק מצד הטבע של פירוד ארבע יסודות, ובמיתת נשיקה.¹⁰

אינו נקרא ארץ קדם אף על גב שהיא למזרח ארץ ישראל, מכל מקום ארץ קדם בכל מקום משמעו מזרח העולם למקום שנשתלחו בני קטורה. ולא מצינו על ארם ארץ קדם אלא במקום שמזכיר המקרא שהי מתעסקים בניחוש וכישוף כמו בלעם אמר מן ארם ינחני וגו' מהררי קדם". ראה שם את המשך הדברים, אך תמצית הדברים כי ארם נקרא ארץ בני קדם בלשון מושאל, מאחר שגם שם היו מתעסקים בנחש ובקסם כדרך בני קדם.

לאחר שידענו על שיטה שכזאת כי נשתלחו בני קטורה למקום רחוק במזרחו של עולם, נמשיך לחקור על המקום המדויק אליו הגיעו. במדרש רבה בפרשתנו מבואר "וישלח מעל יצחק בנו – אמר להם כל מה שאתם יכולים להזריח תזריחו שלא תיכוו בגחלתו של יצחק", וכלומר שאמר להם אברהם לבני קטורה להרחיק ככל האפשר כלפי מזרח (להזריח תזריחו מלשון מזרח).

על פי דברים אלו יתכן כי אכן בתחילה נתיישבו בני קטורה בסמיכות לארץ ישראל, ולאחר מכן כשנתאפשר להם המשיכו והרחיקו ככל שיכלו עד למזרחו של עולם ממש.

אך המעניין מכל הם דבריו של הרד"ל בהגהותיו למדרש רבה. הרד"ל מציין למובא במסכת סופרים (פכ"א) "האדם הגדול בענקים זה אברהם אבינו, שהיה גבוה קומתו כנגד שבעים וארבעה אנשים ואכילתו ושתייתו כך היה כנגד שבעים וארבעה אנשים וכוחו כן. מה עשה נטל שבעה עשר בני קטורה ובנה להן כרך של ברזל והכניסן לתוכה".

הרד"ל כותב על כך את הדברים הבאים – "כל מה שאתם יכולים להזריח תזריחו וכו' דהיינו שברוח מזרחית עצמה יבחרו להם המזרח שבה. וקרוב הדבר לומר שהן יושבי ארץ חיינא (סין) שיושבין במזרחו של עולם... וזה שאמר בשלהי מסכתא סופרים שאברהם הכניס בני קטורה בדרך גדול מוקף חומת ברזל, שהיא החומה שסביב מדינת חיינא (סין)".

אין מה להוסיף על דבריו הפלאיים של הרד"ל. מה שנוותר הוא לציין לדברי החכם הנודע רבי מנשה בן ישראל בספרו נשמת חיים (מאמר רביעי פכ"א), הכותב כי בני קטורה הגיעו לארץ הודו, ושם לימדו את בני הארץ מה שלמדו מאברהם אבינו. אכן מתאימים הדברים למה שהובא למעלה בשם הזוהר הקדוש כי ארץ קדם הוא מקום אחר מארץ ארם, שם אכן ידעו את כל חכמת בני קדם שמקורם באותם שמות הטומאה שנמסרו להם מאברהם אבינו.

נחתום את הדברים בדברי המדרש (מדרש הגדול כה, ו) בענין בני קטורה לעתיד לבא – "אמר להם (אברהם), לכו עמדו במזרח, וכל זמן שבניו של יצחק משועבדין בין האומות שבו במקומכם. וכשתשמעו שהן יושבין בטח ושאנן בואו לפניכם לשרת אותם כדי שתזכו לשכר טוב. הלכו להם למזרחו של עולם והתיישבו בארץ קדם. ישבו במקומם עד דורו של שלמה המלך שבימינו ישבו ישראל לבטח, חשבו שהוא מלך המשיח ובאו כולם להיות לו לעבדים. כיון שראו שאינו מלך המשיח חזרו למקומם. ועתידיים לחזור בימי המלך המשיח כשיגלה במהרה בימינו".

שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני".

על פי כל האמור היה מושבם של בני קטורה אכן ממזרח לארץ ישראל, אך לא בריחוק מקום, כי אם במקום מושבם של הישמעאלים, אשר היה מושבם "מחויילה עד שור אשר על פני מצרים בואכה אשורה" (בראשית כה, יח). וכלומר, כי ממזרח ממש לארץ ישראל היו עמון אדום ומואב וארץ סיחון ועוג, ומסביב להם בעיגול מלמטה סמוך למצרים עד למעלה סמוך לנהר לאשור היה מושב בני ישמעאל, ושם גם היה מושב בני קטורה. מקום זה כולל גם את ארץ ארם, אשר כנראה הוא היה רק חלק מארץ בני קדם שנמשך עד למטה (ואולי אפילו עד סוף חצי האי ערב, מקום מושבם של הישמעאלים עד ימינו).

בני קטורה – במזרחו של עולם

למרות כל האמור, הרי שבכל זאת ניתן להביא מקורות שונים המורים כי ארץ קדם או ארץ בני קדם היתה אכן בריחוק מקום במזרחו של עולם ממש ולא רק במזרח של ארץ ישראל.

שורש הדברים הם בזוהר הקדוש בפרשת ויצא (קנג). דברי הזוהר נסובים על הפסוק שהובא למעלה, "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם". הזוהר הקדוש תמה על לשון הפסוק – "ויאמר רבי אבא, פל הני קראי קשיין אהדדי, בקדמינתא פתיב, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ולכן בחרו הנה יתיב, אמאי נטיל מתפן, דכתיב וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם".

הזוהר מקשה מדוע פנה יעקב והלך לו לארץ בני קדם במקום לפנות לחרן. הזוהר מתרץ על פי דרכו, אך מכל מקום נראה כי ברורים הדברים כי ארץ בני קדם אינה ארץ ארם, שלא כמו שנתבאר למעלה.

אכן הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ מעיר כי משמע מדברי הזוהר כי ארץ בני קדם הוא מקום אחר, והוא אף מבאר את הטעם הליכיתו של יעקב אל ארץ בני קדם לפני הליכתו ללבן. אלה הם דבריו – "בזוהר משמע שהיה הולך לארץ בני קדם טרם הליכתו לחרן ולא זהו חרן. ונראה כי יעקב פחד מלבן היותו ראש למכשפים כנודע, ואמרו חז"ל דסנהדרין היו צריכין ללמוד חכמות הקסם כדי לעמוד נגד המכשפים ולהסיר מעשיהם. וכתיב ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם ארצה קדם דשמות הטומאה מסר להם ולכן הלך יעקב לשם קודם הליכתו ללבן לקבל מהם כדי לעמוד נגד לבן".

דברים אלו מבואר כי אכן פנה והלך לו יעקב למקום אחר בו ישבו בני קטורה הם בני קדם אשר הם ידעו את שמות הטומאה וכל חכמות הכשפים ושאר כוחות הטומאה, ללמוד מהם איך לעמוד נגד לבן.

מעניין כי ממש כעניין זה מופיע גם בספר שפתי כחן על התורה לאחד מגורי האר"י, הכותב על פסוק זה "וילך ארצה בני קדם – מקום הכישוף מקום עוזה ועזאל, להזהירם שלא ילמדו ללבן כדי שלא יעשה לו שום כישוף".

הנה כי כן כי ישנו מקור ברור לכך שארץ בני קדם הוא מקום מיוחד בו היו בקיאים בכל חכמות הקסם והכישוף, ואין זה ארץ ארם.

כדברים האלו ממש כותב הנצי"ב בחיבורו העמק דבר על התורה, ואלו דבריו הברורים – "הנה ארם

¹⁰ וכענין כתב רבינו אוה"ח ז"ל: רמז הכתוב באומרו 'בקריית ארבע' לומר כי ח"ו לא יתייחס המיתה לצדיקים אלא שקריית ארבע פ"י עיר שהיתה בנויה מד' יסודות נפרדה היא ונסעה מהם. ואומרו 'היא חברון' פ"י שהגם שמתה היא משפעת בהם בחינת החיבור כי הצדיקים הגט שימותו הגוף אינו מושלל מהחיים כי צדיקים במיתתם קרויים חיים, וצא ולמד (שבת קנב:): ממעשה דרב אחאי בר יאשיה. והטעם הוא כי בהיותם בעולם הזה מהפכים בחינת החומר בשיסודות לבחינת הרחניות הקדוש שבנפש באמצעות מעשים טובים והפלת התורה שמשתדלים בעולם הזה. ולהשכילך בדבר צא ולמד מה שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות יסודי התורה ה"ה). שישנתה היסוד ליסוד חבירו הקרוב אליו ויהפך הפער למים, וכמו כן ימצא שבאמצעות דביקות האדם קבנו יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש ויסוד האש ליסוד אש הנשמה והבן. ואמרו 'בארץ כנען' כי העולם הזה יקרא ארץ כנען (והר ח"א פ א) הוא יצר הרע ובאמצעות התעצמות כנענו ישיג האדם להפליא לעשות בקדושה ובהגהה.

ובספר 'שם משמאל' (פנחס) כתב ז"ל: והנה ענין מיתה הוא בשני אופנים. יש אשר היא מחמת פירוד יסודות הגוף, וזה יקרה ברוב במיתת זקנים בכלות הליחה כמו משולו ז"ל (ב"ר סב) מיתת זקנים בנר שכבה מאליו בכלות השמן, ובזוה"ק ותמת שרה בקריית ארבע שהוא ארבעה יסודות, והפירוש שבגלל ארבעה היסודות וזה גורם פירוד הנפש אחר התרת הקשר. ויש שהמיתה באה מחמת שניתנה רשות לכחות

ויש להוסיף דאולי זהו הענין שנהגו לנדב מעות ארץ ישראל לצדקת התנא ר"מ בעל הנס, לפי שבעת שבני ישראל מנדבים מעות ארץ ישראל הם מעוררים ע"י מעות הצדקה שהאות ע"י תצטרף אל אותיות "מות", ונעשה "מעות", ובה מהפכים את מדת הדין למדת הרחמים, עכדה"ק.

עיבוד עורות בערב שבת קודש דוקא!

ונקדים עוד דברי הבני יששכר (מאמרי השבתות - מאמר ו) שמבאר המשנה (שבת פ"א מ"ב) "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה, ולא יכנס אדם לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין" שכל אלו העניינים שייכים במיוחד לעבודת עש"ק. ואודות השייכות לבורסקי ועש"ק מבאר, ואלו דבריו:

ויש למשכיל להעמיק בדבר, דידוע על ידי חטא אדם הראשון שהיה בערב שבת נתחלף כתנות אור בעור, על כן תיקנו חז"ל למצוה נרות שבת, [כי] הנה נצטיינו להפוך עור לאור על ידי אור תורה ומצות, זה נקרא "עיבוד העורות", ובפרט בשבת יום האור שלא נאמר בו "ויהי ערב" במעשה בראשית, ושימש בו האור הראשון ולא נגנו עד מוצאי שבת, ועל כן שבת הוא יומא דאורייתא [זה"ק ח"ג צ"ה ע"א] אשר בה נגנו האור, וזהו וצונו להדליק נר שבת, שצונו להדליק הנר של שבת שהיה מאיר בשבת בראשית אור קדמא, וגם הגוף של האדם היה כתנות אור, ועל ידי החטא נגנו האור והגוף נתהפך לכתנות עור, וצונו השיית להדליק נר של שבת ע"י התורה, והשבת הוא יומא דאורייתא ושוב יתהפך "אור" בע"כ עור", "ע"כ לרמוז זה, המצוה בערב שבת לעיין בעיבוד העורות ואחר כך להדליק האור נר שבת, ע"כ תוכן דבריו¹⁰⁰.

לאור זאת נבין היטיב מה שנהגו ישראל להפריש מעות (לצדקת ר"מ בעל הנס) לפני הדלקת נרות, כי מכיון שעתה נכנסים ליום האור, ומתלבש הנשמה הקדושה בהכתנות "אור", הרי צריכים למצוא איפה לשים ה"עין" מלבושי החול הכתנות "עור", ולכן נותנים ה"ע" לתוך הפושקע, לעשות "מות" "מעות". ואולי זאת נכלל בהכנות הבעל בהכנות הנרות ש"ק להכין פרוטה אצל הפושקע שיוכל האשה לתת המעות לצדקה לפני שמלדקת הנרות ש"ק. השיית יעזור שיתעורר השם שד"י וכל הישועות, אכ"ר.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

איך נפטרה שרה מחמת העקידה והרי שלוחי מצוה אינם ניזוקים
שְׁנֵי חַיִּי שְׁאֵה (כג, א) וברשי: כולן שווים לטובה.
כתב הרב אליהו דיסקין שליט"א היה קשה לרשי"י שלכאורה זה יתור לשון, מדוע התורה חוזרת ואומרת שני חיי שרה? ולכך אומר רשי"י: כולם שווים לטובה.

אבל שבעים פנים לתורה, ונראה להציע בזה פשט נוסף לבאר את הטעם ביתור הלשון.

ר' חיים קניבסקי בספר שלו על התורה טעמא דקרא, אומר יסוד גדול בענין של שלוחי מצוה אינם ניזוקין. רשי"י (בפסוק ב) אומר: ונסמכה מיתת שרה

אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? השיב לו הקב"ה: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני". אמר לפניו: רבונו של עולם, הראתני תורתו, הראיתני שכתוב אמר לו חזור לאחורידך. חזר לאחוריו וראה ששוקלן בשרו למכור אותו באטליז. אמר לפניו: רבוש"ע, זו תורה וזו שכרה?! אל הקב"ה: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני".

באור תשובת הקב"ה: "שתוק כך עלה במחשבה לפני"

את עומק תשובת הקב"ה למשה "שתוק, כך עלה במחשבה לפני" נוכל להבין אי"ה ע"פ באורו של הרמח"ל בספר דעת תבונות: הקב"ה מנהיג את עולמו בשתי צורות הנהגה שונות. האחת היא, ההנהגה הגלויה שנקראת "הנהגת שכר ועונש" בה גומל הקב"ה טוב לשומרי מצוותיו כבר בעוה"ז ומעניש לעוברי רצונו. בהנהגה זו נכרת בגלוי יד ה' והשגחתו.

אולם, צורת ההנהגה השנייה היא ההנהגה הנסתרת הנקראת "הנהגת היחוד" בה מנהל הקב"ה לבדו את הבריאה כולה ומביא אותה לשלמותה ולתיקונה. והנהגה זו אינה לפי שכר ועונש אלא, לפי מה שגזרה חכמתו העליונה של הקב"ה, הידוע את שורשי הבריאה וחותר להביאה אל תיקונה ע"י בטול הרע שבבריאה והפיכתו לטוב. כי הקב"ה ברא את הבריאה מלכתחילה חסרת שלמות והוא מסבב סיבות ומגלגל גלגולים להשלימה ולהעביר חסרונותיה, ודברים אלו עמוקים ונשגבים ואסור לנו לחוקקם ואיננו יכולים להשיגם כי הם ידועים רק לאל תמים דעות.

חז"ל קראו להנהגה נסתרת זו "הנהגת המזל" [מלשון נזל ומושפע מלמעלה] זו הנהגה, שאינה תלויה בבחירת האדם בזכותו או בחובתו, כי אם מושפעת מלמעלה כפי חלקו של האדם בתוך "התשבץ" המופלא של הבריאה כולה.

ומסביר הרמח"ל כי הקב"ה בעומק חכמתו יודע אלו עניינים בבריאה, יבואו על תיקונם ע"י הארת פנים ושפע ואלו עניינים יבואו לשלמותם דוקא להיפך ע"י עוני, נסיונות, והסתר פנים.

כך גם לגבי בני-האדם. יש נשמות שחלקן בתיקון הבריאה היא ע"י שיהיו בטובה ויזכו לשפע ולהצלחה, ולעומתן יש נשמות, שתקונן הוא ע"י נסיונות והסתר פנים, וענין זה הוא עמוק וסתום ותלוי רק בחכמתו העליונה של הקב"ה, לא במעשי האדם ולא בבחירתו.

ועל כן נראה לפעמים צדיקים הנמצאים בעוה"ז בחושך ובנסיונות כי בדרך זו הם מתקנים את הבריאה כפי רצון ה'.

אך כמובן שלעוה"ב "לפום צערא אגרא" שכרם יהיה כפול ומכופל כי עבדו את הקב"ה מתוך צער וקשיים וגם הביאו ע"י תיקון לבריאה כולה.

עוד מוסיף לבאר הרמח"ל כי באחרת הגלות ישתמש הקב"ה לרוב בהנהגה נסתרת זו, כיוון שהקב"ה ממחר אז להשלים את תיקון הבריאה וזהו זמן של "גמר חשבונות" ולכן גדול ההסתר פנים דוקא בימות המשיח והנסיונות רבים. והצדיקים אשר יעמדו בהם יזכו לשכר גדול ועצום בעולם שכולו טוב.

אמנם כמובן לא באופן קבוע ולא תמיד משתמש הקב"ה ב"הנהגת המזל" הנסתרת, כי אם מתי שגזרת חכמתו העליונה.

וכיון שענין זה של "צדיק רוע לו, רשע וטוב לו" תלוי ב"הנהגת המזל" הרי אפילו משה רבינו, רבן

לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחת נשמתה ממנה ומתה - השטן אמר לה שאברהם הלך לשחוט את יצחק, היא לא שמעה את כל דבריו, ועוד לפני שהיא הספיקה לשמוע שהוא לא נשחט פרחת נשמתה. שואל ר' חיים קניבסקי: הרי שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אברהם ועשו כזאת מצוה עצומה, ואיך יתכן שאברהם איבד את אשתו ויצחק איבד את אמו, הרי הם שלוחי מצוה ואינם ניזוקין?

אומר ר' חיים יסוד גדול: מה שכתוב ששלוחי מצוה אינן ניזוקין, הפירוש הוא שהמצוה לא תחדש להם נזק, שהרי יש מושג שהשטן מקטרבג בשעת הסכנה, ועל זה נאמר ששכנה שבאה על ידי מצוה זה לא סיבה שיהיה נזק, אבל אחד שנגזר עליו שביום פלוני הוא צריך למות, ובאותה שעה הוא עושה מצוה, הוא שליח מצוה, אדרבה בשבילו זה זכות גדולה, ותיקון גדול, ועילוי גדול, שמסבבים שהמיתה שממילא נגזרה עליו, תבוא דרך מצוה, וכן מי שנגזר עליו לקבל מכה כל שהיא, זה זכות שזה בא לו על ידי מצוה, וכמו שחז"ל אומרים (חולין ז, ב): ניקוף מרצה כדם עולה - אדם שנוקף את אצבעות רגליו ויורד לו דם, זה מכפר כמו דם עולה, והוא דקאזיל לדבר מצוה.

שרה אמנו, הגיעה זמנה למות בלי קשר לבשורת העקידה, זה היה מנין השנים שנקצבו לה, וודאי שהעקידה לא גרמה לה למות, ואף אילולא העקידה היא היתה מתה מסיבה אחרת, וממילא אדרבא זה זכות בעבורה שהמיתה היתה מסיבת המצוה של העקידה, זה זכות גדולה, וזה לא סותר לכך ששלוחי מצוה אינן ניזוקין.

דרך אגב, לפני כמה שנים היתה טרגדיה נוראה באופקים, לביל הושענא רבא סוכה עלתה באש, ונשרפו שם שני ילדים חיים, ר' חיים הגיע לנחם שם והוא אמר להם את הווארט הזה, הוא לא אמר שזה כתוב אצלו בספר על התורה, ואז הוא הוסיף ואמר: שזה שהם הלכו לישון בסוכה ונשרפו זה לא סותר לכך ששלוחי מצוה אינן ניזוקין, שבתוח שהגיע הזמן שלהם למות, וזה זכות גדולה בשבילם שהמיתה באה להם על ידי הסוכה.

ועל פי דבריו יתכן לומר, שזה הפירוש שני חיי שרה, שלא יהיה לנו קושיה, במה שאמרו שנסמכה מיתת שרה לעקידה לפי שעל ידי בשורת העקידה פרחת נשמתה, מה עם שלוחי מצוה אינן ניזוקין? ועל כך התורה אומרת 'שני חיי שרה', אלו הם השנים שהוקצבו לה, אלו הם שני חיי שרה, זה מנין השנים שהיא היתה צריכה לחיות, והעקידה לא קרבה את מיתתה. עכ"ד הרב אליהו דיסקין שליט"א.

ויש להרחיב במש"כ בזה בספר דם עבדיו (עמ' 184) מאמר "זו תורה וזו שכרה?"

שאלתו של משה רבינו להקב"ה "זו תורה וזו שכרה?"

מובא בגמרא במסכת מנחות (דף כט ע"ב) שבשעה שעלה משה למרום מצא להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות [כגון: תגים של ספר תורה (רשי"י)]. שאל משה רבינו את הקב"ה, מדוע נתינת התורה מתעכבת בגלל קשירת כתרי האותיות, האם אין התורה מושלמת דיה ללא תגים אלו?

השיבו הקב"ה: "אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוף וקוף [של האותיות] תילי תילין של הלכות" וכו'. אמר משה רבינו להקב"ה: "יש לך

¹⁰⁰ ישמע חכם ויוסף לקח להבין הענין מה שמסתכלים במוצש"ק בהצפרנים שהם הכתנות או"ר עם או"ר ההבדלה שחוזרים לימי החול (ע' ב"ח או"ח רח"צ ב'), בחינת כתנות עו"ר, (ואולי יתבאר מה שנוהגים לכבות האו"ר של הבדלה ע"י יין בגמטרי' ע' לשוב לימי החול, בחינת ע' במקום הא'). ואולי לכן יש נוהגים לדליק הנרות שנשארים מודלקים במשך מוצש"ק כבר לפני הבדלה, בכדי להמשיך אורו של שבת גם לימות החול, ושלא ליכנס מיד בחשכות של ימות החול.

של כל הנביאים לא יכל לרדת לעומקו וכששאל "זו תורה, וזו שכרה?" השיבו הקב"ה "שתוק, כך עלה במחשבה לפני".

מובא במדרש בפתחתא אסתר סימן י', ר' ברכיה פתח מי פעל ועשה קורא הדורות מראש (ישעיה מ"א ד'). מתחילת ברייתו של עולם גזר הקב"ה על כל בריותיו לכל אחד ואחד מה שראוי לו, אדם – ראש ליצורים, קין – ראש להורגים, הבל – ראש לנהרגים, יעקב – ראש לתמימים, יהודה – ראש לשבטים, יוסף – ראש לחסידים, אהרן – ראש לכהנים, משה – ראש לנביאים וכו'. ועיין עוד תנחומא פרשת וישב בפסוק "ויסוף הורד מצרים", שגם ענין מכירת יוסף היתה גזרה כבושה מאז ומקדם, אלא הכל בסוד נורא עלילה על בני אדם. כל זה הוא מעומק הסוד "כך עלה במחשבה" וכל דרכי ההנהגה עתה היא נעלמת מעיני כל, עד שיגיע זמן התיקון לעתיד לבוא.

ולסכום, כל המעשים הנעשים תחת השמש נובעים משלוב שתי ההנהגות שבבריאה ההנהגה הנסתרת, וההנהגה הגלויה ועל כן אין לאדם שום השגה ותפיסה בדרכי השי"ת.

הבנת דברי הגמרא על ר' אלעזר בן פדת על-פי ההנהגה הנסתרת

על פי זה יובן מה שמובא בגמרא (תענית דף כ"ד ע"א) שר' אלעזר בן פדת היה שרוי בדחקות עצומה כל ימיו. פעם הקיז דם לרפואה ולא היה לו מה לטעום אחר ההקזה, נטל שן של שום זרק לפיו, ומרוב חולשה התעלף. נכנסו חכמים לבקרו וראו שהיה בוכה וצוחק ויצא ממצחו ניצוץ אש. כאשר התעורר שאלוהו החכמים מדוע בכית? אמר להם, שהיה הקב"ה יושב עמו ושאלו עד מתי אצטער בעוה"ז כל כך? ואמר לו: אלעזר בני, נוח לך שאהפוך את העולם ואברא אותו מחדש ואז אולי תולד במזל של מזוונות? השיב ר' אלעזר – וכל זה הוא רק בגדר אולי? עוד שאל: האם הימים שכבר הייתי רבים ממה שאני עתיד לחיות? השיבו הקב"ה, מה שכבר חיית הם רבים [ולכן בכה... (רש"י)]. השיב ר' אלעזר, א"כ אינני רוצה...

וענין זה יתבאר היטב בעז"ה על-פי דברי הרמח"ל שהבאנו קודם.

מצבו הדחוק של ר' אלעזר בן פדת לא בא עליו בגלל מעשיו, שהרי היה צדיק גמור ולא היה זה מחמת שכר ועונש, אלא שזה היה תפקידו של ר' אלעזר לצורך תיקון הבריאה וענין זה שייך להנהגה הנסתרת ולכן אמר לו הקב"ה: אם תרצה לשנות מזלך אהפוך את העולם כולו וגם אז רק ספק הוא אם לפי שורש הבריאה תוכל למלאות תפקידך שלא מתוך עוני ונסיונות.

וזהו הבאור מ"ש בגמרא מועד קטן דף כח. על רבה ורב חסדא ששניהם היו צדיקים גמורים, שניהם היו מתפללים והיה יורד גשם. רב חסדא חי תשעים ושנים שנה ורבה חי ארבעים שנה. רב חסדא הכניס לחופה ששים צאצאים, רבה שיכל ששים צאצאים. רב חסדא האכיל סולת לכלבים ולרבה לא היה אפילו לחם שעורים לאנשים. אמר רבא, בנים חיים ומזוונות לא בזכות תלויים אלא במזל, מזל, היינו כפי שנוזל ומושפע מן השורש העליון ולא לפי המעשים כמו שנתבאר. אמנם שכר עוה"ב כמובן יקבל כ"א לפי מעשיו, וזה שעבד בצער ודחוק יגדל שכרו כי לפוס צערא אגרא.

ומובא בגמ' פסחים דף נ. על הפסוק "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו

אחד". מה פרוש ביום ההוא יהיה ה' אחד? [האם עתה אין ה' אחד?] אמר רבי אחא בר חנינא לא כעוה"ז העוה"ב, העוה"ז על בשורות טובות ואומר "ברוך הטוב והמטיב" ועל בשורות רעות "ברוך דיין האמת", לעולם הבא כולו הטוב והמטיב. צריך להבין ענין זה, שהרי אם בעוה"ב כולנו נבין איך היו כל הנסיונות לטובתינו ונברך גם על הרעות הטוב והמטיב. אם כן, מדוע לא נברך גם בעוה"ז על בשורות רעות "הטוב והמטיב"? אם לפי האמת זו טוב בשבילנו? אלא, הבאור הוא שהברכות שתיקנו לנו חז"ל הם לפי מה שאנו מרגישים כעת וכיון שבעוה"ז אין אנו מבינים את "הנהגת היחוד" וראיתנו מצומצמת מכדי לראות אך הכל לטובתינו לכן אנו מברכים על בשורות רעות ברוך דיין האמת, אולם לעת"ל כשנראה איך כל הפרטים משתלבים זה בזה ואיך מתבהרת תמונת הבריאה כולה, אז נוכל לברך גם על הרע – הטוב והמטיב!

והנה לאחר הטבח של "שבי-הכותל" הי"ד חשו כולם שזוהי עקדה שעקד עם ישראל כולו ולא עניין פרטי, שכן היו בו אנשים ונשים צדיקים מופלאים, בחורות בעלות דרגות גבוהות בצניעות, תפלה, גמ"ח, תינוקות וילדים שלא טעמו טעם חטא.

הרגישו כולם שיש בטבח זה המשך של הרוגי מלכות של ר"ע וחבריו וענפיהם מכל הדורות. וכמו מאלה צפה לה אותה שאלה ששאל משה רבנו את הקב"ה על ר"ע שמכרו בשרו במקולין "זו תורה וזו שכרה?" ואמר לו "שתוק כך עלה במחשבה". היאך נשפך כמים דמן של כאלו נשמות גדולות

מכל חוגי היהדות החרדית לדבר ה', אחר תפלה והשתפכות הנפש בכותל המערבי? והתשובה היא, "כך עלה במחשבה לפני", זוהי גזירת עליון משרשי תיקוני הבריאה ואין לנו הכלים לרדת לעומקם.

בענין שלוחי מצוה אינם נזוקים

אחרי הטבח של שבי הכותל המערבי הי"ד, שאלו רבים כיצד עלה ביד ישמעאלי בן עולה ימ"ש לשפוך דם - עבדיו, אחר שחזרו מתפילה והשתפכות הנפש בשער השמים והלא אמרו חז"ל (במסכת פסחים דף ח') "שלוחי מצוה אינם נזוקים לא בהליכתם ולא בחזרתם".

אמנם הגמרא מדייקת שם שבמקום בו הסכנה מצויה לא נאמרה הלכה זו, אולם נראה שנסיעה באוטובוס בדרך חזרה מן הכותל אינה בגדר מקום סכנה, כי סוף סוף ברוב המקרים עוברת הנסיעה בשלום (ענין אור החיים פר' וישב פרק ל"ז פס' יד בגדר של סכנה מצויה).

"יהי חלקי ממתי בדרך מצוה?"

ושאלה נוספת נשאלת, הלא הגמרא אומרת (במסכת שבת דף ק"ח ע"ב) "אמר ר' יוסי יהא חלקי ממתי בדרך מצוה" כלומר, ר' יוסי בקש שיהא חלקו עם אלו המתים בדרם לעשות מצוה שיש להם תוספת עליו כיון שמסרו נשמתם לבורא יתברך תוך כדי העסוק במצוה.

ולכאורה נראה שדברי ר' יוסי אלו סותרים את דברי הגמרא "שלוחי מצוה אינם נזוקים" שהרי איך יתכן שימות אדם בדרך לעשות מצוה?

בשאלה דומה דנה הגמרא (במסכת פסחים דף ח') לגבי בדיקת חמץ בחורים ובסדקים. הגמרא אומרת כי אדם לא מחויב לבדוק בחורים אלו, שמא נחבא בהם עקרב ועלול להזקק ממנו. ואם נבוא לשאול הלא "שלוחי מצוה אינם נזוקים" ואם-כן מספיקה זכות המצוה של בדיקת חמץ כדי למנוע ממנו עקיצת עקרב?

משיבה הגמרא: אנו חוששים שלאחר שיבדוק את החמץ יחזור לבדוק ולחפש אחר מחט או חפץ אחר שאבד לו ואז כשאינו עוסק במצוה עלול להנזק.

והגאון ר"ח קניבסקי שליט"א רצה ליישב סתירה זו ולומר שאדם שלא הגיע עוד זמנו למות עליו נאמר ש"שלוחי מצוה אינם נזוקים שאע"פ שהולך בדרך והשטן מקטרג בדרכים, זכות המצוה תגן שלא יזק ולא יהיה עליו קטרוג וכן כשמכניס ידו לחורים ולסדקים בשעת בדיקת חמץ מועילה המצוה שלא יזק קודם שהגיע זמנו למות.

אולם, מי שכבר הגיע זמנו למות, הקב"ה מסובב שימות דוקא מתוך מצוה ואדרבה, סימן יפה הוא לו ועל זה אמר ר' יוסי "יהי חלקי ממתי בדרך מצוה".

אמנם שאלו על-כך על פי מה שהגמרא במסכת חולין דף קמ"ב מביאה, שהיה מעשה באחד שאמר לו אביו שיעלה למקום גבוה ויביא לו גוזלות ועלה, ושלח את האם ולקח את הבנים ובחזרתו נפל ומת. שאלה שם הגמרא והרי ר' אלעזר אמר ששלוחי מצוה אינם נזוקים אף בחזרתם. ויתרצה הגמרא שהיה זה סולם רעוע ובמקום שמצויה סכנה לא נאמרה הלכה זו של "שלוחי מצוה אינם נזוקים".

ואם לפי התרוץ הנ"ל שאינם נזוקים הכונה למי שטרם הגיע זמנו, לא מובן מדוע הגמרא חפשה תרוץ אחר ותולה את מיתתו של הבן בסולם הרעוע ולא בכך שהגיע זמנו למות.

ואם כן עדיין נשאר לנו לבאר בכל זאת את הסתירה בין "שלוחי מצוה אינם נזוקים" לבין דברי "יהיה חלקי ממתי בדרך מצוה".

[המהרש"א במסכת שבת שם מבואר שהכלל שלוחי מצוה אינם נזוקים נאמר רק לענין שלא יהיו נזוקים מחמת עסק המצוה, אך אין הכונה שבזמן שעוסק במצוה לא יהיה לו נזק מחמת דבר אחר, וע"ז לא נאמר שלוחי מצוה אינם נזוקים. אמנם בפירוש האור החיים פרשת שמות פרק ד' פסוק כ"ד מבאר את ההלכה ש"שלוחי מצוה אינם נזוקים" לפי שע"י המצוה שעשה נברא מלאך שמלווה אותו ושומר עליו מן המזיקים שלא יקרבו אליו אפילו מחמת דבר אחר. כמו שם שמשה היה שליח ה' להוציא את ישראל ממצרים ושמרו שלא ימות על שלא מל את בנו עי"ש.]

דברי האוה"ח: נזק שתכליתו הטבה אינו בכלל "שלוחי מצוה אינם נזוקים"

האור החיים הקדוש בפרשת וישב (פרק ל"ז י"ד) מבאר הדבר אודות יוסף שהיה שליח מצוה של אביו ובכל זאת נזוק ומתרחץ שם שנזק שתכליתו הטבה ומעלה גדולה אינו נחשב לנזק והרי מירידת יוסף למצרים סובבה לבסוף טובה גדולה שכלל את אביו ואת אחיו ברעב וכו'.

וכן בזה שנהרגו על קדוש ה' לפי האמת אינו נזק אלא התעלות להם ושכר גדול, שבכל מיתה אחרת בה נענש אדם על עוונותיו מיתתו אינה מביאה אותו להתעלות רק מכפרת עליו, אולם הרוגי מלכות ע"י מיתתם מתעלים להיכל עליון עד מאד. שאף אילו היו מאריכים ימים לא היו זוכים לדרגה כה עילאית אלמלא נהרגו על קדוש ה'.

אמנם נראה עוד לבאר על-פי מה שכתבנו למעלה במאמר "זו תורה וזו שכרה" שיש ב' הנהגות בבריאה האחת, הנהגת שכר ועונש שבה דן השי"ת לפי זכויותיו של האדם והנהגה השניה היא ההנהגה הנסתרת שאינה תלויה בשכר ועונש רק קשורה לתקון כלל הבריאה ולתקון כלל הנשמות. הנהגה זו כאמור אינה ניתנת להשגה בשכל אנוש וכולה

מכוונת בחכמתו העמוקה של תמים דעות ללא קשר למעשיו של האדם. וממילא גם בעניין זה של "שלוחי מצוה אינם נזוקים" יובן הדבר היטב שאם מצד הנהגת השכר ועונש מגיע לאדם להעניש לא יביא זאת השי"ת על האדם בשעה שעוסק במצוה או בשעת הליכה או חזרה ממצוה. אמנם אם הנזק בא כתוצאה מ"ההנהגה הנסותרת" בה מנהיג הקב"ה את עולמו לקראת התיקון הכללי, אזי אדרבא המיתה בדרך מצוה היא תוספת מעלה וזכות שהם מסתלקין מן העולם מתוך עסק המצוה.

אמנם הגמרא לא הביאה תרוץ זה של הנהגת שכר ועונש וההנהגה הנסותרת כיוון שעל פי ההנהגה הפשוטה של שכר ועונש, מות האדם בא על עוונותיו ולכן כותב הרמב"ן (בהקדמה לספר תולדות אדם) כי מות האדם קודם הזקנה הוא עונש לו חס וחלילה וכן מיתת הבנים בחיי אביהם ח"ו עונש להם, לכן מי שימות טרם זמנו ראוי הוא להתאונן וכן ראוי שהאזהבהים לו יתאוננו ויתאבלו עליו וכן באובדן הבנים, רק שיתאבלו באופן המתאים לעובדי האלוקים. וכיון שבמבט פשוט המיתה קודם זמנו היא עונש וזאת הגמרא שבמקרה של הן שעשה מצות אביו היה זה סולם רעוע.

אולם כפי האמת אחר שידענו מה שאמרו בגמרא (מועד קטן דף כ"ח) שאריכות חיי האדם תלויה במזל דהיינו ב"הנהגה הנסותרת" הנקראת גם הנהגת "המזל" ופועלת שלא על פי שכר ועונש ודאי יתכן שיעוסק האדם במצוה ועם כל זה ינזק לפי שזה מה שמביא את התקון לבריאה כולה לפי עצתו העמוקה של הקב"ה.

דרכי השגחת ה'

הרמח"ל בספרו דרך ה' [בענין ההשגחה האישית] מסביר כמה פרטים בענין השגחת ה' על ברואי והנהגתו את העולם והוא מחלק את דרכי השגחת ה' לשלוש הנהגות.

תכלית בריאת המין האנושי היא להגיע למצב בו יהיו צבור של בני אדם שלמים, שהם ראויים להדבק בהקב"ה לנצח ולהתענג על קרבת ה', וכדי להביא את העולם למצב זה סדר הקב"ה שהאנשים השלמים והחשובים יוכלו לתקן בעד אחרים ותפגע בהם מידת הדין במקום לפגוע בכלל העולם. ובאופן זה הם מכפרים על הדור כ"קרבן ציבור" אמנם כיון שהם בעצמם צדיקים וראויים לטוב הרי שמידת הדין "מתפייסת" בפוגעה במעט מהם במקום לפגוע ברבים החוטאים.

לפעמים באים יסורים על האנשים היראים והשלמים לא כ"קרבן ציבור" אלא כדי להביא את העולם לשלמות תיקונו [והוא מה שבארנו בענין "ההנהגה הנסותרת" כנ"ל] אמנם כמובן שאנשים שלמים אלו אשר סייעו ביסוריהם לתקון הבריאה יהיו לעתיד לבא מהראשונים הקרובים אל השי"ת ונהנים מזיו השכינה.

עוד שורש נוסף יש להנהגת ה' את ברואיו. שלפעמים תבוא נשמה אחת לעוה"ז פעמים שונות בגופים שונים ועי"ז תוכל לתקן בפעם אחת את אשר קלקלה בפעם אחרת או להשלים מה שלא השלימה, ובזמן התחיה תתחלק הנפש לחלקים, וכל חלק יקום עם הגוף שבו עבד. ובענין זה של הגלגול ישנם פרטים רבים והכל מסובב על-פי המשפט האמיתי ועל כל זה נאמר: "הצור" תמים פעלו כי כל דרכיו משפט" ואין בברואים מישהו שיכול לידע ולהכיל מחשבת השי"ת ועומק עצתו.

מסקנת הדברים

וא"כ על-פי שלושת הנהגות אלו מובן היטב שכלל זה של "שלוחי מצוה אינם נזוקים" אינו מתקיים כאשר משתמש הקב"ה באחת משלושת הנהגות שכתב הרמח"ל אלא במהלך ההנהגה שעי"פ שכר ועונש, וממילא אדרבה סלוקו של האדם מן העולם מתוך מצוה מהוה עבורו זכות ועלוי. ועל זה אמר ר' יוסי "יהיה חלקי ממתים בדרך מצוה!"

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דר'

דר'

רשעים אומרים ואינם עושים

וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרָוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנוֹ בְּנֵי חַת אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף עֶבֶר לְסֹחֵר (כג, טו)

אומרים חז"ל (בבא מציעא דף פז ע"א): "רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. מנלן? מעפרון. מעיקרא כתיב 'ארץ ארבע מאות שקל כסף', ולבסוף כתיב 'וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר', דלא שקל מינייה אלא קנטרי, דאיכא דוכתא דקרי ליה לתיקלא קנטריא [כלומר, שלא הסכים עפרון לקבל אלא שקלים גדולים, שמשקלם רב, כמשמעות 'עובר לסוחר', שקלים שמקבלים אותם בכל מקום בתור שקלים, והרי יש מקומות שהשקלים שם גדולים].

בספר "אור חדש" (בעקבות שיחות מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל, מאמר "במעלות השלמות" אות ה) ז"ל (בשינויי עריכה): "...אף זו פרשה שלמה בתורה. אברהם מבקש לקבור את שרה במערת המכפלה אשר באחוות בני חת, והוא מבקש לקנותה בכסף מלא. עפרון החיתי, אשר המערה בקצה שדהו, ממאן לקחת כסף מאברהם, והוא מצהיר שגגית 'באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר: לא אדוני! השדה נתתי לך, והמערה אשר בו לך נתתי... קבור מתך'. חסם אין כסף! הוא נותן לו את המערה, ואף את השדה כולה.

מה גדולה ונדיבה ההצעה! מה רבה האמירה כאן! ולמעשה?

'וען עפרון... ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא. וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת, ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר'.

מכאן למדו חז"ל, כי הרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים.

כאן ברור כי אין הכוונה לציין את הרשעים בכך שפיהם וליבם אינם עושים. הרי לכך אין כל ראייה מפורשת עפרון. עפרון לא חזר בו מהצעתו לתת לאברהם את השדה חנם. הוא אך נעתר לבקשתו של אברהם אשר סרב לקבל את השדה ללא תשלום! וחז"ל (בראשית רבה נח, ח) למדו מפרשה זו, שכל המברר מקחו של צדיק כאילו קיים את עשרת הדברות. על כן נזכרו 'בני חת' עשרה פעמים בתורה. שמו של 'עפרון' נזכר אף יותר מעשרה פעמים. הוי אומר כי פרשה זו באה ללמדנו מידתם ואפיים של רשעים - שלא בשעת קלקלתם, אלא דוקא בשעה שהם מתעלים.

מכאן למדו חז"ל כי מידתם של רשעים שהם אומרים הרבה, ואף כאשר ליבם שלם עם אמירתם ואמירתם נותנת ביטוי לרצונם באותה שעה, בבואם לידי מעשה אפילו מעט אינם עושים!

מידתו של רשע כי מרחק רב מפריד בין דיבורו - ואף כאשר פיו וליבו שוים - לבין מעשיו."

ובהמשך שם (אות ו): "אמנם רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. אף כשליבם שלם עם אמירתם, בבואם להוציא לפועל את אשר אמרו, אזי יעכבו בעדם כוחות החומר הגופני השואף למנוחה. מרחק רב מפריד בין הדבור למעשה. תהומות של ירידה והשתעבודות גמורה לשלטון כוחות החומר." (ועיין ב"אור חדש" לימודים נפלאים, עומק בתוך עומק, מתוך הדברים הנ"ל, ואכ"מ).

ובספר "שיעורי דעת" (ח"ג מאמר יא "אמור מעט ועשה הרבה") ז"ל: "...כי הצדיק שבא בהתנגשות תמידית עם החיים היום-יומיים וזקוק להתאמצות כבירה כדי להתגבר על כל אלו המפריעים - המתהוים בדרכו לעשות רצון קונו, יודע ומכיר הוא מקודם את כל הקושי במלחמה כבדה זו. בהכינו לעשות ולפעול איזה דבר טוב, הוא מפחד מפני אלו המניעות הנמצאות - שיש בכוחן להפריע ולבטל רצונו הטוב, מפני שמעריך הוא היטב את מדת כוחותיו ומרגיש אף-לכך עד כמה מגיע תוקף רצונו הטוב, ולכן חושש הוא שמא עדיין אין בו כל כך עוז ועצמה להתגבר ולהתרום על כל המעצורים והמפריעים העלולים להפגש בדרכו ולהפריעו ולעכבו מלהגשים את חפצו הטוב במידה השלמה.

ומאחר שהצדיק אינו מזולל בדיבורו - בידעו ערכה הרב של אמירה, הוא זהיר 'לומר מעט', פן לא יתאים סיוע מעשיו למחשבותיו תחילה.

ומה שלבסוף הוא 'עושה הרבה' הוא, מפני שלמרות הכרת עצמו טרם התחיל במעשה הטוב, עדיין אינו יכול להבחין בכל כוחותיו האצורים בתוכו פנימה - טמונים בעמקי נפשו וסתומים מידעית. רק כשמתחיל להוציא לפועל את הכוחות הנרדמים באדם, ומעניק לו כוחות חדשים לנצח את כל המפריעים מחשבתו הטובה, אז רגש זה מתפתח, מתגדל ומתרחב בלב, ורגש זה מעורר שבאמת אינם אלא בו בעצמו, ולא מחוצה לו.

ולהיפך הרשעים - אלו ההולכים אחר יצר לבם - אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים, כי מהעדר הרצון והחפץ להלחם ולהתגבר על יצרם אינם מכירים את כל אלו המפריעים שיכולים להתקל בהם בדרכם, ואינם באים בחשבון עמם. וביחד עם זה אינם נותנים את הערך והשווי הדרוש לאמירה ודיבור. ולפיכך אינם דואגים שמא לא ימלאו אחרי דיבורם, ו'אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים'. כי גם לפעולה טובה קטנה, צריכים התאמצות מרובה, והרשע, שאינו מלומד להתגבר על יצרו, אי אפשר לו לקיים את דיבורו לטוב אף במעט."

וז"ל מרן המשגיח דמיר רבי ירוחם ב"דעת תורה" (פרשת וירא, ביאורים): "כל עצם ענין האמירה שנואה היא לפני המקום. מה לו לאדם באמירותיו לעשות? מה תועיל ומה תתן האמירה? אם חשב על איזה ענין, וגם גמר בדעתו לעשותו, הלא יעשה! ומה לו לכל האמירה?... כל האמירה דבר מיותר ושנוא הוא!"

מה שאמרו חז"ל כי הצדיקים הנם 'אומרים מעט ועושים הרבה', אין כאן הכוונה בשבח הצדיקים

שמקיימים מה שאומרים, וגם עוד יותר מזה. והגנות לרשעים כי אין מקיימים מה שאומרים. אלא, זה גופא, מה שהצדיקים ממעטים באמירה, הוא הוא השבח להם!...

והגנות לרשעים גם כן בזה כי הם מרבים באמירה. ומה שנאמר עליהם כי 'אפילו מעט אינם עושים', כי אמנם ה'אומרים' אינם עושים, ו'העושים' אינם אומרים!

ובאמת הא בהא תליא, כי ה'בעל-מעשה' אין יכול אף לאמור, ולא מפני שום איזה טעם, אלא מפני סיבה אחת, כי עושה הוא, ולא יותר!...

מי שהכיר את החפץ חיים זצ"ל ראה שלא היה נמצא אצלו כלל ענין האמירה. מעולם לא נשמע ממנו 'אעשה דבר פלוני'. כל דבר היה עושה טרם אף אמר. כשהיה אחד מבקש ממנו מכתב תעודה על איזה דבר, הנה בטרם אף השיב לו אמרים כבר היה עומד באמצע הכתיבה, ואחר כן הודיע למבקשו כי הנה המכתב! וכו', עיי"ש.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

מהותו של חסד | תורה תחילה חסד וסופה חסד ותכלית השקפתו ותאמרו גם לגמלין אשׁאב עד אם פלו לשׁתת (כד, יט)

מעשה דאליעזר ורבקה, במבט שטחי קשה להבינו, בראשית האידך כלל ביקש אליעזר מרבקה להשקותו, אחרי שהיתה רק בת ג' שנים, וכי עליה מוטל לטרוח לאדם שיכול לשאוב לבד, ואף אם רצתה להטיב עמו אבל מדוע היתה צריכה להשקות גם לגמלים מה שהוא אפילו לא ביקש. [והמדויק בפסוקים יראה שרבקה עשתה כמה דברים שאף אליעזר לא ביקש ממנה, אליעזר אומר הגמלייני נא מעט מים מפדך, דהיינו שביקש רק מעט מים – כדי גמיאה אחת, אך היא לא זו בלבד שנתנה בשפע, אלא אף טרחה לכל גמליו. וכן בהמשך אליעזר מבקש ויאמר בת מי אתה הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללון, והיינו שאלעזר מבקש רק לינה אחת ללון, והיא אומרת ללון – אפילו לינות הרבה (לקח טוב), ותאמר אליו בת בתואל... גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון, ובמדרש הגדול 'גם' מה בא לרבות? אלא 'גם' תבן 'גם' מספא – לרבות מאכל ומשתה, ולא רק לאליעזר אלא גם לאורחין שבאו עם אליעזר, 'גם' מקום – לרבות מקום לגמלים]. יתרה מזו כתב הרמב"ן שמה שעלה הבאר מעצמו, היתה רק בזמן שרבקה לקחה לעצמה, אבל אחרי זה שהשקתה את הגמלים כתיב ותמחר ותער פדה אל השקת ותער עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו, והיינו שאז הבאר לא עלה לקראתה, ולכאורה מזה לבד היה עליה להבין שאינה צריכה לטרוח בשבילו, כיוון שאם היתה צריכה והיש היה עולה ג"כ מעצמו.

עוד יש לתמוה דהנה התורה מפרטת מה שאליעזר לקח, ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וגו', ולכאורה למה הוצרך לעשרה גמלים? ידוע בשם מרן הגרי"ז הלי צצוק"ל שביאר דהיות ואליעזר היה שליח לקידושין, ואין ברכת חתנים פחות מעשרה, לפיכך לקח עשרה גמלים עם רוכביהם, ועי"ז היה לו מנין, וזה מש"כ (שם פסוק לב) ורגלי האנשים אשר אָתוּ. וא"כ יותר תמוה דאחרי שהיה לו לאליעזר עשרה עבדים למה הוצרך לטובת רבקה?

והאמת שכל זה קשה לפי שאין יודעים מהו חסד, ובפשטותו עשית חסד הוא להיטיב עם הזולת. אך האמת שמידת חסד אינו בדוקא להיטיב עם הזולת אלא לבטל את האנוכיות שבך, שאני בעצם לא כלום, אלא כל כולי רק בכדי להיטיב עם השני. ומעתה רבקה הבינה שכיון שזה שורש המצוה א"כ אף אם מצד מצות חסד אינו מחויבת כל כך, מ"מ אני לא כלום ולכן רצה לעזור לו, אף שאליעזר יכל להסתדר בלעדיה. ואפשר דמה"ט העושה חסד עם חבירו נקרא 'גמילות חסדים', גומל – הוא לשון נתינת דבר תמורת דבר, ולכא' בחסד הוא רק נותן בלא שום תמורה כנגדו, ולהנ"ל הכונה שבה שמבטל את האנוכיות שבו, בעשית חסד מרגיש שאינו עושה חסד לחבירו כי אם לעצמו, וזה 'גמילות' חסדים - שלוקח לעצמו. [אולם הפשט הפשוט, שחסד היא חובה לשמים כגמול על מה שהקב"ה מיטיב ומתחסד עם האדם בלי גבול, ועל כן דרש מן האדם לפרוע את החובה בזה שיטיב ל'מסכניו' של הקב"ה כתמורה על החסדים שהקב"ה עושה עמו].

וידוע שגמל שותה למעלה מרבע ממשקלו, ומשקל גמל ממוצע הוא 400-600 ק"ג, והיינו שכל גמל שותה 130 ליטר ביום, וא"כ בחשבון צריך 1300 ליטר ע"מ להשקות את כל העשרה גמלים. וא"כ אידך רבקה תוכל להשקות עם כדה הרי כד מכיל 8-6 ק"ג (שהרי כד הוא קטן מחבית כדמבואר בריש המניח), וא"כ היתה צריכה לפחות כ-180 פעם למלא את הדליים. והמדויק יראה כי אליעזר בקש רק לשתות קצת, והיא הוסיפה עד אם כלו לשתות, והינו שאליעזר ביקש שתיתן לשתות מעט מים והיא הוסיפה זאת בלא שביקש, ויתירה מזו בקשת אליעזר היה רק שתביא לו מעט מים בלא הגמלים, והיא הוסיפה נמי את הגמלים, ולא רק מעט אלא עד כי כלו לשתות. והכל מטעם הנ"ל שכיון שהיא הבינה שהיא לכשעצמה כלום, וכל כולה ע"מ לעשות חסד לזולת, דכל תכלית הבריאה הוא להטיב לזולת, וכמש"כ המסילת ישרים שהעולם לא נברא אלא להטיב.

ואפשר עוד דאליעזר נצרך לכל זה, כדי לבדוק שאינה רק עושה מעשי חסד רבים, אלא היא בעצמותה חסד, דהיינו שאליעזר שבה לבנות את האומה הישראלית הוצרך אשה שמהותה חסד, וכמו שאמרו ביבמות דף ע"ט ע"א שלשה סימנים יש באומה זו (בישראל) רחמינים ביישנים ו**גומלי חסדים**, ובשו"ע (אה"ע סי' ב' ס"ב) איתא שמי שאין בו מידות אלו חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, והיינו שאין אלו מעלות גרידא אלא שהם מהותם של האומה הישראלית. ולפיכך הוצרך אליעזר לבדוק שרבקה יש לה דרך חיים שמהותה חסד, חסד שנובע מתוך נפשו של האדם וממעמקי ליבו, זהו חסד המצווה לתת הכל ולכלל, דרך חיים של נתינה בבחינת תורת חסד. ולפיכך אליעזר נותן לנערה לשאוב כמות אדירה של מים ברצף ובשצף קצף ולהשקות את הגמלים. אליעזר טרח ודאג שתעבור את כל המבחן, אע"פ שעל פניו היה נראה כאדם שפל המנצל נערה תמימה ומטריחה להשקות גמליו, אך לא! היה זה עת מבחן! כאן לא מדובר רק בחסד נטו, אלא בתורת חסד, משהו אחר וגבוה יותר.

ועפ"י יסוד זה דחסד מהותו לבטל את האנוכיות שבאדם, יובן מש"כ רבינו יונה שער ג' אות ט"ו, וז"ל: ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות כמו הגזל והחמס ועיוות

הדין וגלוי עריות, עם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון בטול הצדקות, שנאמר (יחזקאל טו) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה. ומבואר שהחטא הגדול שבהם היה שלא היה בהם גמילות חסדים יותר מהעון גזל וגילוי עריות, היתכן? ומבארים עפמש"כ במשנה באבות (פ"ה) האומר שלי שלי שלך זה מידה בינונית וי"א זו מידת סדום, והיינו שמידת סדום הוא אחד שלא מענין אותו מלבד עצמו, שלי שלי שלך שלך, וכשהאנוכיות שבו יפרה ינסה לבלוע סדום גזל חמס עוות דין וגילוי עריות, נמצא שבעוון שלא היה בהם גמילות חסדים – דהיינו ביטול האנוכיות הוא שורש עוון אנשי סדום. ונתתיק כאן מש"כ רבי יצחק מואלין זצ"ל בהקדמותיו לספר נפש החיים, 'וכה היה דבריו אלי תמיד, **שזה כל האדם לא לעצמו נברא רק להועיל לאחריו ככל אשר ימצא בכוחו לעשות**', ע"כ.

ולמעשה המתבונן במעשה דלאה ורחל, יראה שגם שם נקודת החסד של רחל שלא רק שנתנה את הסימנים ללאה אלא עשתה זאת בצורה שהכל מגיע לה, וכביכול לאה עשתה עמה חסד שקיבלה את מה שהיא חיבתה לה, וזהו הלשון גמילות חסדים לעשותו בצורה שתשולם שאני חייב לו. ונתחיל במש"כ בתורה (בראשית ל', יד-טו) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מודדאי בנך, ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל לכן ישפב עמך הלילה תחת דודאי בנך, ולכא' טענת לאה לרחל המעט קחתך את אישי הוא דבר פלאי, הלא בה רצה מתחילה, ועבורה עבד שבע שנים, ורחל בצידקתה מסר לה הסימנים שאביה ביקש לאחליפה כדי שלא תבוש כשישאל אודותם ולא תדע, ועי"ז נתאפשרה ללאה להיות אשת יעקב, וכעת לטעון שהיא זו שלקחה את בעלה? היתכן? היכן הכרת הטוב שלה. ובע"כ שרחל עשתה הכל כדי שלא תרגיש שיעקב באמת מגיע לה, ומסרה את הסימנים כיון שהיתה מחויבת לכך מאחר שלא כביכול מיועדת לו ולא היא. ובספרים מבארים זאת עפ"י המבואר בב"ב דף קכ"ג ע"א 'ועיני לאה רכות מאי רכות?...' רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטם בריות קטן מה מעשיו (בראשית כה-ז) איש תם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, והנה שהיו אומרים הכונה בנבואה, דאל"כ מה איכפ"ל מה שאומרים עד כדי שתוריד על זה דמעות, וקשה א"כ מה יעזור התפילות אחרי שכך נאמר בנבואה. אלא שהיה כאן ויכוח מהוא גדול וקטן, אם הוא לפי הגיל או לפי ההלכה, והיינו דאחרי שעשיו מכר את הבכורה ליעקב תו יעקב הבכור, וזהו שסברה לאה שבאמת יעקב מגיע לה, וזהו התחושה שנתן רחל לאחותה, והדברים מבהילים. [ועפ"י יובן מש"כ במדרש תנחומא (קדום ויצא סי' י"א) על מה שהיה לביל הנישואין, שלאה עשתה עצמה כרחל, ויעקב קורא לה רחל והיא עונה לו, כיון שעמד הבוקר והנה היא לאה אמר לה יעקב בת הרמאי! לא הייתי קורא לך רחל רחל, ואת עונה לי, ומה רימית אותי?! ולאה אומרת

לו, יש סופר שאין לו תלמידים! לא כך צוח לך אביך: אתה זה בני עשוי, ואתה עונה לו 'אנכי עשו בכורד', הלא אביך מעיד בך 'בא אביך במרמה', ואתה אומר למה רימתני? והדברים שתומים, אולם להי"ל כונת לאה היתה, הרי אתה אוחז שגדול וקטן נקבע לפי דין ההלכתי, וכיון שעשוי מוכר לך את הבכורה אז אתה הגדול, ולכן אתה עשוי דהיינו הבכור, ולך מגיע הברכות, א"כ כן הכא שהיה נבואה שהגדולה תנשא לגדול הכונה ליעקב, א"כ אני זה רחל דהיינו שאני הראויה לך מאחר ואתה בכור, ואני כמו רחל אותה חשבת שהיא המיועדת לך]. וכך רחל נהגה בה כל ימי חייה, שכאילו האשה הראויה ליעקב היתה לאה ולא היא, ונביא בזה וארט נורא ששמעתי מחכ"א, דהנה בפרשת ויצא יעקב קורא לרחל וללאה ומבקש מהם רשות לברוח לארץ ישראל כפי שאמר לו מלאך האלקים, ונתען רחל וְלֹאֵה וְתֹאמַרְנָהּ לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֶלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אֲבִינוּ... וְעַתָּה כָּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹקִים אֵלַי עֲשֵׂה (בראשית לא, יד), ובתרגום יונתן ביאר מש"כ ונתען בלשון יחיד - וְאֶתְּבַת רַחֵל בְּאֶסְפְּמוֹתַי דְּלֵאָה, ובמדרש רבה (שם) אמר ר' יודן למה מתה רחל תחילה? שדיברה בפני אחותה, והדברים תמוהים, וכי מגיע על זה (על פגיעה קלה כזו באחותה) עונש מיתה, וכן למה באמת עשתה זאת, ובפרט לתרגום יונתן שהכל היה בהסכמת לאה, ויתירה מזו קשה מה בכלל יעקב היה צריך הסכמת נשיו, הא שנינו (כתובות דף ק"י ע"ב) שאם הבעל אומר לעלות אפילו כשהאשה אומרת שאינה רוצה לעלות כופין אותה לעלות. וביאר עפ"מ"כ הרמב"ן שביצד יעקב אבינו נשא ב' אחיות אע"פ שקיים את כל התורה כולה, וביאר שזה היה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל, נמצא לפ"ז שעתה שיעקב עולה לא"י הוא יצטרך לוותר על אחד מב' נשיו, ולפיכך היה צריך תחילה רשותם, ואז קופצת רחל לפני לאה ואומרת שהיא מסכימה לוותר ולקחת על עצמה את כל התוצאות הנוראיות המונחות בקיום נבואה זו, והיינו שענתה לפני לאה לא בתורת זלזול אלא מפני הכבוד והרחמנות על אחותה, ובה רחל מסרה את נפשה למען בעלה שיוכל לקיים את דברי הנבואה ולעלות לארץ ישראל.

והנה הגר"א במשלי (ג, ג) כתב, דחסד היינו מה שאין האדם מחויב ליתן לחבירו, וזו הנתנה בתורת חסד, ואמת הוא המשלם לחבירו גמול מפני שעשה לו כן, וזהו שאמר (שם) "חסד ואמת אלו יעזב" דהיינו בתחילה חסד ואח"כ ואמת, דכיוון שעושה חסד עם הבריות שאינו מחויב להם איך אפשר שלא ישלם גמול טובה למי שעשה. וזהו שאמר בסוכה (דף מ"ט ע"ב) עה"פ ותורת חסד (משלי ל"א כ"ו), וכי יש תורה שאינה של חסד? אלא ללמד לאחרים היא תורה של חסד שלא ללמד היא אינה של חסד, כי מה שאדם לומד בעצמו הוא מחויב כי לכך בא לעולם, אבל ללמד לאחרים הוא חסד.

ובזה יש לבאר מש"כ (תהילים פ"ט) עולם חסד יבנה, ובפשוטו הכונה שכל יצירת העולם הוא עולם של חסד, (כמו"ש במסילת ישרים-העולם לא נברא אלא להטיב). אולם להנ"ל אפשר לפרש בדרך דרש, דכשאחד מטיב חסד לחבירו, הרי חבירו משלם לו גמול על מה שעשה, ואם הוא מחזיר לו כמו שקיבל הרי אין מחזיר לו חסד, כי מהותו של החסד לעשות יותר ממה שצריך, וכיון שצריך לחזיר לו חסד הרי מחזיר לו יותר ממה שעשה, ושוב חבירו מחזיר לו עוד יותר, וכך עד אין סוף. וד"ז יוסבר ע"פ מעשה ששמעתי מאמו"ר הגרבי"צ פלמן זצ"ל על ימי

ילדותו של רבינו הגר"ח מבריסק, דכשהיה ילד התקוטט עם חבריו, ואחד מהילדים ניגש לאביו הבית הלוי ובכה בדמעות שליש על זה שבנו הגר"ח סתר לו בפניו, הבית הלוי קרא לבנו ושאלהו על מעשיו, ואמר לו בנו אמת שנתתי לו סתירה, אבל זה היה אחרי שחברי סתר לי, ולפיכך החזרתי לו כפי מעשיו. שאל הבית הלוי לחבר אז מה אתה רוצה? ענה הילד נכון שנתתי לו סתירה אבל הוא החזיר לי שתיים, שאל הבית הלוי את בנו לפשר מעשיו, וענה לו בנו, אבא תבין אותי, הוא נתן לי סתירה שלא מגיעה לי, לכן החזרתי לו שתיים אחת סתירה שמגיעה לו ועוד סתירה שלא מגיעה לו (כפי שנתן לי). וזהו הכונה לגמול חסד על חסדו של חברו. וכשמתנהגים כך בונים עולמות של חסד.

[סנהדרין דף צח ע"ב, מה יעשה אדם כדי להנצל מחבלי משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. שמעתי מאמו"ר הגרבי"צ זצ"ל שאמר בשם החפץ חיים שהכונה שהאיש יעסוק בתורה והאישה בגמ"ח. אך סיפר הגרבי"צ מעשה נפלא מרבו החזון איש שאמר שאפשר גם ע"י לימוד תורה לגמול חסד, וכך הוה עובדה, בימי בחורו של הגרבי"צ רצה לעסוק בענין חסד שהיה נצרך מאוד, ובא להתיעץ עם רבו החזון"א, וענה לו החזון"א שהחסד הכי גדול בדורנו הוא להצמיח תלמידי חכמים לדור הבא, לך תלמד ורק תלמד, ובזה תקיים עשיית חסד לכל העולם כולו. וכע"ז מצינו בסוכה (דף מ"ט ע"ב) שהלמד תורה לאחרים חשיב תורת חסד.]

והנה מצות חסד בפשוטו היא מצוה קיומית, אולם ברבינו יונה ש"ג אות י"ג מבואר דהוה מצוה חיובית (כלפי הנותן), והוא מילוי חובה ולא הענקת טובה, ומצוה זו הוא מן החמורות שבהן. וז"ל: ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נוהרים בהם כגון... וכן גמילות חסדים שהיא מצות עשה שנאמר (שמות יח) והודעת להם את הדרך ילכו בה זו גמילות חסדים וכו'. **כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו אם דל ואם עשיר.** וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם שנאמר (מיכה ו) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד, עכ"ל. והנה מה שלמד מקרא 'ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד', היינו שכמו שעשות משפט היא חובה, כמוה נמי אהבת חסד, ולפ"ז לא רק עשיית חסד היא חובה, אלא אף 'אהבת חסד' – אדם שאוהב משהו, הרי עשוהו למען עצמו ולא כהקרבה למען חבירו. ועפ"ז אפשר עוד דלכן נקרא 'גמילות חסדים', דמצד אחד 'גומל' – מלשון תשלום חוב על מה שקיבל, ומאידך 'חסד' – דהיינו מתנת חסד, אלא שהחובה להרגיש לעשותו בתורת חיוב ולא כנתנת טובה לחבירו.

תורה – תחילתה חסד

בדידי הוה עובדא - כך פתח אמו"ר הגרבי"צ זצ"ל את דבריו, בעת למודי בשיבת פונביץ' בב"ב התגוררה הסבתא בתל אביב, מטבע הדברים הקשר בין הסבתא לנכדים שהתגוררו עמה היה מאוד חזק, בתקופה מסוימת הסבתא לא חשה בטוב, והוצרכה להתאשפז בבית החולים לרפואתה, המשפחה דאגה כל הזמן לשהות לצידה ולעזור לה לעבור בקלות את ימי החלמתה. אמו"ר שהיה בעת ההיא בשיבה, היה מגיע מפעם לפעם לביקורים קצרים כדי לשמחה, ומיד היה חוזר לשיבה, אך הסבתא

נהנתה מאוד כאשר נכדה (הגרבי"צ) בא אליה, ביקשה ממנו שוב ושוב שיזיל לבוא לעיתים יותר קרובות, ולזמן יותר ממושך. הגרבי"צ לא ידע מה לעשות, מצד אחד - עתה הינו בחור ישיבה, ותפקידו ללמוד בכל עת, ואם ילך הרבה לבקרה יצטרך למעט מלימודו, ומצד שני - אולי עתה זהו תפקידו לשמח את הסבתא במחלתה, וזהו מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, ומצד שלישי - הוא לא היחיד מבין בני המשפחה ששהו לצידה, וממילא מי אומר שזה נחשב כמצווה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, הרי יש אחרים שעושים כבר את המצווה הזו, אלא שבכל זאת הסבתא מבקשת שדווקא הוא יבוא, ואולי על זה אינו מחויב לבטל מתלמודו.

את כל הספק הזה עם כל צדדיו שטח הגרבי"צ לפני מרן החזון איש זיע"א בעת שהתלווה עימו בטיולו הקבוע שהיה יוצא מדי יום לצורך בריאותו. והחזון"א לאחר שחקר ודרש בכל פרטי המעשה, שתק כמה דקות, כשהוא חושב ושוקל כדת מה לעשות ומה ליעץ על שאלה זו. לאחר כמה דקות פתח החזון"א את פיו, ואמר: **תלך לבקרה ותשהה לצידה כמה שהיא רוצה, ותדע לך שאתה לא מקיים כאן רק מצוות חסד וביקור חולים, אלא גם מצוות תלמוד תורה.** הגרבי"צ שמע את התשובה, והתפלל מאוד האיד מקיים בזה גם מצוות תלמוד תורה, הרי כשילך לשם לא יוכל ללמוד שם כמו שהוא לומד בשיבה, ומיד שאל את החזון"א בתמיהה **איך מקיים בזה מצוות תלמוד תורה?** החזון"א השיבו, אני יודע שאתה מתמיד ועמל בתורה, ולמה אתה כל כך עמל בתורה? כדי לזכות לקנות את התורה, שהתורה תהיה אצלך 'תורה זיליה', ולזכות להגיע לבחינה כזו של 'תורתך בתוך מעי'. אבל באמת איך יתכן שיהיה לאדם חיבור עם התורה, הרי התורה היא מציאות רוחנית, ואילו האדם הוא יצור גשמי, ואלו שני דברים שאינם מתחברים זה בזה? התשובה לזה היא, הכלל הזה 'אין התורה נדבקת אלא לנפש עדינה', כדי לזכות שהתורה תדבק בך צריך לקנות 'עדינות הנפש', והוא בית הקיבול שיכול לקבל את התורה, ודרכו זוכים להתחבר לתורה. ואיך קונים עדינות? על ידי חסד, ויתור וכל המידות הטובות. כאשר אדם מוותר על הרצונות שלו למען הזולת, הוא זוכה לקנות בנפשו עדינות, ומכחה הוא זוכה שהתורה תדבק בו.

ועתה המשיך החזון"א בדבריו החובבים ואמר, **אתה לא צריך לסגור את הגמ' כדי לחפש היכן לעשות חסד, אבל כאשר מזדמן לך לעשות חסד ולוותר על הרצונות שלך, אז זה הזמן שאתה יוצר לך בנפש קנין של עדינות, שהוא כלי הקיבול של התורה.** ועכשיו שמזדמן לך לעשות חסד בבחינה כזו שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כי הסבתא נהנית דווקא כשאתה נמצא בקרבתה, אז תדע לך שכל רגע שאתה שוהה במחיצתה, וכל תרופה שאתה נותן לה, וכל השגחה שאתה משגיח עליה לרפואתה, אתה עושה פעולה של תורה. משום שאתה יוצר עדינות בנפשך, והעדינות הזאת גורמת לחיבור יותר טוב של קדושת התורה שתוכל להדבק בנפשך. **ולכן זה לא נחשב שאתה רק מקיים מצוות גמילות חסדים, אלא גם מצוות תלמוד תורה, שאתה עוסק בפעולה של תורה.**

תורה – תחילתה חסד וסופה חסד

עוד מעשה נפלא על מרן גאב"ד פונביז' הגריי"ש כהנמן זצ"ל בענין זה, (כפי שהביא הרב חנניה צולק שליט"א – בגליון שבועות תשע"ז).

לאחר השואה האיומה פתח רבי יוסף שלמה כהנמן מפונביז' מוסד לילדים פליטי שואה, שנקרא 'בתי אבות', שם דאג לכל מחסורם. באותה תקופה היה משבר כלכלי גדול, ולרב כהנמן לא היה כסף לשלם משכורות. במוסד היו אמנם שלוש ארוחות ביום, אך בישיבה המצב היה קשה, וניסו להסתדר איכשהו. בנו יחידו של הרב מפונביז', הרב אברהם

כהנמן, הגיע מאמריקה וראה את המצב הכלכלי הקשה. הוא ניגש לאביו: "אבא, חייבים להחליט את מה אתה מעדיף, את הישיבה או את המוסד? אם אתה רוצה להשאיר את הישיבה, תסגור את בתי אבות, אבל אי אפשר להחזיק ביחד שני המוסדות, בסוף הכול יקרוס, חלילה...". ענה לו הרב כהנמן בחוס ליבו: "אבריימלה אבריימלה, לאחר השואה האיומה כשכל התורה בפולין, בהונגריה, בליטא, בגליציה, ברומניה, עלתה בעשן, חשוב לי מאוד לבנות עוד ישיבה, עוד מקום תורה, אבל מה אעשה? ה'חפץ חיים', שהיה מורי ורבי, והכיר את החלומות שלי והחזון שלי, אמר לי: 'תדע לך, תורה בלי חסד

– לא יהיה לה קיים. אתה רוצה לפתוח ישיבה? תקדים ותפתח מוסד של חסד'. בלי חסד לא יהיה קיום לתורה. חז"ל לימדו אותנו, תורה – תחילתה חסד וסופה חסד. אני מוכרח להקים עוד ועוד ישיבות, אך אם אסגור את 'בתי אבות' – אסגור גם את זכות הקיום של ישיבת פונביז'. אני מוכרח להמשיך ולהחזיק את ה'בתי אבות'...

בשנת תש"ח, שלוש שנים לאחר שהסתיימה השואה, הגיע למוסד ילד בן עשר, פליט שואה, שאיבד את הוריו במחנה אושוויץ. דודה זקנה הצליחה לשמור עליו והביאה אותו ל'בתי אבות' של ישיבת פונביז'. גברת מונק, אם הבית של המוסד, קיבלה את הילד באהבה ובחמלה. הילד היה מופנם וסגור. אם הבית הביאה לו כמו לכל ילד חדש, סט מצעים, סדין, ציפה, ציפית ופיג'מה חדשה. הילד אכל את ארוחתו בשקט, והחביא בכיסו פרוטות לחם. הוא חי עדיין תחת אימי המחנות, רוצה להיות בטוח שכשיקום יהיה לו לחם לאכול. אח"כ הלך לישון עם הבגדים, עם הנעליים, בלי להתרחץ. גב' מונק רואה הכל ולא אומרת כלום, היא פונה אליו ברכות: "מוטי, בא תתרחץ, הכנתי לך גם פיג'מה חדשה", אך הילד מסרב ומתעקש, שהולך לישון בבגדים מלוכלכים ונעליים מלאות בוץ, ואין עם מי לדבר.... עובר יום ועוד יום, היא מנסה לשדל אותו בחוס: "אתן לך שוקולד!" אך הילד מסרב בעקשנות. הרב גרנדביץ ז"ל, ניסה ללטף את הילד ולדבר איתו, אך הילד בשלו – לא מוכן להתפשט, לא מוכן להתרחץ, והולך לישון עם הנעליים והבגדים המלוכלכים. הג' מונק רואה שאין ברירה והיא קוראת לרב מפונביז', שהיה 'אבא' של ילדי המוסד, הוא היה מחבק ומנשק אותם, ובכל יום שישי היה מחלק להם כסף שיקנו ממתק לכבוד שבת בקיוסק הסמוך. הוא ניגש לילד החדש: "מוטל'ה המתוק, למה אתה לא מתרחץ?" הילד שותק ולא עונה. אומר הרב לגב' מונק: אי אפשר להישאר במצב כזה, נלך לחזון איש!". משלחת שלמה מגיעה לביתו של מרן החזון איש, שגר בסמוך לפנימייה: הגב' מונק, הרב מפונביז', הרב גרנדביץ והילד הקטן. דובר המשלחת היה הרב מפונביז'.

"כבוד הרב", הוא פונה למרן החזון"א, "יש לנו ילד חדש, מוטי המתוק, מאז שהגיע אלינו לפני ארבעה ימים הוא לא רוצה להתרחץ, ללבוש פיג'מה, הוא ישן עם הבגדים, וחם פה כל כך". החזון"א מנסה את מזלו, ושואל בחיך: מרדכל'ה, למה אתה לא רוצה להתרחץ? ולפתע, כאילו נפלו חומות ההגנה של הילד, הוא מתפרץ ועונה בזעם: אני לא רוצה להתפשט! כל פעם שהתפשטתי, לקחו לי את הבגדים, והשאירו אותי עם הפיג'מה המפוספסת. בברגן בעלון, באושוויץ תמיד גנבו לי את הבגדים. אם אין לי הורים שישמרו לי על הבגדים – אני לא אתפשט!

הנוכחים שתקו בתדהמה, קשה היה להם לראות באיזה חוסר אמון נתון הילד האומלל, שלא מהין לשים מבטחו באיש. הרב מפונביז' יצא החוצה ופרץ בבכי. אמר החזון"א לילד: אל תדאג, הגב' מונק תשמור לך על הבגדים. 'אני לא מאמין לה' – עונה הילד במרירות. הרב גרנדביץ ישמור לך על הבגדים, ושוב עונה הילד 'אני לא מאמין לו'. אז אולי הרב מפונביז' ישמור לך על הבגדים? 'אני לא מאמין לו'. ניסה החזון"א את הנשק האחרון: "מוטי, אתה יודע מה? אני אשמור לך על הבגדים". הוא מסתכל על החזון"א, במבט חשדן: "הרב, אתה תשמור לי על הבגדים? החזון"א עונה לו: כן! בחיים לא שיקרתי! אני אשמור לך על הבגדים! אם הרב ישמור לי... אני מוכן!". תוך עשר דקות שבה הגברת מונק לביתו של גדול הדור עם הפיג'מה. הילד נכנס לחדר, התלבש בפיג'מה, וכל הארבעה: הגב' מונק, הרב גרנדביץ, הרב מפונביז' והחזון"א עומדים ומחכים. תוך כמה דקות יצא הילד עם הבגדים בידיים ופנה לחזון איש: "רב'ה, תשמור לי, פה הציצית, פה הגרביים, פה הכותנות, פה החולצה....". "ודאי, אני שומר לך, אתה יכול ללכת", מאשר ה'חזון איש'. והילד הולך עם הגב' מונק לפנימייה להתקלח. כשיוצאים השניים, מביט החזון איש בפונביז'ער רב ושניהם פורצים בבכי. "לאמיר זיין די טאטע און די מאמע פון דער מרדכל'ה" (הבא נהיה האבא והאמא של מרדכל'ה). החזון"א הוריד את החליפה, הפשיל שרוולים, לקח פיילה (קערה גדולה), מילא במים, וביחד עם הרב מפונביז' השרה את הבגדים המלוכלכים במים נקיים. הבגדים שחורים משחור. מים עכורים ממלאים את הקערה. הרב גרנדביץ, האברך הצעיר, מנסה למנוע מהרבנים הזקנים להתעסק בעבודה כה בזוויה, אך הרבנים מתעקשים: "מה פתאום? זו המצוה שלנו!! כשהיו המים כבר שחורים לחלוטין, שפך הרב גרנדביץ את המים והביא מים חדשים. הרב מפונביז' משפשף עם 'סינטבון', החזון"א משפשף גם הוא את הצווארון, והדמעות של שניהם זולגות לתוך המים. כשסיימו לכבס את החולצה, לשביעות רצונו של החזון איש, תלו אותה לייבוש. הם ממשכים עם הציצית, שגם היתה שחורה כזפת, כבר עברו 25 דקות, ופתאום מגיע הילד כשהוא רחוף ומריח, לבוש בפיג'מה נקיה. שואל הילד: איפה הבגדים? והחזון"א עונה לו בנחת: הנה מרדכל'ה, הנה החולצה, הציצית והמכנסיים, אגנחו מכבסים אותם כעת, אני שומר לך על הבגדים, הלילה תישן אצלי. החזון"א סגר את הגמרא והשקיע כמעט שעה למען ילד קטן בודד ויתום.

היום הילד הזה הוא אברך בכולל חזון"א, יש לו 11 ילדים, וביה מתחנך נכדים. וכל הדור המברך הזה נולד בזכות החסד שהקים הרב מפונביז'. לתורה אין קיום בלא חסד, יהודי שרוצה לגדול בתורה,

חייב להשקיע קודם במידות טובות, כי תורה – תחילתה חסד וסופה חסד.

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן

פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' שער

בית המדרש' ושאי"ס

דעות הראשונים בענין 'בכל' בת אברהם

בתורה כתוב שלאברהם אבינו היו בנים, ישמעאל, יצחק ועוד, ע"י בפרק כה' פסוק א'. אך האם הייתה לאברהם אבינו גם בת? ואיך נקראה? והאם גדולה הייתה מאברהם? או קטנה ממנו? כל השאלות הללו יתורצו בעז"ה במאמר שלפנינו.

איתא בגמ' ב"ב (טז' ע"ב): כתנאי, וה' ברך את אברהם בכל' מאי בכל? רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת. רבי יהודה אומר שהיתה לו בת. אחרים אומרים, בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. ולקמן (בדף קמ"א ע"א) אמרינן: דתניא, וה' ברך את אברהם בכל, רבי מאיר אומר שלא היה לו בת, רבי יהודה אומר שהיתה לו בת ובכל שמה. פי' הרמב"ן (בראשית כד' א') ולרבותינו בזה ענין נפלא – אמרו, וה' ברך את אברהם בכל. רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת, רבי יהודה אומר בת היתה לו, אחרים אומרים בת היתה לו ובכל שמה. דרש רבי מאיר שלא היתה לו בת לאברהם, וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד עבודה זרה. ורבי יהודה דרש כי בת היתה לו, דאפילו ברבא לא חסריה רחמנא (שם קמא'), והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר, ובאו אחרים והזכירו שם הבת, וע"ש עוד מה שביאר בזה הענין.

והקשו תוס' (ב"ב שם, בד"ה בת), מדוע אברהם לא השיא ליצחק את 'בכל' אותנו, לפי המ"ד בסנהדרין (נח' ע"ב), דבן נח מותר באחותו? ויתרצו, דשמא קטנה היתה ולא רצה אברהם עדיין להשיאה ליצחק. ועוד תירצו, ש'בכל' נולדה מהגר, ולכך אברהם לא רצה להשיאה ליצחק, עכ"ד. והנה יש לעיין, לתירוץ קמא בתוס', ש'בכל' נולדה משרה, ולא רצה עדיין אברהם להשיאה, מפני שקטנה הייתה. והא רבקה הייתה יותר קטנה מ'בכל', דהא רבקה נולדה אחר העקידה (ע"י רש"י בראשית כב' כ'. כה' כ'). ויצחק היה אז בן ל"ז שנים (כמבואר ברש"י שם). ושרה מתה בזמן העקידה (ע"י רש"י כג' ב'). וכשנשא יצחק את רבקה היה הוא בן מ' שנים כמבואר בקרא (כה' כ'). וא"כ רבקה הייתה בת ג' שנים. ומוכרח הדבר שאם בכל נולדה משרה, גדולה הייתה מרבקה. וא"כ מדוע את רבקה לקח אברהם ליצחק, הא קטנה הייתה מ'בכל'? ושמא י"ל, דתוס' ס"ל כמשי"כ ביבמות (סא' ע"ב. בד"ה וכן הוא אומר), שרבקה הייתה בת י"ד שנים, ע"ש. (והמדרשים חלוקים בדבר, כמשי"כ תוס' שם). וא"כ צ"ל שבכל הייתה קטנה בשנים מרבקה, שנולדה סמוך לעקידה וכדו', ודו"ק.

בשו"ת הרשב"א (חלק ג' סי' שמ') הביא השואל שם, מדרש על הפסוק (בראשית טז' ב'): ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת וגו'. אין עצירה בלא התחלה, ובת היתה לו לאברהם, ובכל שמה, ונולדה קודם יצחק, ע"ש. [בתוס' שהבאנו

לעיל. בתי' א' מבואר ש'בכל' נולדה משרה. וכן משמע מהרמב"ן לעיל, דו"ק) אך אחר יצחק].
החתם סופר מבאר בפסוק 'ויבא אברהם לספוד לשרה ולבנתה': י"ל הנה הכ"ף ד'ולבנתה' היא מן אי"ב זעירא (ע"י בעל הטורים), ונ"ל דבא לרמז מה דאיתא בגמרא בבא בתרא, וה' ברך את אברהם בכל. דבת ה' לו לאברהם ובכל שמה, אלא שמתה. והנה כל זמן ששרה חיה לא ה' מרגיש כ"כ חסרון בתו כי לא ה' לבדו, וגם ה' מתנחם בשרה, אבל כאשר גם שרה מתה ונשא לבדו התחיל להרגיש להתמרמר ולבכות גם על מיתת בתו. וידוע דקטנות מורה על חסרון ומיעוט, ואם תחסר ותסיר הכ"ף מן ולבנתה נקראת 'ולבנתה' ומרמז שבה אברהם לספד לשרה ולבנתה.

בספר אבק סופרים (לרבי אברהם קונקי. פ' חיי שרה. י"ל באמשרדס בשנת תס"ד) כתב, גם הבת שהיה לו לאברהם אבינו היתה רבת המעלות ו'בכל' שמה, רצה לומר, שהיה הולך שמה הטוב מסוף העולם ועד סופו הכל מזכירין אותה לטובה. ובספר מעדני אשר כתב, ש-ה' ברך את אברהם שנולדה לו בת ששמה היתה 'בכל', דגולה ומצויינת בשל המעלות ומדות טובות ששנו חכמים וראויה לשם 'בכל'.

רבי יהונתן איבשיץ מבא' מדוע ראו חז"ל לפרש את הפסוק: וה' ברך את אברהם בכל, שהייתה לו בת. לפי שאיתא בחז"ל (תוספתא בכורות פ"ו ה"י), הוא לישא אשה ובנו לישא אשה, הוא קודם את בנו. וא"כ אחר מיתת שרה היה צריך אברהם לישא אשה לעצמו ומדוע השיא אשה ליצחק קודם? אלא כל מה שאחז"ל שהאב קודם לבנו היינו דוקא שהאב עדיין לא קיים פריה ורביה דהיינו בן ובת (יבמות סא' ע"ב), אך אם קיים כבר מצות פריה ורביה בנו קודם לישא אשה. ולכן אחז"ל שהיה לו לאברהם כבר בת וקיים פ"ור ולכן עתה השיא אשה ליצחק [נראית שכן ביאר האלשיך. ואפשר שזה מה שכתוב לאחר נישואי יצחק (כה' א'): 'ויוסף' אברהם ויקח אשה וגו'].

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'
שאלות מצויות בדיני שדכנות
פִּי אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי תִּלְךְ וְלִקְהַת אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק (כד, ד)
א. חלוקת השכר כשיש כמה שדכנים

שדכן שהתחיל להתעסק בשידוך והצדדים הכניסו שדכן מקרובם ע"מ שקבל הוא את השכר
באופן של שדכן ראשון שהתעסק בשידוך, והצדדים רצו שאת הכסף ירויח שדכן אחר ממשפחתם, והשדכן השני הביא את השידוך לידי גמר: לנודע ביהודה בפשטות דבריו: שהשני מקבל כל השכר והראשון אין לו עליהם אלא תרעומת, והטעם בזה דבשידוך העיקר הוא מי גומר את השידוך שמביא הצדדים להסכמה מלאה על כל הפרטים, והראשון אין לו חלק כלל. שיטת החכמת שלמה וכן מבאר הפתחי תשובה (ח"מ סימן קפ"ה) בנודע ביהודה: שהראשון מקבל שכרו לפי חלקו, והשני מקבל שכרו לפי חלקו. שיטת העטרת צבי: שכל שזה היה ברמאות השני אינו מקבל שכר כלל, וכל השכר לראשון. ויעוי"ש בפת"ש דכתב דזה רק מהמנהג, אבל מדינא מקבל השני לפי חלקו. שיטת השב יעקב: דאי מיירי שהמתחיל המציא את השם

של השידוך, ובלעדו לא היו יודעים כלל מהשם הזה, מקבל המתחיל לפי חלקו, אבל אם המתחיל רק עבד גרידא, והממשיכים היו יודעים את השם מעצמם, אין למתחיל כלל שכר.

שני שדכנים שהתעסקו בשידוך כיצד מתחלק השכר

באופן של שדכן ראשון שהתחיל לעבוד בשידוך ולאחר מכן בא שדכן אחר וגמר את השידוך, דהיינו בלא רמאות: לנודע ביהודה בפשטות דבריו: מקבל רק הגומר, ולחכמת שלמה ולנודע ביהודה ע"פ הפתחי תשובה: שניהם מקבלים כל אחד לפי חלקו, וכן לעטרת צבי: שניהם מקבלים, ולשב יעקב: תליא אם המתחיל הציע שם חדש שלא היו יודעים בלעדו או לא.

מי נחשב מתחיל

ובמה שהשב יעקב חידש דמתחיל נחשב אם יש שם חדש מחמתו, יעויין בפתחי תשובה דמביא דעות דהמתחיל נחשב מי שמדבר על הסכום. ויעויין בפ"ת (אבהע"ז סוף סימן נ') שכתב אינו כשדכן רק כשדיבר בסך הנדון. הערוך השולחן (ח"מ סימן קפ"ה סי"ב) כתב דמתחיל נקרא או מי שמציע את השם, ובלעדו לא היו יודעים מהשם, ובאופן זה כתב דאף אם לא התעסק בפרטים כלל, נקרא מתחיל, או אם נכנס בפרטים ועשה איזו השואה ביניהם, שבוה גם נקרא מתחיל. ונראה דדוקא אם המתחיל הציע לשני הצדדים, ולא לצד אחד לבד.

מצוי מאד ששדכן מתקשר להציע שידוך, ומיד אומרים לו שלא מעוניינים עדיין לשמוע שידוכים, כיון שהמדובר עדיין אינו בגיל המתאים. באופן זה אין לשדכן כלל דין מתחיל. כנ"ל כשהבחור בגיל שידוכים, והשם לא היה נראה להורים מהרגע הראשון, והשדכן רק הציע את השם, אין לשדכן דין מתחיל. אבל באופן שההורים שומעים את דברי השדכן, ודבריו התחילו להדהד בלבם על הבחור, ולאחר תקופה קצרה מציע אחר, והשידוך התחיל לזרום, בזה למתחיל מגיע שלישי, כיון שהוא הגורם הראשוני לשידוך, וכשהשדכן השני הציע את השידוך, ההורים קרבה דעתם לשידוך מחמת השדכן הראשון.

בביה"ד בנשיאות הגר"נ קרליץ זצ"ל נוהגים להורות בין לענייני תיווך בין לענייני שידוך שעד חצי שנה מאז שהציעו את השם לראשונה לזמן שהשדוך יצא לידי גמר נחשב מתחיל מי שהציע את השם, משא"כ כשזה תקופה ארוכה יותר אי"ז נחשב מתחיל.

יש להוסיף עוד שכל זה רק כשהראשון הציע שידוך לצדדים, אבל אם אחד מציע שם לשדכן שיציע שידוך, אם לא התנה מראש שזה על דעת לקבל שכר, אין מקבל שכר כלל^ט. וכששדכן מוסר מידע לשדכן, או מתווך שמוסר מידע למתווך, בזה נהוג בין המתווכים ליתן חלק, וכמדומני שלישי, כיון שזה נחשב על דעת שכר.

שדכן שהתחיל לעסוק בשידוך ועזב, ואחר גמר את השידוך

הערך שי כתב ששדכן שהתחיל שידוך ועזב באמצע השידוך, ובא אחר שלא ידע מהמצאת הראשון והמציאו מעצמו, והביא השידוך לידי גמר, במקום שהראשון עשה פעולה וקירב דעתו מקבל

לפי ראות, וכשהראשון לא קירב דעתם אינו מקבל כלום, והוא כמשכ"ת בשב יעקב שהמתחיל מקבל שכר רק כשהמציא שם חדש, ובלעדו לא היו יודעים מהשם.

שדכן שהתחיל והציע שם חדש

עכ"פ נראה דלכו"ע שדכן שהציע שם חדש, ובלעדו לא היו יודעים מהשם, וטרח בהצעת השידוך, פשיטא דיש לו חלק. **הפתחי חושן כתב דהיום נהוג שהראשון מקבל שלישי והגומר מקבל שני שלישי.** ויש להסתפק בשדכן שהציע שם ולא עבד מאומה, וכגון שהציע לשני הצדדים בעת היו במקום מסויים, האם מקבל שכר לפי חלקו, או דדוקא אם עבד בפועל, ולכא"ו חו"מ מהע"ש הנ"ל דכל שהציע שם ובלעדו לא היו יודעים משם זה, נקרא מתחיל אף אם לא עבד מאומה. ולגבי האמצעי יעויין בפת"ש דמביא ב' דעות בזה, ובזמנינו נראה שנהוג ליתן לאמצעי חלקו. ובפת"ש (אבהע"ז סוף סימן נ') כתב דחצי שדכנות נותנים למתחיל וחצי לגומר, אבל לאמצעי אין נותנים כלום. אכן הע"ש (בח"מ ובאהע"ז) כתב דבזמנינו נהוג ליתן לאמצעי דבר מה.

אופן שהשדכן המתחיל מקבל את כל שכרו

יש להוסיף שכל מה שהמתחיל מקבל שלישי, הוא רק כשיש עוד שדכן המקבל את שאר השכר, אבל באופן שהשדכן השני הוא בעל דבר, וכגון שהמתחיל הציע שידוך לצדדים, ואח"כ הצדדים מעצמם גמרו את השידוך, בזה השדכן המתחיל מקבל את כל שכר השידוך (פת"ש אהע"ז סימן נ' סקט"ז ועוד). וזה דוקא כשהשדכן השני הוא בעל דבר שלא מגיע לו שכר, אבל אם הוא שדכן המוותר על שכרו, בזה הראשון מקבל שלישי. יסוד הדברים הוא שהטעם שמתחיל מקבל שלישי אינו כיון שעשה רק קצת עבודה, אלא כיון שצריך להתחלק בשכר עם עוד אנשים, ודו"ק.

אי יש איסור להכניס קרוב לשידוך שעוסק בו אחד אחר

ובמה דיש להוכיח מהנו"ב, דאין בזה איסור כלל להכניס שדכן אחר קרוב במקום השדכן שהתחיל בעבודה, משמע מדבריו דאין בזה אפ"ל איסור של עני המהפך בחררה, יעויין בזה בעה"ש (אבהע"ז סוף סימן נ') דכתב דיש בזה כמעט גזל גמור, ולא גרע מעני המהפך בחררה, ואפשר שנחשב אף עני המנקה בראש הזית שהוא ממש גזל. ונראה סברות מחלקותם דנחלקו בעני המהפך בחררה, אי יש איסור על בעל החררה לתתו לעני אחר, או דהאיסור הוא על העני לחודיה. ויעויין בעה"ש (ח"מ סימן קפ"ה סי"ב) שכתב ראוי לכל ירא אלוקים כשאחד מציע לפניו שידוך או עסק, וראה שע"ז ביכולת לגמור הענין כרצונו, לא יכניס אחר בזה אפ"ל האחר קרובו, אם לא שרואה שאין הענין יכול להגמר כרצונו, שאז אין תביעה עליו.

ב. אופנים שהשדכן אינו מקבל שכר

קרובים ממש אינם מקבלים שכר

נשאלתי בבחור מבוגר שאחיו שידך אותו עם בחורה, האם הוא מקבל דמי שדכנות?

הנה השכר לשדכן באופן ששלחו אותו להציע הוא מדין פועל בשכר, ובאופן שהשדכן מעצמו הציע הרי כל שכרו הוא מצד יורד לשה חבירו (כ"כ הגר"א בחו"מ סימן פ"ז ס"ק קי"ז). וידוע שיוורד לצורך עצמו אין צריכים לשלם שכרו (עין רמ"א סימן רס"ד ס"ד, וקצוה"ח סימן שניו ס"ק"ג, נתה"מ סימן רל"ו ס"ק"י, ש"ך שצ"א ס"ב, ועוד). וכ"כ הפת"ש

^ט כן נראה לעני"ד, וכן שמעתי בשם הגרמ"מ שפרן. אמנם הגר"ש רוזנברג הורה ליתן עשר אחוז, והגר"י סילמן אמר שצריך ליתן חמישית. ולעני"ד אינו כן, כיון שירד שלא על דעת לקבל שכר, אא"כ הוא שדכן במקצוע, או שהתנה מראש לקבל שכר.

(אהע"ז סימן נ' סקט"ז) שהבעל דבר עצמו אינו מקבל שכר שדכנות, אף שהיה הגורם לשידוך. ואף כאן כיון שאומדים שהאח רצה שאחיו המבוגר יתארס, לכן עשה זאת לצורך עצמו, ולא על דעת לקבל שכר. ודבר זה תלוי לפי ראות עיני הדיין. ושמעתי מעד נאמן ששמע מהגרי"י פישר זצ"ל ראב"ד דירושלים, שאח אינו נחשב בעל דבר, מלבד באופן שח"ו האב לא חי, שאז האח הוא בעל דבר.

ובמה שכתבנו שכשהשדכן הציע מעצמו הרי שכרו מדין יורד, זה דוקא אם לאחר שהציע השדכן לא אמר לו האב תמשיך בשידוך, אבל אם אמר לו תמשיך, ואפילו אם השדכן שאל אם אפשר להמשיך ואמר לו האב כן, אפשר שנחשב מכאן והלאה לגבי המשך השכר לאחר ההתחלה, פועל בשכר.

שדכן שנתכוין לרעת הצדדים

היה מעשה בשדכן שהציע את בתו של ראובן לבנו של שמעון, והשידוך התקדם. קודם שבא השידוך לידי גמר, עלה בדעתו של השדכן רעיון להציע את בתו של ראובן לבנו של לוי שהוא עשיר גדול, ויתן לו שכר כפול מהרגיל. לכן אמר השדכן לראובן ששמעון לא מעוניין להמשיך בשידוך, וכן אמר לשמעון שראובן לא מעוניין להמשיך בשידוך. למעשה ההצעה של בתו של ראובן לבנו של לוי לא יצאה לפועל. לאחר חודש פגש ראובן את שמעון ואמר לו שמעתי שאינך מעוניין להמשיך בשידוך, אמר לו שמעון, וגמתי להיפך, ואז התבררה מזימתו של השדכן, וגמרו ביניהם את השידוך. כעת בא השדכן הנבזה ומבקש את שכרו, בטוענו שסוף סוף מחמתו נעשה השידוך, האם צודק בתביעתו? נראה שכיון שכל שכרו של השדכן הוא מדין יורד לשדה חבירו, כמו שבארנו, שהרי הצדדים לא פנו לשדכן אלא הוא פנה אליהם בהצעה, אי"כ כל דין יורד הוא כשאדם התכוין להשיב לחבירו, אבל כאן שהשדכן מבחינתו הוריד את ההצעה, אי"כ לא נתכוין להשיב לצדדים, ואפשר שלא מקבל שכרו.

שידוך שיצא לפועל לאחר שהתחתנו והתגרשו

באופן של שדכן שהציע שידוך ואחד הצדדים סירב והתחתן עם אחרת, ולאחר מכן התגרש, והתחתן עם הראשונה שהציע השדכן, ובלעדי השדכן לא היו יודעים מהשם הזה, הערך שי והמנחת פתים כתבו דאינו מקבל כלום, שכבר אסח דעתיה ונתיאש השדכן מפעולתו ועתה פנים חדשות הוא. כנ"ל כתב באופן שנשתדך עם אחרת ונתבטל השידוך וחזר השידוך שהוצע קודם, אין מקבל השדכן שהציע הצעה זו שכר. ונראה שלא צריך דוקא שהשדכן ידע מכל זה, אלא הוא פנים חדשות, וזה מצב של יאוש מעצמו. ועדיין יש להסתפק בזה, שאולי דוקא כשהשדכן ידע מכל זה. והמהרש"ם במשפט שלום מביא בשם ספר יהושע (מובא גם בדב"ג כלל ק"ו) לגבי אופן שהשתדך עם אחרת וביטל את השידוך וחזר להצעה הראשונה, שהשדכן הראשון מקבל לפי חלקו.

שדכן שהציע שידוך זיווג שני לזוג בהליכי גירושין

שדכן שהציע שידוך בזיווג שני לבעל שהיה בהליך גירושין, וקירב דעתו של הבעל לשידוך, ולאחר שנתגרשו בא שדכן אחר והציע, כתב המנחת פתים שמקבל השדכן שכרו כמתחיל, ואפי' שהציע קודם שנתגרשו. ומסתבר שהוא הדין כשהשדכן מציע לאב שידוך קודם ששומע שידוכים על בנו, יקבל השדכן המתחיל, אם קירב דעת האב לשידוך.

שדכן שהציע בחורה לבחור ואחותה של הבחורה התארסה עם הבחור

באבני נזר (חוי"מ סי' ל"ו) כתב לגבי שדכן שהציע בחורה לבחור, ולבסוף התארס הבחור עם אחותה של הבחורה, ור"ל דנחשב השדכן אמצעי, דמהות אמצעי הינה אחד המקרב דעות הצדדים לגבי הנדוניה וכדו', וכנ"ל כאן בזכותו התקרבו לשידוך זה. ובדין אמצעי מצינו מח', דהבאנו הפת"ש באהע"ז דכתב שהאמצעי אין לו מאומה, ומצד שני הפת"ש (חוי"מ סימן קפ"ה) כתב בשם השב יעקב שיש מקומות הנהוג לתת חלק. עוד כתב שמצד הכלה אינו מקבל מאומה, כיון שהחייב לשלם מוטל על החתן והכלה, וההורים רק משלמים בעבורם, ועי"כ כיון שלא הציע את השידוך למתארסת פטורים צד הכלה מלשלם, וצד החתן מחוייב לשלם שלישי, נמצא שחייבים לשלם שישית מהשדכנות, ואם זה ספק מנהג משלמים חלק ה"ב מהשדכנות. ולפי דבריו נראה דבאופן הנ"ל ששידוך יצא לפועל לאחר שהתחתנו והתגרשו, ישלמו כמו אמצעי.

על מי מוטל שכר השדכנות

נחלקו האחרונים אם שכר השדכנות מוטל על המחותרנים שהם הורי החתן והכלה, או על החתן והכלה עצמם. דעת הערך שי (חוי"מ סימן קפ"ה) שהשכר מוטל על המחותרנים, דעת האבני נזר (חוי"מ סימן ל"ו) שהשכר מוטל על החתן והכלה.

בימינו המנהג שדעת השדכן היא לגבות מהמחותרנים.

אי שדכן יכול לגבות שכרו מחתן והכלה כשההורים אינם משלמים

הערך שי הוסיף ששדכן אינו יכול לגבות שכרו מחתן והכלה אם ההורים לא שילמו, דלאו אדעתא דהחתן ישלם לו קא נחית, ואינו יכול לומר עשיתי לך פעולה שלם לי. ויעיני"ש באבנ"ז דמשמע קצת לא כן.

שדכן שירד ע"ד חנם אי"צ ליתן לו שכר

שדכן שאמר מראש שמציע שידוך שלא ע"מ לקבל שכר, אין מקבל שכרו, אף אם לאחר השידוך מתחרט ומבקש שכר (פתחי תשובה אהע"ז סי' נ' סקט"ז, וכ"כ הרעק"א בשם המהריק"ש).

שאלוני במשיגין שבירו אצלו על בחור מבוגר, והוא עצמו התקשר לצד הכלה לדחוף את השידוך, ופועל הרבה עד שהשידוך הגיע בשעט"מ לידי גמר, אם מקבל שכר שדכנות. והתשובה היא שברור שלא, שאין דרך ליקח ע"ז שכר, ואין זה נחשב שירד על דעת לקבל שכר.

*

האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופת הקורונה כשטוענת שקשה לה?

שאלה: האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופה כזו, בזמן שטוענת שקשה לה לעבוד, שכל הילדים בבית וכדו'?

תשובה: אי אפשר לחייב אותה לעבוד. ואם זה מצב של דבר האבד, שאין מטפלות באזור, וההורים אינם יכולים לשמור על הילד, בזה נחלקו הפוסקים אם אפשר לחייב פועל לעבוד בדבר האבד, ולמעשה קשה לחייב.

*

מקורות:

פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום, שנאמר "כי לי בני ישראל עבדים" עבדי הם ולא עבדים לעבדים (שוי"ע סימן של"ג).

נחלקו הראשונים והאחרונים אם פועל שעשה קנין שלא יחזור בו יכול לחזור בו או לא. (שיטת הריטב"א דלפ"י מילתא קאתי ואינו יכול לחזור בו, וכן פסקו השבות יעקב ועוד פוסקים המובאים בפת"ש, ושיטת רוב הפוסקים שיכול לחזור בו, וכן הכריע הנתה"מ בסימן קפ"א סק"ה, ושיטת המהרי"ק המובאת בקצות החושן, דבכסף יכול לחזור בו, ובקנין לא יכול לחזור בו. ואף לשיטת הש"ך כ"ז דוקא בפועל אבל בקבלן כתב כבר הש"ך בס"ק ד' דמנהי קנין, החכמת שלמה כתב דבקנין ודבר האבד לכו"ע אינו יכול לחזור בו).

דבר האבד הגדרתו דבר שאינו סובל דיחוי וא"א להמתין בו, ולא דווקא הפסד ממון, אלא כל דבר שנחוץ לעשותו דוקא בשעה זו. (סמ"ע) כמ"כ כל דבר שלאחר חזרת הפועל לא יוכל להעשות עולמית, נחשב דבר האבד, כיון שהדבר נאבד. (שו"ת הרא"ש המובא בטור).

דבר שהבעה"ב אינו יודע ורגיל לעשותו, וכשיעשה אותו יש חשש שיגרמו תקלות (משרתת): י"א שנחשב דבר האבד וי"א שלא, ולדינא אסור לפועל לחזור בו, אכן אם חזר הממעה"ה, ואין דינו כדבר האבד. (עיין תרה"ד לגבי משרתת, ובש"ך מביא מהרשד"ם שחלק ע"ז, והש"ך כתב שהכל לפי ראות עיני הדיין, ולדינא הממעה"ה, ועיין שם בפת"ש באריכות, ובנתה"מ שפסק לדינא שמשרת שוכר עליהם או מטען, כמו בדבר האבד שאינו של ממון, ומ"מ לדינא י"ל קים לי, והכל לפי ראות עיני הדיין).

דבר האבד של זמן: דבר שכל שהפועל יחזור הבעה"ב יוכל לעשותו, אבל זה יקח לו יותר זמן: יש מי שכתב דנחשב דבר האבד. [עיין מחנ"א שכירות ז' דכתב דכן הביאור במשרתת, שלבעה"ב יקח יותר זמן לעשות. ויעיין בריטב"א (ריש פ' השוכר את האומנין) שכתב "שאיכא הפסד רצונו ומתאחרין מעשיו", ומשמע דדבר האבד נחשב אף באופן שהתאחרו מעשיו].

הדין בדבר האבד: פועל או קבלן שלא נאנסו וחזרו בהם בדבר האבד ידם על התחונה, כיון שהוא דבר האבד. ובזמן שיש פועלים אחרים לשכור ישכור, ויש לו עליהם תרעומת, משום הטירחה שהיה לו למצוא פועלים אחרים. ויש מי שכתב (ש"ך סק"ל) דרק אם הפועל יודע שיש אחרים ואומר לבעה"ב הרי לפניך אחרים לשכור, דאז הו"ל כמעמיד אחרים במקומו, ויש מי שחלק (הקצות סק"י"ב) וסבר דסגי בהא דמצויים אחרים לשכור, אלא דחובת ההוכחה שהיו מצויים פועלים לשכור, מוטלת על הפועל, לשיטת הריטב"א, ועיין בעה"ש (ס"ב) דנראה מדבריו דחובת ההוכחה על הבעה"ב.

ואם אין פועלים אחרים לשכור אסור להם לחזור, ואם חזרו שוכר עליהם או מטען, והיינו שוכר עליהן עד כדי הכפל משכרן, [כן שיטת הרא"ש, ודלא כשיטת רש"י, ונראה דאף אין לומר קים לי כשיטת רש"י, כיון דהכרעת הש"ך והסמ"ע כרא"ש, והסמ"ע אף כתב כן בשיטת השו"ע (ס"ז)],

האם כופין את הפועל לעבוד בדבר האבד: יש מי שאומר שבדבר האבד כופין ביד"ד את הפועל לעבוד אם רוצה לחזור בו, אכן בפשטות בהלכה לא נפסק כן, אלא דרק אסור לו לחזור, ואם חוזר שוכר עליהן או מטען. ובדבר שהוא תקנת ציבור, וכגון בעלי אומניות בערב יו"ט וכדו', כופין אותם לעבוד משום תקנת ציבור. [הש"ך כתב בכמה מקומות (סקט"ו וסקל"ד) שבדבר האבד אין כופין את הפועל לעבוד, וכ"כ הרדב"ז (ח"א סימן של"ג), והחזו"א (ב"ק סימן כ"ג סק"ט) מביא שיטת המהר"ם במרדכי שכופין

מוזר. גם מענין. מי זוכר שפעם היה משעמם. סוף היום. ראובן שב אל ביתו, באוטובוס. כאן, מתרחשת תפנית בעלילה: ראובן פונה לעבר החניה. הוא פוסע מעדנות – אל הרכב. ואו. הנה. סוף סוף זה קורה. המשקפת מתקרבת. הלשון מלקקת את השפתיים בצפייה מתוחה. זה אמיתי. הוא כבר על יד הרכב. לוחץ על הכפתור המתאים בשלט-רחוק. הרכב משמיע צליל מרשים – ונפתח.

מיוענינו נכנס, וסוגר אחריו את הדלת. ה'זום' של הבלשים מגלה אותו מתרווח בנינוחות על כורסת הנהג. מלטף את ההגה. מסתכל סביבו. סתם חשדנו. הם ממשכיים לעקוב, באכזבה גלויה. אבל – יש תקוה למשועממים: המנוע, אינו מותנע. ה'זום' מתארך יותר, ומגלה – המפתח, איננו ב'סוויץ'.

לאחר מספר דקות הוא יוצא. נועל את הרכב, ושב לביתו. למחרת, הכל חוזר על עצמו. אוטובוס. חניה. שלט. זום. ישיבה קצרה ברכב. יציאה אל הבית. תמונה מאוד. בלש נועז אחד, מחליט לשאול את שכנו על פשר החידה.

התשובה, מכה את כל המתעניינים – בתדהמה רבתי. השכן, אינו מודע ליכולותיו של הרכב. הוא אפילו לא יודע שהדבר הזה מסוגל לנוע. ההשקעה הגדולה והמפרכת, היתה – עבור מקום מנוחה. בסוף יום עבודה מתיש. החידה נפתרה. אמנם חידה חדשה נוצרה: מהי מידת שפיותו של השכן הנכבד.

הוא יכול היה לטייל בכל הארץ. להגיע לכל מקום אפשרי. בנסיעה חלקה ונעימה, כמו שרק הרכב המסויים הזה 'יודע' להציע. במקום כל זאת, הוא נח. אפילו בלי מזגן. וכשהחנק אופף אותו, הוא בורח. האצבע של הסובבים, מעתיקה את מקומה מה'זום' – אל הרקה. שם היא מסתובבת. במשמעות מאוד מסוימת. השכן שלנו, שהיה נראה כאדם שפוי, מתגלה כחסר דעת. גם אנחנו סבורים כך. אמנם – לא כדאי למהר לחרוץ משפט.

כי אולי יש מי מאיתנו, שקצת קצת – דומה לו. מי שבוחר לטיול את החיים, את הזמן, את הכלי האדיר בו אפשר לקנות מרחבי עד – לנצח נצחים, ולהשתמש בו – ל'כיף חיים'. להיחנק מרוב 'כיף'. הפער בין 'חיים' – ל'כיף חיים', הרבה יותר גדול מהפער בין נסיעה ברכב – למנוחה בו. החיים נועדו – ליצור חיי נצח. לבנות משהו שקיים לעולם. משהו, שבכל רגע – אתה יוצר איתו עולם חדש. 'עולם'. כמו כל העולם שלנו. אפילו יותר. מציאות שלמה. מציאות שיש בה עומק וגובה ורוחב.

לא מדובר ביחידת דיור. גם לא בדירה. אפילו לא בארמון פאר, מוקף בשטחים עצומים של גינות נוי, ועצי פרי, וחניה עמוסה רכבי פאר, ויאכטה מפוארת על שפת הים הסמוך, וכו'. כי הדמיון הטובה. אלא – עולם שלם. וכמו שבעולם שלם יכולים להיות כל הנ"ל, והרבה יותר מהנ"ל, ובכמות אדירות, כך גם העולם שאתה יוצר – בכל רגע ורגע. וזהו עולם נצחי. עולם שיש לו קיום אמת. בניגוד ליחידות דיור העלובות הנ"ל.

כח רב עוצמה

אדם, צריך להיות 'יוצר'. אדם שאינו יוצר, לפחות משהו, חש ריקנות איומה. [ודוקא גברים. להם ניתן כח ההולדה, היצירה. נשים, במהותן – שומרות, ומפתחות מציאות קיימת. הן אינן מולידות דברים חדשים. ואולי על זה אמרו חז"ל (ערכין יט, א) 'שבא בביתא – פאחא בביתא, סבתא בביתא – סימא בביתא'. סבא, כבר אינו יוצר. התוצאה – 'פאחא'. הסבתא, יכולה לפעול – ולקבל הרבה סיפוק מכך – גם בלא צורך ליצור משהו חדש. ולכן, 'סימא'. ודו"ק.] יש לנו מנוע של יצירה. מנוע אדיר, בעל עשרות 'כוחות סוס'. זהו ה'אדם' עצמו.

וכשהוא איננו מנוצל, הוא עלול להוביל את האדם למקומות הזויים. לדוגמה – להלחם על כל עוולה מזדמנת. תוך השקעה עצומה ב'פשיקוילים' מכל סוג שהוא, והכרזות, וקוי 'תוכן', וכו'. הלא זהו מנוע רב עוצמה. אפשר גם, להשקיע את הכח הנ"ל בדבר עליון יותר – גן עדן. שכר נצחי. לבנות עולמות מלאים בעונג אדיר. עונג שאין כמותו בכל חיי העולם הזה. וזה נפלא.

נפלא, אבל – חסר. כי הבונה עולמות – עבור עצמו, הוא עדיין – ב'ריבוע', של עצמו. כדאי לנסות להשקיע – בדבר העליון ביותר שיתכן. הדבר שאין עליו ממנו.

– ה' יתברך.

ליצור – בעצמך – את ה'יתברך' הזה. את הברכה – לשמו הגדול והנורא. וככה אתה מייצר את הדבר הגדול ביותר שיכול להיות. גדול הרבה יותר ממה שניתן לחשוב או לדמיין.

בכל פעולה, דיבור, מחשבה, שלנו – אנחנו יכולים לפעול שפע לשכינה הקדושה. אם אנחנו יודעים את זה, ומבינים את זה – אז זה באמת קורה. אז למה שלא נפעיל את המנוע האדיר הזה כמו שצריך. למה שלא ננצל אותו היטב.

הלא כך אנחנו מפעילים את אותה מידה – יסוד. אבל את הרובד הכי עליון שלה. את ההשפעה של קודשא בריך הוא, לשכינה.

זו סוגייה, רחבה, וצריך ללמוד אותה – כי אלו החיים שלנו. כאן רק רמזנו. גילינו טפח – מסויגית ה'יסוד', המשפיע – לשכינה.

למתבונן, ולמקיים, זהו הסיפוק הגדול ביותר. האושר הגדול ביותר.

כי כך אנחנו יוצרים – את הדבר הגדול ביותר שיכול להיות.

– כך, אנחנו מחיים – את החיים שלנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח' החדשות, מודיעין עילית

ביאור נפלא אודות מקום מערת המכפלה והיות חברון בעתיד מערי המקלט

שְׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹקִים אֲתָהּ בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קַבְּרֵינוּ קָבַר אֶת מִתְנָ אִישׁ מִמֵּנוּ אֶת קָבְרוֹ לֹא יִכָּלָה מִמֶּנּוּ מִקָּבַר מִתְנָ. וַיְתֵן לִי אֶת מְעַרַת הַמִּכְפָּלָה אֲשֶׁר לֹא אֲשֶׁר בְּקָצֵה שְׂדֵחוּ בְּכָסֶף מְלֵא יִתְנַנֵּה לִי בְּתוֹכָם לְאַחֲזֵית קָבְר (כג, ו ט)

רבנו הרגוצ'ובער זצ"ל מעלה הערה גדולה, איך אברהם אבינו קנה אחוזת קבר לקבור את שרה בחברון הלא חברון עתידה ליעשות עיר מקלט כמובא ביהושע (כ' ז') וקיי"ל במכות דף י"ב דערי מקלט לא ניתן לקבורה רק לגולים וגם הם רק לשעה עד שימות כה"ג ואח"כ מפנין, כמבואר במכות שם ובמסכת שמחות (בסוף).

ומבאר רבינו, שאכן משום טעם זה לא רצה אברהם אבינו לקנות קבר בתוך העיר אלא ב"קצה שדהו" כלומר מחוץ לתחום העיר, כמבואר בסוטה דף כ"ז ע"ב ועירובין דף נ"ו ע"ב שהשדות הם עדיין בתוך התחום, והוא ביקש בקצה השדה, כי בית הקברות של ערי מקלט הם מחוץ לתחום כמבואר בגמ' מכות דף י"ב ע"א וברמב"ם פ"ז מרוצח ה"ד ופ"י"ג משמיטה ה"ג. אמנם בני חת אמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו, דהיינו מלך כמבואר בשבת דף ק"ה וב"ב דף צ"א ונביא (כמפורש בכתוב בראשית כ' ז') וקבר המלך - נשיא וקבר הנביא - אלקים אינו מתפנה כמבואר בירושלמי נזיר פ"ט ותוספ' ב"ב פ"א [בא] [ובמס' שמחות פ"י"ד], ולכן "במבחר קברנו קבור את מיתך". אמנם אברהם אבינו לא הסכים לזה. מפי השמועה שמענו כי בהיות הגר"י הוטנר זצ"ל בבחרותו ביקר אצל רבינו וכשמע רבינו שלומד בחברון בירר אצלו היכן שוכנת מערת המכפלה אם בתוך העיר או מחוצה לה, וכשהשיבו שנמצאת בתוך העיר, אמר לו רבינו אם כן אין העיר נמצאת כיום במקומה המקורי. [אמנם חתנו הגר"י דויד שליט"א כתב לי כי לא שמע מחמיו זצ"ל דברי רבינו אלו אלא רק את כללות הענין שדיבר עימו על הא שחברון היתה מערי מקלט].

כתוספת נפלאה על הדברים הנ"ל יש להאיר: הנה בב"ב דף קכ"ב ע"ב ובמכות דף י' ע"א מקשה הגמ' איך נתנו את חברון לכלב (- שהלך להשתטח על קברי האבות להנצל מעצת המרגלים) הלא היא עיר מקלט שדינה להנתן ללויים. ותי' הגמ' אמר אביי פרוורא [פירש"י]: כפרים ושדות שסביב להעיר חוצה למגרש [דכתיב (יהושע כ"א - י"ב) ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו.

מבואר איפוא שכלב לא קיבל את חברון עצמה, וכמפורש שם שניתנה לכהנים ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשה (פסוק י"ג), אלא את הכפרים ושדות שסביב לעיר. והדברים מתאימים עם ד' רבינו הללו שמערת המכפלה הינה מחוץ לעיר חברון. ומדויק לשון

השאלות ההלכתיות החמורות שיש בענין זה, אי משום קבורה בעפר, אי משום קבורה בקרקע, אי משום גזל המת, ועוד נקודות רבות, ואין הרבה מה להוסיף על דבריו, ולא באתי אלא להעיר כמה הערות הנגרות משאלה זו, והנה הביאו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמעיקר הדין היא קבורה, ובחול"ל קברו כך, הנה מלימוד הנושא ראיתי שכמה חוקרים כתבו שעובדתית אי"ז נכון ובושם מקום בעולם לא קברו בצורה זו, וראיתי שהג"ר גדליה אקסטרוד שליט"א אב"ד חיפה כתב בספרו מגדל צופים לתמוה דאם קבורה זו מועילה, מדוע במקומות שישנה אדמה סילעית כמו בירושלים, שהחפירה ללא כלים חשמליים קשה ביותר, מדוע לא חפרו בקומות. [ולעני"ד אי משום הא אי"ז מוכרח, דבלא"ה תיקשי אמאי במקומות כאלו לא העמידו משטח גדול של עפר בגובה שמת ויותר, ויקיפו את המשטח בבטון ואבנים, ובתוך העפר יקברו בקלות.]

ב. התעוררתי לדון האם מותר ליהנות מהצל של הבנין של קבורה בקומות, והיינו בקבורה בקומות שיש בבנין רק מתים, ולא כשממשמש גם לבני"א לעלות לבנין, ואף על חשיב הנאה, כמב' בע"ז [מחב, ב] לגבי ליהנות מצל של ע"ז, ונראה לחלק דבע"ז שנאמר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרס", אי"כ אף על אסור, ומשא"כ בהנאה ממת שהיא יותר הנאה של לקיחה, בהא יש מקום לומר שהנאה מצל לא נאסרה, וכמו"כ יל"ד בהליכה בבית החיים העתיק בצפת, שאמנם עשו גשרים, אך גם גשרים אלו עומדים על קברות, וא"כ הרי הוא דורך על הקברות, אמנם משום הנאה אין לחוש, כיון שאינו נהנה מהמצבה, ואף לולא המצבה הגשרים היו עומדים.

ג. יל"ד אי נימא שקבורה בקומות אינה קבורה כלל, ואפי' בדיעבד, האם יש עדיין דין אנינות, והנה באופן שהמשפחה ניח"ל בקבורה זו, י"ל שלא גרע מנתייטשו לקברו, שאין דין אנינות, אכן יל"ע מה הדין באדם שמכיר במשפחה פלונית שעומדים לקבור את קרוב משפחתם בקומות, מחמת מחסור בכסף לשלם דמי קבורה רוויה, האם מחויב להוציא עד חומש מנכסיו, או אפי' יותר מכך, דלגביו שהוא סובר שאי"ז קבורה כלל ממילא הוא מת מצוה, וצ"ע לדינא, ולא באתי אלא לעורר את לב המעיין.

ד. בקובץ ויען שמואל [חיי"ט עמ' ער] כתב הגר"צ קוק שליט"א להביא את דעת הגרי"ש"א בהשתלת אבר מת בכהן, ודיבר על השתלת עצם בחניכיים, והעלה הגרי"ש"א להקל, והנה עדיין אי"ז יביא מזור לכהן שנקטעה אצבעו, שאסור לו לחבר את האצבע בחזרה, כיון שעד שהאצבע תתאחה ביתניים עובר על איסור טומאה בכל רגע, [אמנם יש מקום לדון להקל עפ"י השי"ח שהותר לעבור על איסור דאורייתא מפני סכנת אבר.] ואף ישראל שנקטעה אצבעו נמצא בבעיה גדולה, שצריך להיות בדד, שהרי בכל מקום ישנם כהנים.

ה. בקובץ ויען שמואל [חלק י"ח עמ' תכ"ב] כתב מע"כ שליט"א על פסק הגרי"ש לגבי טומאת כהנים בביה"כ בבתי חולים דהוי ספק טומאה ברה"י דהוי מחלוקת האם מותר לכתחילה או שמותר רק בדיעבד, ופסק שרק בשעת הצורך שרי, ויש להקשות דיעו"י בתוס' [סוטה כח, א] ובשו"ת הרשב"א [ח"א סי' פ"ג] דמב' להדיא דאף

לכתחילה שרי לכהן להיות בספק טומאה ברה"ר, וצ"ע. והנה לצד המחמיר בשאלה זו, וס"ל דספק טומאה ברה"ר אסור לכהן, כיון דהאיסור תלוי במציאות ולא בדיני טומאה, אי"כ כשמגיעים ב' ישראלים לבקר כהן חולה בבית חולים, ואח"כ יוצאים, והחזר משנתה מרה"ר לרה"י, אי נימא שהאיסור תלוי במציאות יש להקל להם לצאת, כיון שלא שינו את המציאות, אולם אי נימא שהאיסור תלוי בדינים, אי"כ כשהישראלים יוצאים מחזרו של הכהן הם מטמאים את הכהן, וזוהי הערה חמורה למעשה, וצ"ע.

שידוכים*

לְקַחַת אִשָּׁה לְבָנִי (כד, ז)

מאמר זה נכתב לא מתוך ניסיון של נישואי ילדים וכדו', אלא מתוך ניסיון של שדכן עשה כמה שידוכים, שדיבר עם מאות הורים בשנים האחרונות מכל המגורים, ושמע מקרוב את המצוקות הקיימות בתחום זה.

א. הנה בכל ההתלבטויות של הבחורים בענייני השידוכים, צריך לדעת מהם סדרי עדיפויות, ונראה שיש לחשוב על כל הצעה בצורה זו, יעשה לעצמו את כל המעלות שמחפש בזוגות לעתיד, כגון ירא"ש, משפחה טובה, אב ת"ח, יחוס, בחורה עם מקצוע שמכניס סכום מכובד, הסכום שהורים נותנים לדירה, מראה חיצוני, מקום מגורים, סמינר, וכדו', ויסמן לעצמו מבין מעלות אלו, מהם הדברים החשובים לו, ואח"כ יעשה רשימה לעצמו על הנתונים שלו, כגון, רמת התמדה, רמת כשרון, ישיבה, משפחה, מראה חיצוני, וכדו', וממילא אם יש לו לדוגמא שבע נתונים חיוביים, [ואז יוריד כמה מהמעלות, כי בד"כ כל אדם מגזים ביחס לעצמו...], וממילא כך ידע כמה מעלות יכול לדרוש בצד השני, וצריך לדעת כמוכן שאין דבר מושלם בעולם, [וגם אם כלפי חוץ נראה לו שהחבר שלו קיבל שידוך מושלם, אליבא דאמת אי"ז מושלם.] וע"כ צריך לראות את הרצוי והמצוי, וכבר אמרו ע"ז שההפרש בין המצוי לרצוי בגימטריא, יוצא גימטריא של כסף, וכמו"כ אמר פעם בחור מבוגר, "הרצוי אינו מצוי, והמצוי אינו רצוי, והרצוי והמצוי כבר נשוי"...

ב. והייתה לי פעם שיחה עם בחור מתבגר שהתקשה במציאות זיווג, ואמר לי שעדיין חושב שיכול לדרוש סכום כסף רב, הרבה מעל הממוצע, ואמרת לי עפ"י משל במעשה שלא היה באדמו"ר שנפטר והניח אחריו שני בנים, והנה הבן הקטן אמר שהאב נגלה אליו בחלום, ואמר שהוא יהיה אדמו"ר, ואמר לו אחי הגדול, את החלום הזה החסידים צריכים לחלום ולא אתה... וה"ה בעניינינו שאף אם הבחור חולם שמגיעה לו דירה, מ"מ את החלום הזה חמיו לעתיד צריך לחלום ולא הוא"...

ג. ובענין בחורות מבוגרות שמצוקה זו היא קשה ואיננה, [וכמובן הקב"ה מסובב את כל העניינים, אבל ההסבר הטבעי לכך הוא ישנם כמה פערים שאינם ניתנים לגישור, א' ישנם יותר בנות מבנים, והיינו שלמרות שעל כל מאה בנות נולדים מאה ושש בנים, אבל מכיון שרוב מקרי המוות בילדות ובתאונות ועוד, קיימות יותר מבנים, אבל כמוכן שמדובר באחוז קטן מאוד, ב' מכיון שישנו פער בד"כ שלש שנה או שנתיים בין הבחור לבחורה, אי"כ מכיון שהגידול הטבעי הוא של ארבעה אחוזים

בשנה במגזר החרדי, ע"כ אוטומטית ישנו פער גדול של בחורות שאין להם חתן בן גילם, וזה מכיון שלא מצוי כ"כ שבחורים לוקחים כלה המבוגרת מהם בכמה שנים, מה שמאוד מצוי להיפך, ג' ישנם הרבה יותר בחורות טובות מבחורים טובים, וזאת משום שהרבה יותר קל להיות בחורה טובה מבחור טוב, שהנתונים הם לפי דברים חיצוניים, ולא כמו הקושי לשבת וללמוד, ובאופן כללי ישנם הרבה פחות בחורות נשורות מבחורים נשורים, וכמו"כ הראיה היא שאין כ"כ הרבה סמינרים חלשים במקביל לשיבות שנועדו לבחורים חלשים, ד' בציבור הספרדי, אחוז הבחורים שלומדים בישיבות אשכנזיות עומד על בין עשרים לעשרים וחמישים אחוזים, בעוד אחוז הבחורות הספרדיות בסמינרים האשכנזיים עומד על בין שלושים לארבעים אחוזים, ה' אחוז הספרדים שדורשים בדוקא בחורות בעלות צבע עור בהיר, גבוה יותר מאחוז הבחורות הספרדיות שאכן צבע עורם בהיר, ו' אחוז הבחורים האשכנזים שדורשים דירה, עולם על כמות האנשים שאכן יכולים לתת ונותנים דירה.], ובמקרים שהבת אכן מתבגרת מאוד, צריך ליעץ ע"י אדם גדול שיכין אותם לדרישות ריאליות, ושמעתי מידיד העוסק בשידוכים לבנות מבוגרות, ששמע מהגרמ"ה הירש שליט"א שבחורה בגיל 27 צריכה לחפש בחור שקובע עתים לתורה, עם מדות טובות ובריא בנפשו, וכמו"כ מעשה בא לידי בחורה ספרדית בת 23 שעדיין מתעקשים שרוצים דווקא בחור בהיר ממש, ושאלתי את האב, האם דברי חז"ל ש"בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה", מדובר דווקא בעבד בהיר"...

לתגובות zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

מבחן החסד

וְהָיָה הַפֶּה אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיהּ חֵטִי נָא כַּדְּךָ וְאַשְׁתָּה וְאָמְרָה שְׂתָה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אֲשֶׁקָה אֶתְּךָ הַכְּחַת לְעַבְדְּךָ לְיַצְחָק וְכֵן אֲדַע כִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדָנִי (כד, ז)

רבי דוד שפיגל זצ"ל היה רב בגרמניה, ונודע כתלמיד חכם גדול וירא שמים מרבים. בהגיעו לגיל שידוכים, נפטרה אשתו של ראש השוחטים במקום מגוריו, חיים כהן שמו, ובתה הבכורה נאלצה לנהל מעתה את הבית, במקום אמה. בשלב מסוים הציעו לר' דוד את הבת ההיא. תשובתו היתה, שלפני שיסכים לשידוך הוא מעוניין לבדוק את המשודכת בדבר מסוים, ולא פירט בפני השדכן מה הוא הדבר. "אשוב אליך בעוד כמה ימים עם תשובה ברורה, לכאן או לכאן", השיב ר' דוד לשדכן.

בערב שבת, כשעה לפני כניסת השבת, יורד ר' דוד לרחוב וקורא לשני עניים שבגדיהם היו פרומים וחזותם מצביעה על אביונות אמיתית, ואומר להם כדברים הללו: "בקשה לי אליכם, ואשלם לכם במיטב כספי אם תמלאו לי אותה". עיניהם של העניים נדלקו בשמחה, והם הסכימו לעשות כל אשר יאמר להם. ר' דוד פונה אל העני הראשון, ואומר לו לדפוק עתה על דלת ביתה של משפחת כהן, וכשהבת הגדולה תפתח לך את הדלת, תאמר לה שאתה מאוד רעב וברצונך לאכול סעודה. אחר כך תבוא ותספר לי כיצד התגלגלו העניינים."

ר' דוד פונה עתה אל העני השני, ואומר לו שלאחר שיירד העני הראשון מבית משפחת כהן, תעלה לשם אותה, ותעשה כמעשהו, ותאמר גם אתה

שהינך רעב, ותבקש שיתנו לך סעודה, ותספר לי אחר כך כיצד קיבלו אותך, והאם נתנו לך לאכול. [אגב, הגר"י זילברשטיין שליט"א, בשמעו את הסיפור, הקשה: וכי מי התיר לר' דוד להטריח נערה יתומה שתכין שתי ארוחות בזמן כל כך לחוצ? הרי בעצם מדובר ב'הצגה', והעניינים לא הוצרכו לסעודות הללו! ותיריך, שגם בשידוך של רבקה מצאנו שאליעזר עשה דבר דומה, כשבוצרות לבדוק את תכונותיה של המיועדת ביקש ממנה להשקות את הגמלים.]

כך או כך, הבחור דוד שפיגל שלשל לשני העניים כסף רב על מנת שימלאו את המשימה שהטיל עליהם. והנה העני הראשון כבר מתדפק על דלת המשפחה. הדלת נפתחת על ידי הבת הגדולה, זו שהוצעה לר' דוד שפיגל. היא שואלת את העני למבוקשו, והלה משיב שמזה כמה ימים לא בא אוכל טעים אל קרבו, "ואני מבקש שתערכי לי עכשיו שולחן יפה, וסעודה נאה, כדי שאוכל להשיבע רעבוני". למרבה הפלא, ולמרות שהשבת כבר עמדה בפתח, וזו העת שהסטן פותח את המשרד הראשי שלו, ומנסה להבעיר את אש הכעס בבתיים היהודיים, מנענעת לו הבת הגדולה בראשה בסבלנות רבה, לאות שהיא משתתפת בצערו וברעבונו, ומזמינה אותו להיכנס אחר כבוד הביתה. היא עורכת לפניו שולחן עם מטעמים רבים ועומדת לפניו כדי לשרתו ולהגיש לו כל אשר יבקש.

העני סיים לאכול וירד אל הרחוב, ועתה ניתן האות לחברו לעלות לבית המשפחה. לא קשה לתאר מה היתה תגובתם של רבים מבני דורנו אל מול מקרה שכזה... ועוד בפרשיה החוזרת על עצמה פעם שניה... גם אם היה מתגבר על עצמו בפעם הראשונה, ונותן לעני את מבוקשו, אבל כשמגיע אביון נוסף, ובשעה כה לחוצה... ובאמת, היה מותר לכאורה לבת ההיא לחשוב שאולי ממתנה ברחוב שורה ארוכה של אביונים, וברגע שגם זה ירד, יעלו השלישי והרביעי, ואני אנה אני באה... הרי עוד רגע שבת... אבל היא לא עשתה את כל החשבונות הללו, והוכיחה את מידת הסבלנות השוכנת בקרבה. היא אירחה במאור פנים גם את העני השני, האכילתו והשקתו, והוציאה אותו מן הבית כשהוא שבע לחלוטין.

משבאו שני העניים וסיפרו לר' דוד את הקורות אותם, החליט על אתר להסכים להינשא לה.

סח הגה"צ רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל: אספר לכם געוואלדיגע מעשה על מעשה חסד מופלא של הטשעבינער רב זצ"ל: ברחביה היה יהודי עני ומסכן בשם מנדל, ששכנע את עצמו שהוא יודע לשיר יפה. הוא התחיל להתחזן בכל מקום. הילדים ראו דבר כזה, והיתה להם "פרנסה" ברווח... התחילו לצחוק עליו ולחקות אותו.

הרב מטשעבין שמע על המקרה והחליט לעזור לאותו יהודי מסכן. מה עשה הטשעבינער רב? קרא לו לביתו וביקש שישיר לו, כי זה ממש מחיה אותו. כשגמר לשיר, נתן לו הרב מטבע ואמר שיבוא גם למחרת. וכך, מדי יום היה היהודי מגיע לבית הרב, שר ומקבל מטבע.

עד שיום אחד אמרו לו בני הבית: "ר' מנדל, תשמע, מהיום תקבל מאיתנו מטבע בלי לשיר".

עברו כמה ימים והרב רואה שהוא לא בא. שאל הרב למה הוא לא בא, ובני הבית סיפרו שהציעו לו לבוא ולקבל מטבע בלי לשיר. אמר הרב: "וכי את

המטבע הוא צריך?! הוא צריך לשיר, זה מה שמחיה אותו! תקראו לו מיד!" הביאו אותו, הכניסו אותו הביתה והוא שר לפני הרב. זה נקרא חסד!

הוסיף הרב קרלנשטיין: סיפר לי בחור שפגש את ר' מנדל הזה ב'זכרון משה', והלה אמר כי אין לו זמן, הוא צריך לרוץ לטשעבינער רב...

השאלה היא כיצד לטשעבינער רב היה זמן לכך, הרי סדר יומו היה כל כך עמוס! אבל לעשות חסד עם יהודי יש זמן!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צַהַר לַפְּרִשָּׁה / הַרְבַּ אֱלֹהֵי גְדֻלַּתְּ

תפילת מנחה – הרבה יותר ממה שחשבנו...

וַיֵּצֵא יַחֲזָק לְשׁוּחַ בְּשׂוּחָה לְפָנוֹת עָרְב (כד, סג)

הם עמדו נפעמים.

המסר היה חד, נוקב, וכואב.

אמונה בת שנים התפוגגה לה ברגע אחד, דרך חיים אשר נבנתה על גבי שקרים וסילופים, מצאה את עצמה ניצבת אל מול האמת הנצחית, שברירת ורעועה מאי פעם, מתפרקת ונדחקת אל תהום הנשיה.

הנוכחים כולם הבינו היטב את משמעותו של המסר הברור, אשר ירד מן השמיים בדמות עמוד אש לעבר המזבח אותו בנה אליהו.

ארבע מאות וחמישים נביאי הבעל עמדו שם משפשפים עיניהם בתמהון, התוכחה הנוקבת "עַד מַתַּי אֶתֶם פֹּסְחִים עַל שְׁתַּי הַסְּעִפִּים" הדהדה באוויר, בד בבד עם הצעת הבחירה – "אם ה' האלוקים לכו אַחֲרָיו וְאִם הַבַּעַל לכו אַחֲרָיו".

לאחר ניסיונות כושלים של קריאות בלתי פוסקות "הַבַּעַל עֲנֵנִי" לעבר המזבח אותו בנו עובדי הבעל, התוצאה היא – "וַיָּאֵן קוֹל וְאִין עֲנֵה", אליהו מהתל בהם "קְרֹא בְּקוֹל גְּדוֹל... אֲוִלִי יִשְׂן הוּא וַיִּקְצֵ", וכך מתוך אמונה עזה באלוקיו ניגש אליהו ובונה את מזבח ה', עפי"י פקודתו ממלאים הנוכחים כדי מים ויוצקים את תכולתם סביב למזבח.

"וַיְהִי בַעֲלוֹת הַמְּנַחָה וַיְגַשׁ אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקֵי אַבְרָהָם יִחַק וַיְשַׂרְאֵל הַיּוֹם יִדְעַ עֵי אֶתְהַ אֱלֹקִים בְּיַשְׂרָאֵל" – מגיעה שעת המנחה ואליהו מנצל זמן זה לתפילה על קידוש שמו יתברך לעיני עובדי האלילים.

תפילתו אכן נושאת פריה – "וַתִּפְּלֵ אֵשׁ ה' וַתֵּאֱכַל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הָעֵצִים וְאֶת הָאֲבָנִים וְאֶת הָעֶפֶר וְאֶת הָאֵפֶס...". עמוד האש אשר ירד מן השמיים במענה לתפילתו של אליהו לא הותיר מקום לספקיות, קלוטם של עובדי הבעל נתגלה לעין כל, אפסיותו של הבעל אל מול נצחיותו ועוצמתו של קל מלך חי וקיים קבלה המחשה פומבית.

המחשה זו באה לידי ביטוי בזעקת האמונה וההכרה הבהירה במלכות ה' בעולם – "וַיִּרְאֵ קָל הַעֵם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא אֱלֹקֵינוּ".

אוצרות רבים ניתן לדלות ממעשה זה המסופר בהרחבה בנביא (מלכים א' יח), חז"ל ראו לציין מתוך כל התרחשות המעשה נקודה אשר במבט שטחי נראית כשולית לכל הסיפור כולו, אך חכמינו ברוחב דעתם שמו ליבם והאירו באור יקרות יסוד נכבד העולה מהנהגתו של אליהו, הנהגה אשר יש למוד הימנה הלכה למעשה אצל כל יהודי העומד להתפלל לבוראו.

וכך למדונו:

"אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר 'ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר' "

(ברכות ו' ע"ב)

חכמינו נתנו דעתם על הזמן בו התפלל אליהו - 'ויהי בעלות המנחה' - הנביא איננו מציין זאת רק כסיפור דברים בעלמא ותיאור הרקע למעשה, אדרבה בתיבות אלו באה לידי ביטוי המעלה הגדולה של תפילת המנחה, 'שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה' – דהיינו הזכות הגדולה אשר עמדה לאליהו לקדש שם שמיים ולהביא להאדרת שמו של מלך מלכי המלכים, יסודה בזמן המיוחד בו התפלל - 'ויהי בעלות המנחה'.

חז"ל מציינים זאת כהוראה למעשה אצל כל יהודי באשר הוא – "לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה", לאמר הנהגתו של אליהו מלמדת על יחס מיוחד וזהירות הנדרשת מן האדם בנוגע לתפילת המנחה.

על מהותה של זהירות זו כבר עמדו המפרשים שם, המאירי כתב (ד"ה יזהר) 'זוהר אדם בכל תפילות היום ואל יקל בעצמו על שכבר התפלל קצתן' וכו', מדבריו נראה כי הזהירות האמורה בתפילת מנחה הינה כפשוטה לעניין שלא יבטלנה, המהרש"א לעומת זאת (ח"א ד"ה בתפלת) נקט שאין כוונת הגמרא להזהיר את האדם שלא יבטל את עצם התפילה, אלא הכוונה היא שיזהר להתפלל מיד בתחילת הזמן הראוי לתפילה, לעומתו בפ' עיון יעקב כתב (ד"ה לעולם) כי הזהירות תבוא לידי ביטוי באופן אחר, והוא שאם יש לאדם איזו בקשה פרטית יבקשנה דווקא בתפילת מנחה, מכיוון שזוהי עת רצון מיוחדת.

כך או כך – תפילת המנחה מקבלת לאור דברים אלו משמעות ייחודית, ישנה חשיבות יתירה לתפילה זו, חשיבות הנובעת ממעלת הזמן בו נקבעה.

מהו איפוא סודה של תפילת המנחה?

במה טמונה הייחודיות של תפילה זו, אשר כפי הנראה עולה במעלתה על שאר תפילות היום:

" יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר 'ויצא יצחק לשווח בשדה לפנות ערב' ואין שיחה אלא תפלה שנאמר 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו' "

(ברכות כו ע"ב)

אבותינו תקנו את ג' התפילות היומיות, בפרשתנו מתוודעים אנו ליצירתה ותקנתה של תפילת המנחה עיי' יצחק אבינו, חז"ל למדו מהמילים 'ויצא יצחק לשווח בשדה' כי שיחה זו מהותה היא תפילה, ומכיוון שיצחק יצא לשווח היינו להתפלל לפנות ערב, הסיקו חז"ל כי בתפילה זו יסוד ותיקן את תפילת המנחה אשר זמנה לפנות ערב.

תוס' על אתר (ד"ה יצחק) מעלה תמיהה רבתי – הרי מצינו שאברהם כבר התפלל בשעת מנחה כפי שמובא בגמרא ביומא (כח:). שאברהם התפלל כשהשחירו הכתלים מן הצל והיינו בזמן המנחה, אם כך מה התחדש בשיחתו של יצחק ומדוע נאמר בגמ' כי הוא זה אשר תיקן את תפילת המנחה?

התוס' עצמו מיישב כי תפילתו של אברהם הייתה לאחר שתיקן יצחק את תפילת מנחה, דהיינו

האבות מסמל את הדין, משום כך דווקא הוא נבחר לייסד לקבוע ולפרסם ברבים את תפילת המנחה, בתקנתו העניק לנו את האפשרות להפוך את שעת הדין לעת רצון, ואת מידת הדין לרחמים.

על כן נדרשת מן האדם זהירות יתירה בכוונת הדעת בתפילה זו, היות וזהו זמן של דין - אם נזהר האדם להתפלל בזמן ומכוון דעתו כראוי מעורר האדם בתפילתו את מידת הרחמים, ושעת הדין הופכת להיות שעת רחמים ורצון.

על הפסוק "תפילת תפילתי קטרות לפניך משאת פני מנחת ערב" (תהילים קמ"ב) מפרש המצודות ציון "מנחת ערב - מענין תשורה", דהיינו התפילה בעת ערב דומה למנחה ותשורה אשר מגישים לפני המלך, וכך פירש בספר 'היה ברכה'^ט את מהות השם של התפילה 'מנחה'.

אם תמצוי לומר זה גופא הכוח של תפילת המנחה להפך את מידת הדין לרחמים, דווקא משום שהזמן בו מתפללים תפילה זו הינו זמן ששורה הדין בעולם - יש בתפילה זו את ענין התשורה למלך, עצם העמידה לתפילה בשעה זו היא התשורה והמנחה, עצם ההכנעה הבאה לידי ביטוי בהודיה, בקשה ותחנונים מלפני מלך גדול ונורא - היא הסיבה אשר תביא להתעוררות מידת הרחמים.

להקריב מנחה פירושו להתקרב לקב"ה ע"י תשורה ודורון כביכול, העיתוי בו יצא יצחק לשוח בשדה גרם לכך שעצם התפילה מהווה מנחה לקב"ה בעת הזאת, התפילה באה מתוך קירבה ושייכות לקל מלך חי וקיים, כביכול מקריב המתפלל מנחה והקרבה זו יש בה את הקירבה המביאה לנחת רוח.

(ב) "ועוד דאמרינן ... הוא זהיר בתפלת מנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה ושמה בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרי ליה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון" - מהמעשה עם אליהו למדנו כי שעת הקרבת המנחה עת רצון היא, ויתכן שזכות זו היא אשר עמדה לאליהו, ע"כ נקראה תפילה זו בשם 'מנחה'.

לעת עתה נתמקד בתירוץ השני - שמה של התפילה נקבע לדורות כתפילת 'מנחה' ע"ש המנחה אותה הקריב אליהו, אותו מעשה אשר חז"ל העלו על נס כהורות הנהגה לרבים ולמדו - 'לעולם היא אדם זהיר בתפלת המנחה', הוא מהווה את הסיבה לקריאתה של תפילה זו בשם 'מנחה'.

מתוך דברים אלו עולה כי זכותו של אליהו בתפילתו איננה נובעת רק מעצם הזמן המסוגל, כי אם מהקרבת המנחה אשר היא מעוררת רצון ורחמים, והיא גרמה לכך שתפילתו של אליהו נענתה וכבוד ה' התפרסם לעין כל.

*
*

הבה נעיין קמעה במהותו ותכליתו של קרבן המנחה.

"ונפש פי תקריב קרבן מנחה לה' ... והקטיר הכהן את אפוקרתה הפזבחה אשר ריח ניחח לה" "
"ונפש כי תקריב ... והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני" (ויקרא ב' א-ב \ אבן עזרא שם)

קרבן המנחה כל מהותו היא הנדבה, הקרבת המנחה לה' היא הביטוי לנדיבות הלב והנפש, היא האמצעי על ידו מבטא המקריב את חיבתו למקום ואת רצונו לעשות נחת רוח ליצורו, על כן התוצאה מהקרבת קרבן המנחה היא - "אשר ריח ניחח לה", וכפירש"י שם "הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח".

'נחת רוח' זוהי תוצאה של הקרבת קרבן המנחה, הקרבה המבטאת את הקשר לקב"ה פועלת ומביאה נחת רוח ליצורנו, יתירה מזו - חז"ל מדגישים כי ישנה חשיבות למעמדו של המקריב, וכך דרשו: "ונפש כי תקריב - לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו"^ט, אצל העני הקרבת המנחה נחשבת כאילו הקריב את עצמו ונפשו, על כן פעולה זו מעוררת נחת רוח ורצון אצל הקב"ה.

*

לדבריו אברהם אבינו לא התפלל מנחה עד תקנתו של יצחק, וכל דברי הגמרא ביומא אמורים לאחר תקנת התפילה ע"י יצחק.

לעומת זאת בדברי הראשונים נראה כי מיאנו בפירוש זה, הם סברו כי אברהם התפלל כל ימיו תפילת מנחה אף טרם שתיקנה יצחק, ופירשו כי תפילתו היתה לעצמו ולא פרסמה לאחרים רק את תפילת שחרית^ט, עוד הוסיפו^ט שלא עשאה אברהם קבע לכל בני ביתו עד שתקנה יצחק, מדבריהם נראה כי אברהם אכן התפלל מנחה, ורק משום הפרסום והקביעות שיצחק קבע לתפילת המנחה נקראת על שמו כביכול הוא תקנה.

הערה מעניינת העיר בעל הפנ"י לשיטת התוס', בגמ' ביומא (כח: כח) מובא שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין, ועל כך תמה - א"כ כיצד יתכן לומר שלא התפלל את שאר התפילות עד שתקנום יצחק ויעקב?

וכתב הפנ"י ליישב תמיהה זו, שלא נתגלה לאברהם מצות תפילת מנחה עד שתקנה יצחק כדי להניח ליצחק מקום להתגדר בו.

דהיינו לדבריו מן שמאי גלגלו שאברהם לא יקיים את מצות תפילת המנחה, על מנת לאפשר ליצחק לתקנה ולייסדה.

ביאור זה מפליא ומעורר חקירה, יש כאן חשיבות יתירה לעובדה שיצחק הוא אשר נבחר להוריד לעולם את תפילת המנחה, עד כדי כך שהקב"ה מעלים מאברהם תפילה זו ומניח מקום ליצחק להתגדר בו ע"י תקנת התפילה, הלוא דבר הוא.

ואף לשאר שיטות הראשונים, יש לעיין מדוע דווקא יצחק הוא אשר יקבע ויפרסם תפילה זו, מהי השייכות הבולטת שיש בין יצחק לתפילת המנחה וזמנה?

*

דומה כי רב הנסתר על הנגלה בסוגיה זו, ועל כן איננו מתיימרים לגעת בעניינים אשר אמנם מוצבים ארצה אך ראשם מגיע השמימה, מסתבר כי את עומקה וסודה של תפילת המנחה לא נוכל להקיף ולא רק מעומק המושג כי אם גם מקוצר המשיג.

מכל מקום רשאים ונדרשים אנו לעיין בדברי חז"ל, ומהם לדלות זקורי דרך אשר יאירו לנו, וילמדונו על עוצמתה של תפילת המנחה וייחודיותו של הזמן בו נקבעה.

ראשית כל נפתח בשאלה האלמנטרית - מדוע נקראת תפילה זו בשם 'מנחה'?

שאלה זו נשאלה בדברי התוס' במסכת פסחים (קז. ד"ה סמוך), וכך לשונו:

"סמוך למנחה. תימה אמאי קרי ליה מנחה, דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד"^ט ומתצדים בעלי התוס' בשני אופנים:

א) "וי"ל בשחר יש שם אחר תפלת שחרית" - דהיינו היות ובשחרית יש שם אחר שאפשר לקרותה 'שחרית', משא"כ במנחה שאין שם אחר קראוה מנחה ע"ש המנחה שהיו מקריבים.

^ט המאירי ברכות כו ע"א, ד"ה 'אמר'.

^ט תוס' ראש (ד"ה יצחק בתירוץ השני).

^ט התוס' שולל את האפשרות לקביעת השם ע"ש המנחה שהיו מקריבים בתמיד בין הערביים, שכן גם עם תמיד של שחר היו מקריבים מנחת חביתין ומנחת תמיד.

^ט ד"ה 'תפילת המנחה'.

^ט מנחות קד ע"ב, הובא ברש"י על אתר.

אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה ואם עשה כן שכרו הרבה מאד".

גדול כוחה של תפילה המנחה, שכן תפילה זו באה לאדם מתוך עיסוקיו וטרדותיו, וכשמפנה לבו מכל מה שטרודו ועומד לתפילה בעת הזאת בזה גופא מעורר רחמים והופך שעה זו לעת רצון.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

הצדיק מותר לאכול לפני שמאכיל בהמתו

וְהָיָה הַנֶּעֱרָב אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי הַטֵּי נָא כְּדָן וְאֵשְׁתַּחְוֶה וְאָמְרָה שְׁתֵּה וְגַם גְּמַלְיָן אֲשֶׁקָה אֹתָהּ הַכַּחַת לַעֲבָדְךָ לַיִצְחָק וְבָה אֲדַע פִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי (כד, ט)

אליעזר עבד אברהם עשה לעצמו סימן לדעת איזה אשה ראויה ליצחק אבינו 'והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, אותה הכחת לעבדך ליצחק'. ושאלו המפרשים דלכאורה סימן זה היא כנגד הלכה מפורשת המובא בגמ' ברכות (מ). "אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". ונחלקו הפוסקים אם הוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן. המגן אברהם (או"ח ס' רעא סק' יב) מביא בשם מהר"ם שהוא איסור דאורייתא אבל השבות יעקב (ח"ג ס"ג) סובר דהוי רק איסור דרבנן ומלשון הרמב"ם סוף הלכות עבדים משמע דאינו אלא מידת חסידות.

ובמגן אברהם (או"ח ס' קסז) מביא בשם ספר חסידים דלשות אדם קודם לבהמה כדכתיב ברבקה שאמרה להעבד שתה וגם גמליך אשקה, אבל בשו"ת כתב סופר (או"ח ס' לב) חלק על ראייה זו, ומביא מאביו החתם סופר זצ"ל דהחיוב להאכיל בהמותיו היא דוקא בבהמות שלו, אבל לא בבהמות של אחרים, ולכן מותר היה לרבקה לתת לאליעזר לשתות קודם שנתנה לגמלי אליעזר, וכתב הכתב סופר "והדין דין אמת מטברא". (וע"ע בזה בפרי מגדים ס' קסז מש"ז סק"ז).

גם מדברי האור החיים הק' (שם פסוק יט) נראה דליכא שום הוכחה ממעשה רבקה ששתיית האדם קודם לבהמה עמד על זה וז"ל שם "ויש לך לדעת כי דוקא באין כאן סכנה או צער, אבל בסכנה או בשיש צער, קודם יש לחוש לצער ואח"כ בהמתו, ולזה כששאל האיש הגמיאני מעט הרגישה הצדקת כי צמא למים הוא ומצטער היה, לזה אמרה לו שתה, וכשנתנה לו שיעור ששיערה כי ודאי אין כאן חשש לצער הצמא "ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב" כי בגדר זה שאינך מצטער אותם צריך להקדים, והוא שסמך הכתוב לומר ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך וגו' ואומרו עד אם כלו, פירוש לא אשער להם כפי האומדנא אלא אשקה ולא אשא ידי עד שאראה שמים לפניהם ואינם שותים, וזה לך האות כי כלו לשתות".

והנה בספר גנזי ישראל (חיי שרה תרס"ב) כתב זקני הק' אדמו"ר מטשארטקוב זי"ע תירוץ אחר לקושיא זו, וקודם שנביא את תירוץ יש לציין כי הרבי מטשארטקוב לא דיבר כלל בתורתו, ענינים וחידושים הנוגעים להלכה, עכ"ז מציינו שתי פעמים בגנזי ישראל שהרבי כותב חידושים גדולים הנוגע להלכה, ושתייהם בעיני אכילה.

פעם הראשון הוא תירוץ על קושיא זו וז"ל שם: "צריך להתבונן בטעם הדבר שלבהמה היה משפט קדימה על האדם באכילה ושתיה. והנראה לי כי זה מסיבת חטא אדם הראשון, שמאז לא יוכל אדם לאכול טרם תיקן הדבר וזהו שאמר לו הקב"ה (בראשית ג יט) 'בזעת אפיך תאכל לחם' ועל ידי זה תתקן הדבר. אמנם הבהמה מאחר שלא חטאה אינה צריכה לתקן האוכל ולכן באה לה פרנסתה בנקל ומשום כך יש לה משפט הקדימה. **אלא שכל זה נאמר באדם שלא תיקן וכלפי אדם כזה יש לבהמה משפט קדימה, אבל לעומת האדם שכבר תיקן כל צרכו בודאי הוא קודם.**"

וזה כוונת אליעזר שרצה לידע אם העלמה ראויה להיות אשת יצחק, על כן אמר, אם תאמר "שתה - אתה קודם, ואחר כך - לגמליך אשקה", המורה על זה שתיקנה הכל, וגם נתנה לאליעזר קודם לגמליו כי גם הוא תיקן הכל בהיותו עבד אאע"ה, ולכן תוצדק הקדימה של האדם לבהמה, ואז "אותה הוכחת לאשה לעבדך ליצחק".

וכפל הרבי את דבריו בספרו תפארת ישראל (חיי שרה) בשינוי לשון קצת "אברהם אבינו רצה שגם זיווגו של בנו יהיה מאותם שבאו למדריגה זו שעובדים את ה' בכל הדברים הגשמיים, ולזה ניחא מה שאמר אליעזר הסימן שתאמר שתה וגם גמליך אשקה, דבהמה קודמת רק בשתם אדם שצריך עוד לתקן מאכלו קודם שיאכל ממנו, אבל הצדיק כאברהם אבינו שכבר תיקן הכל שגם בדברים הגשמיים עובד את ה' **והאכילה עצמה היא עבודה לה' לאדם כזה צריך להקדים מאכלו קודם לבהמה.** וזה הוא הסימן שגם היא עודת במדריגה זו כאשר תאמר שתה וגם גמליך אשקה".

חידוש גדול משמיענו זקני הק', ואם כי נאמנים עלינו דבריו, אולם אפשר למצוא מקור לדבריו מדברי הגמרא בברכות (לה:): שהבטחת הפסוק "ואספת דגנך" מיירי בזמן שעושין רצונו של מקום, והקשה שם תוס' (ד.ה. כאן) שהגמ' להלן כתב להיפך, שבזמן ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי אחרים ואספת דגנך מיירי בזמן שאין עושין רצונו של מקום. ותירץ תוס' "דמיירי וודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינם צדיקים גמורים".

ומעתה נמצא שהמקור להקדים הבהמות מיירי רק לאנשים שאינם צדיקים גמורים דעליהם מיירי הפסוקים. וכן איתא בהג' יד אפרים (ס' קסז) שכתב דהא דאסור לטעום קודם לבהמתו משום דכל אדם אין להחזיק עצמו לזכאי שלפעמים אין לו זכות רק שאוכל בזכות הבהמות כדאיתא במדרש (בראשית רבה פרשה לג) בעובדא דאלכסנדר וקאמר התם אדם ובהמה תושיע ה', **ועל פי זה י"ל מה דמוקי בריש כיצד מברכים הא דואספת דגנך באין עושים רצונו של מקום, הכי קאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ובזכות זה גם אתה ואכלת ושבעת.** ולכן כיון שבזכות הבהמה הוא אוכל ראוי להקדימה תחילה ויליף לה מהאי קרא גופא דונתתי וכו'.

והנה זה שייך דוקא בענין אכילה ע"פ הטבע, אבל אם הוא דרך נס אין סברא שהנס יהיה בזכות הבהמות וכן כתב בבנין אריאל (פרק חוקת) וא"כ בודאי הנס שבביל האדם **ואז הבהמה טפלה ולכן שפיר האדם קודם.** ולכן בהוצאת מים מן הסלע שאין מקום לתלות בזכות הבהמות פקיד רחמנא למשה 'והשקית את העדה ואת בעירם' עכ"ל היד אפרים.

וכזה כתב בספר גן רוה לפר' נח (בהג' דברי חנוך) שלכן כתיב נח (בראשית ו, כא) "ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך **והיה לך ולהם לאכלה**", דכיון שנח היה צדיק לכן היה לו דין קדימה.

ולפי זה מובן שפיר שכל החיוב להאכיל הבהמות קודם, ילפינן מפסוק שמייירי רק לגבי אותן שאין עושים רצונו של מקום (ועיי' בתוס' בברכות שם) ועליהם מוטל החיוב לתת קודם לבהמתם. ובפרדס יוסף כתב שלכן רבקה אמנו לא הקדימה הבהמות ואמרה לאליעזר (חיי שרה כד י"ט) "שתה וגם לגמליך אשקה", **דמאחר שעלו המים לקראתה ע"כ היו המים בזכותה ולא בזכות הבהמות, ושפיר האדם קודם עכ"ד.**

וכדמות עוד ראייה לדברי אדמו"ר מטשארטקוב, מציינו בזה שהכתב סופר (שו"ת או"ח ס' לב) חקר אם גם בשבת דיש מצוה לאכול סעודת שבת, אם גם בזה נאמר שצריך להקדים אכילת בהמתו לאכילתו, די"ל דמקרא לא מוכח רק שבאכילה דרשות צריך להקדים בהמתו משום צער בעלי חיים ומזונותיו עליו, אבל שבת דמחוייב לאכול סעודת שבת אין איסור, ואפשר חיובא הוא להיות מן המקדימין וזרזין במצוה ונשאר בצ"ע.

ומעתה י"ל שאכילת הצדיקים נחשבת כאכילת מצוה גם בימות החול וכידוע מכל הספרים, ואם ננקוט כהצד שאכילת שבת קודמת לאכילת הבהמה ורק באכילת רשות הבהמה קודמת, א"כ מובן שה"ה הצדיק שבא למדריגה אשר **האכילה עצמה היא עבודה לה'** הוא קודם לבהמה.

ובדרך זה יש לתרץ מה שהקשה הגר"י קמניצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (פר' בלק) על הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח"ג פי"ז) שכתב "ואמנם אמרם צער בעלי חיים דאורייתא מאמרו **על מה הכית את אונן זה שלש רגלים**". וכן איתא בספר חסידים (ס' תרס"ו). ולכאורה קשה דהגמרא בבא מציעא (לב.) שקיל וטרי טובא אם צער בעלי חיים אסור מדאורייתא או לא וילפינן מדיני מפריקה וטעינה, ותמוה אמאי לא הביאו ראית הרמב"ם מדברי הפסוק, ועוד הקשה הגר"י קמניצקי שמהרמב"ם בחיבורו (פ' יג מרוצח הל' ט) משמע שסובר שצבע"ח מדרבנן, עיי"ש תירוץ שמחלק בין מכה הבהמה בידיים כמו בלעם שזה הוי מדאורייתא, לבין כשמצער הבהמה בשב ואל תעשה שאינו מונע הצער כבפריקה שאז הרמב"ם סובר דהוי רק מדרבנן.

ולפי דברינו יש לומר שהאיסור צבע"ח תלוי במדריגת האדם, דהיינו שטעם זכות האדם להשתמש בבעל חי לכל צרכיו הוא משום שהאדם הוא מבחר הבריאה ולכן הותר לו להשתמש בבהמה שהיא פחותה ממנו. אולם בלעם הרשע שהיה איש שפל ונבזה עם הדומה לחמור ונפל במדריגתו והיה כמו בהמה והתנהג כבהמה והא ראייה שבא על אתונו, אם כן, כיון שהיה שוה לבהמה היה אסור לו לצער חמורו מן התורה ובאדם כמוהו פשוט שאין לו שום רשות להכות את חמורו ולצער, מה שאין כן שאר אנשים שאינם אסורים רק מדרבנן.

ויסוד זה מבוואר בגמ' מכות (כד.) שבית דין מלקין ברצועה של חמור משום דכתיב (ישעיה א) ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו', אמר הקב"ה **יבוא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו.** וזהו גם כן טעם מה שאמרו (מכות שם) שהמספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים וכדביאר המהרש"א שכיון שנאמר

ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וזה האיש חורץ לשונו לדבר בחברו ישראל על כן ראוי במדתו השליכו לכלבים הללו עכ"ל.

והנה החידוש השני שהביא אדמו"ר מטשארטקוב בספרו, הוא בנוגע לאמירת תורה בעת אכילה, והיינו שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ג) "כל שולחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתיס", והמגן אברהם (או"ח ס' ק"ע סק"א) מביא את זה להלכה, וכן נקטו כל האחרונים שצריכים ללמוד תורה בשעת הסעודה. אבל בגנזי ישראל (ח"ב) ליקוטים לגמ' תענית) כתב הרבי מטשארטקוב שהצדיק שאוכל לש"ש אינו צריך לזה וז"ל:

"ידוע כי יש שני דרכי עבודה בדרך ה', הדרך האחת על ידי תורה ותפילה, ועי"ז גם בעת שיאכל ויעשה שאר הדברים הגשמיים אם ידבר אז דברי תורה ויראה, יעלם לקדושה. ויש דרך השניה, היותר גדולה ונעלה, כי גם בדברים גשמיים בעצמם יעלה ניצוצות הקדושה על ידי יחודים אשר יכווין, ועל זה נאמר זה שולחן אשר לפני ה'. והאיש הזה שיעשה כן אינו צריך לומר תורה על שולחנו, כי האכילה והשתיה שלו גם כן עבודת הקודש יקרא לה". (וכן כתב בפר' ויחי תרס"ה ד.ה. ובזה ניחא).

וכזה איתא גם כן בספר גנזי חיים (סימן קע) להגאון ר' שלמה רייזנער זצ"ל אבי"ד פעלעשטיין (היה מגדולי חסידי טשארטקוב והגרי"מ אריק היה מפליא בשבחיו) שמצטט דברי המגן אברהם הנ"ל דשולחן שלא אמרו עליו דברי תורה הוא כאילו אכל מזבחי מתיס. וכתוב ע"ז: "אך לא ראינו לקדושים אשר בארץ שילמדו בסעודה. ולפענ"ד היה נראה דאין זה חיוב רק למאריך בשלחן ומשתה, או מי שאחר אכילתו הולך לשוק לסחור, אבל הלומד בכל יום ושלחנו עראי, והרי בודאי רוצה לעשות נחת רוח ליוצרו בלימוד, עדיף שימהר בשלחנו וילך תיכף ללמוד בקביעות, וגם פשוט דלא הוצרכתי זה למי שעובד ה' באכילה, עבודה שאין אחריה עבודה רק עבודה תמה ובא בסוד השם, ועליו אין להרהר בלאו הכי וכל מעשיו תורה הוא".

ואכן אפס ממדריגת רבינו מטשארטקוב בעניני אכילה ניתן לראות מדברי הגר"ש היילפרין זצ"ל רבה דק"ק אמסטרדם (בספרו ליקוטי אמרים) וז"ל: "שמעתי מאדמו"ר קדוש ישראל ז"ל מטשארטקוב שאמר כי אם נהנה מהאכילה יותר ממה שנהנה מהברכה הרי זה כאילו נהנה בלא ברכה. כה אמר ביום ש"ק, וביום ראשון שאלתיו, הלא דבר קשה הוא. והשיב לי: "מדוע קשה? הלא רבינו הקדוש אמר לא נהיית מעוה"ז אצבע קטנה". וכשאמרת לי: "הלא גם זקני הקדוש מרוזין אמר קודם פטירתו, רבש"ע אתה ידעת כי לא נהיית מעוה"ז מאומה!" ואמרת מי יוכל לדמות אליו, והשיבני: "מדוע לא?" וראיתי כי מלתא זוטרתא היא לגביה. וכאשר ראה כי אני מתפלא על זה, אז אמר לי בזה"ל: "מען זאל וועניגסטען וויסען דאס ווען מאן איז נישט אזוי איזט מען גאר נישט", עכ"ל. (ובדברי רבינו הנ"ל מבואר למה אנו מדברים מענין שאין לנו שום השגה בה ואינו נוגע לנו למעשה, דאנו רחוקים ממדריגות אלו כרחוק מזרח ממערב, אולם לכל הפחות צריכים אנו לדעת לאיזה מדריגות הגיעו הדורות שעברו). וכך היא לשון שו"ע הרב (ס' מז' ס' א) שפסק שצריך לברך ברכת התורה "בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם".

וכעין סברת הגנזי חיים מצינו גם בספר דברי תורה (ח"ב אות ב וח"ה אות נ"ד) מאת הרה"ק

ממונקטש שדן לומר דליכא חיוב אמירת תורה בסעודות מצוה וסעודות שבת ויו"ט, שמאחר שיעקר הסעודה מצוה היא, נחשבת כאוכל משולחנו של מקום גם בלי תורה, וכתב הרה"ק ממונקאטש שהעולם נוהגין לומר ד"ת בסעודות מצוה ומאידיך בסעודות רשות שבכל יום בעוה"ר אין מקפידים על כך, ונתהפכו היוצרות. וכן נקט השפת אמת (בפירושו לאבות) וז"ל "שלשה שאכלו ולא אמרו עליו דברי תורה ובסעודת מצוה נראה שאין צריכים כגון סעודות שבת וברית מילה".

ואפשר להמליץ עוד על מנהג הרבי לא להגיד דברי תורה בשעת הסעודה, את מאמרם "כשם שמקבלים שכר על הדרישה כך מקבלים שכר על הפרישה" והיינו דאיתא בטור ושו"ע שאין משיחין בסעודה אפילו בדברי תורה שמא יקדים קנה לושט, ובמשנה ברורה כותב בשם האליה רבה שדוקא בשעת אכילה גופא אבל בין תבשיל לתבשיל מותר לדבר וללמוד. אולם בפרישה (ק"ע סק"א) כתב דהא דפסק הטור ושו"ע דאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט היא אפילו בין תבשיל לתבשיל, והיינו שאין לדבר מתחילת הסעודה עד סופה. ואם כי הפרישה עצמו מצדד שאפשר שבזמן הזה שאין אוכלים בהסיבה יש להקל טפי אולם בסופו של דבר הסיק שלא מצינו חילוק כזה, וכן מציין הפרי מגדים (א"א סק"א) לדברי הפרישה וכתב שכן משמע מסתימת הפוסקים שאין חילוק בין זמנינו לזמנם.

ואכן אם כי בשעת עריכת השולחן לפני חסידיו היה הרבי אומר דברי תורה, אולם בביתו נאוה קודש בשעת הסעודה לא היה הרבי מדבר כלל, וכך שמעתי מאדוני אבי זצ"ל שנתגדל על ברכי זקנו האדמו"ר רבי ישראל, וזכה לקירבה מיוחדת אצלו ולאכול עמו, ואמר לי אבי מורי שהרבי ישב במשך כל הסעודה בשתיקה מוחלטת מתחילה ועד סוף בלי לדבר כלל.

שמחת מיכאל / הרב דוד זרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרן' ומח"ס שמחת מיכאל

על הש"ס, אלעד

חיי מלכות

יְהִי־וַחַי חַיֵּי שְׁנֵי מֵאָה שְׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה (כג, א)

רש"י בסוף פרשת נח [י"א, כ"ט] הביא על הפסוק יסכה וז"ל, יסכה זו שרה, על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביפויה, ועוד "יסכה" לשון נסיכות כמו "שרה" לשון שררה, עכ"ל.

וצ"ב כיצד חכמים דרשו מאותה מילה שבח רוחני שהוא הכי בפסגה שסוכה ברוח הקודש, ובד בבד מציינים את השבח הגשמי שהכל סוכין ביפויה, דהנה לא מצינו בביוגרפיה על גדולי ישראל שמציינים את מעלתם ומדרגתם הגדולה בתורה ומסירות לתורה וליראה ובכשרון וכו', וגם מציינים את מעלתם הגשמית, אתמהא.

ועוד יש לברר שמדוקדק ברש"י ג' ביאורים על המילה יסכה, שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביפויה, וב' פירושים הללו חז"ל דרשו ומובא במסכת מגילה (יד.), אולם פירוש ג' שייסכה לשון נסיכה ושררה הוא תוספת ביאור של רש"י הקדוש, וצ"ב מדוע הוסיף רש"י פירוש ג' מדלילה על ב' הפירושים שהגמ' פירשה במגילה (שם).

עוד מובא במדרש שר"ע רצה לעורר את התלמידים שנרדמו בשיעור, וכדי לעוררם אמר להם את דברי חז"ל שדרשו ששרה חיה מאה עשרים

ושבע שנים, שנא' והיה חיי שרה מאה שנה עשרים שנה ושבע שנים, ותבא בת בתה שהיא אסתר ותמלוך על מאה עשרים ושבע מדינות עכתי"ד המדרש, ויש להקשות מהו עומק דברי חז"ל בהשוואה והדמיון בין אסתר לשרה, ובעיקר קשה מה ראה ר"ע לעורר את התלמידים ע"י מדרש זה בדוקא ולא בדברי חז"ל אחרים.

והנראה לבאר ובהקדם דבר יש להקדים את יסוד דברי המהר"ל, שהאריך בספריו בכמה מקומות, שהמושג מלכות הוא לקחת את הדבר השפל והנמוך, ואותו לרום לגדל, שבזה מונח מושג מלכות ה', וכעין משל שאם אדם נולד לאבא ראש ישיבה גדול, ואמא מנהלת סמינר, וכל האחים והדודים בני תורה ות"ח, וגם הוא גדל לגדול בישראל, בו לא ניכר את המושג "מלכות" ה', אולם באדם שהיה בשפל המדרגה ומידות רעות וכו', והתרומם וגידל וקידש א"ע ונעשה ת"ח בו מתבטא מושג של "מלכות" ה'.

ובזה מבואר המו"מ שהיה בין משה למלאכים, שטענו המלאכים תנה הודך על השמים, וכיצד אתה נתן את התורה לעם ישראל שהם קרוצי חומר שבקל יכולים למרוד בך ולזלזל בך ובתורתך, שהן בקדושו לא יאמיץ [וכיוונן כהן גדול שכפר בסוף ימיו], ועל דא ענה להם משה אכן יש סיכון גדול בנתנת התורה לעם ישראל, אולם כאשר עם ישראל שהם קרוצי חומר יתעלו ויתרוממו ברוחניות, אי"כ הוי ביטוי שיא "למלכותו" יתברך.

ולפ"ז יש ליישב את דברי חז"ל שדרשו מהמילה יסכה שסוכה ברוח הקודש שהכל סוכין ביפויה, ולפמ"ש הוי ענין אחד שכאשר שרה לקחה את הכלים הגשמיים שהם מוגדרים כשפל ונמיכות שהיתה יכולה לממש אותם לדברים שסותרים את רצון ה', ואותם לממש לפסגות ודרגות הכי גבוהות "שסוכה ברוח הקודש" [וכמו שאמרו חז"ל שהיתה יותר גדולה בנבואה מאברהם], בזה מתבטא העוצמה של "מלכות" ה'.

ובזה א"ש מה שרש"י הקדוש הוסיף ביאור ג' על מה שחז"ל דרשו שסוכה ברוח"ק, ושהכל סוכין ביפויה, וביאור ג' לשון "נסיכות" כמו שרה לשון שררה, ולפמ"ש א"ש שרש"י מדגיש שב' הפירושים הראשונים, שלוקחים את המידות הגשמיות של סוכין ביפויה, ומממשים אותם לפסגות רוחניות שסוכה ברוח הקודש, מתבטא מציאות של "נסיכות" ושל "שררה" והיינו מלכות ה' יתברך.

וכן בזה אפשר לבאר את עומק דברי חז"ל שהשוו ודימו בין שרה לאסתר במספר מאה עשרים ושבע, והיינו כשם ששרה הגיעה לדרגה של "מלכות" וכמשנ"ל, כך אסתר שהיתה מלכה על מאה עשרים ושבע מדינות, ובידה היה את כל הכלים הגשמיים וכראוי למלכה השולטת על כל העולם, ומממשה זאת לשיא הרוחניות שהיתה אוכלת זרעונים, וכן שלשם שמים התכוונה והצילה את כל בני הדור מגזירת המן של להשמיד להרוג ולאבד.

וא"ש מדוע במדרש זה עורר ר"ע את התלמידים, דמסתמא אם היה צריך לעורר את תלמידיו, ע"כ שהיה בסוף השיעור, שכבר העניינים נעצמות, והראש עיף מאוד, ובדוקא בדקות הללו עורר אותם ר"ע בדברי חז"ל הללו, והיינו שכאשר לוקחים את הדבר הגשמי, בזמן שהגוף דורש את שלו שהוא העייפות שחייב האדם להירדם, וברגעים הללו מתאמץ יותר ללמוד בזה הוא יוצר את המימוש של הפיכת הגשמיות לרוחניות ובזה מתבטא מושג של מלכות ה' כשם שהיה אצל שרה ואסתר, וה' יעזרו לממש

תמיד את הגשם לרוח ולהגביר את מלכות ה' בעולם, אמן.

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו /

הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס

שש משזר עה"ת, חיפה

מידת החסד של אליעזר בנו של נמרוד

העלמת שמו של אליעזר עבד אברהם בכל הפרשה למול איזכור מפורט לשמו של עפרון החיתי * אליעזר תיקן את הנהגת נמרוד אביו * תמיהות בפרשת שליחות אע"ה לאליעזר * אליעזר יצא מכלל ארור * צו אברהם לאליעזר כצו אדון לעבדו * הטעם שאברהם לא נתן את בנו לבתו של אליעזר

במאמר זה נבאר מהלך בדרך עבודת ה' של אליעזר עבד אברהם, אשר שמו נעלם בכל הפרשה, שהוא כתיקון לחטא נמרוד אביו, אל מול עפרון החיתי ששמו הוזכר שמונה פעמים בתחילת הפרשה *

העלמת שם אליעזר למול ריבוי איזכורי שמו של עפרון

יש להתבונן. הנה רוב הפרשה עוסקת בשליחותו של אליעזר, שיחו ושיגו, עליהם אמרו חז"ל (ב"ר חיי שרה ס, ח) "יפה שיחתו של עבדי אבות מתורתן של בניים", ובכל זאת, שמו של אליעזר לא מוזכר אפילו פעם אחת, אלא רק תחת התואר "עבד אברהם", ויאמר העבד" וכו', ושמו מוזכר בתורה רק פעם אחת במפורש, בפרשת לך לך (טו, ב) "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר", וצ"ע למה לא הוזכר שמו בפירוט, בפרט שלפי דברי רש"י (טו, ב) על פי חז"ל (יומא כח, ב) היה צדיק, "דולה ומשקה מתורת רבו"?

יש פעמיים נוספות, בהם מוזכר אליעזר בשם כינוי לפי פירוש חז"ל והוא בפסוק "וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות" ודרשו חז"ל שחניכיו הוא אליעזר, שאליעזר בגימטריא "שמנה עשר ושלוש מאות". ועוד אמרו חז"ל עה"פ (כב, ג) "ויחשב את חמורו ויקח את שני נעריו איתו", שהם ישמעאל ואליעזר, וגם שם לא מוזכר שמו. וצ"ע.

עוד יש להתבונן, שבניגוד לאליעזר, שלא הוזכר שמו כלל בפרשה, הרי שדווקא בתחילת הפרשה העוסקת בקבורת שרה, מוזכר שמונה פעמים שמו של הרשע עפרון החיתי, ולכאול מה ראתה התורה להדגיש את שמו של רשע זה פעמים כה רבות, לעומת אליעזר, ששמו הושמט לגמרי, וצ"ע.

אליעזר בא לתקן הנהגת אביו נמרוד

ונראה בביאור הדבר דברגוס יונתן (יד, יד) וכן בילקוט שמעוני (חיי שרה רמז קט) ובפ"י בעלי התוספות עה"ת (כד, סג) הובא דאליעזר היה בנו [או בן בנו, לפי דברי מדרש תלפיות ערך אליעזר] של נמרוד הרשע וידוע שנמרוד היה הראש במעשה דמגדל בבל, ושם אמר "ונעשה לנו שם" וכנגד זה ולתיקון זה בא אליעזר והעלים שמו ושם אביו. ונבאר הענין:

האנושות לאחר המבול נחלקה לשתי דיעות בהנהגתם ומעשיהם. דוע חס המשיכו את המעשים המתועבים שעשו דור המבול והמשיכו לחטוא בגילוי עריות וגזל, כשראש לכולם היה חס עצמו, אשר לי"א סירס ולי"א רבע את נח, מעשה שכלל גם ג"ע וגם את מידת האנוכיות, בכך שלא רצה שיהיו לנח ילדים נוספים כמבואר בחז"ל והובא ברש"י.

אמנם נחלקו בהנהגתם, בעוד שאנשי סדום ועמורה והכנענים היו פרוצים בעריות וגזל ואי עשית חסד, אך נמרוד וחבירו היו שונים, כשהתאחדו כולם יחד סביב הענין של המגדל נע"י שעזרי דעת להמרי"ל בלוד צ"ל, וכנ"ל במאמרים הקודמים) וגם גדרו עצמן בעריות [כש"כ רש"י על בלעם שהכל גדרו של עולם שאוה"ע גדרו עצמן בעריות וע"י בהרחבה במש"כ בפ' לך-לך]. אמנם כל זה היה רק למראית עין, שגם הם לא יצאו ממידת האנוכיות, אלא היו נעלים במקצת, שבזמן שאנשי סדום שקעו בתאוות הבהמיות, הם לעומתם דאגו ל"ונעשה לנו שם". אע"פ שרגש הכבוד מגיע מרגשות אנוכיים, כשהאדם חושב על עצמו ושם את עצמו במרכז, אך עדיין הרצון לכבוד גבוה יותר מתאוות המשגל והכסף ורצונם להיותם 'אנשי שם', ביטא את רצונם להיות – אנשים חשובים ולא להתנהג כבהמות וחיות הארץ. וחז"ל אמרו שנמרוד הכיר את רבונו והתכוין למרוד בו, ומרידה זו עניינה לחזק את כוחי ועוצם ידי, וניסו לקצוץ בנטיעות כלשון חז"ל, וכמבואר בארוכה בס' שיעורי דעת, שרצו להסתדר לבד בעוה"ז ללא תלות בהקב"ה, עיי"ש. וזוהי שיא הגאווה האנושית.

ונראה שאף אליעזר שברח מזה, דבק באברהם וחזר בתשובה, ניסה לתקן דבר זה ע"י הקצנה לצד השני. והיינו שלמרות שהיה ת"ח וצדיק, אין לו שם, אלא נחשב רק כדולה ומשקה מתורת רבו, בהיותו "דמשק אליעזר", וגם כשמוזכר שמו, הוא מוזכר בהקשר לדמשק – שדרשו חז"ל דולה ומשקה ולית ליה מדגרמיה כלום. לכן לכל אורך הדרך מוזכר רק העבד אברהם, נעריו, חניכיו, ולא נטל שם ושררה לעצמו להאדיר את שמו וכל זה כתיקון לחטא אביו נמרוד, שרצה להאדיר ולרומם את שמו ברבים.

לעומתו- עפרון, אומר הרבה ואפ"י מעט ואינו עושה. מצד אחד באו כולם לגמול חסד עם שרה שנפטרה ולחלוק לה כבוד אחרון, ובכך היו טובים יותר משאר הכנענים שלא עשו חסד, אך כאמור עדיין סבלו מהתכונות הרעות שהוריש חס, ובפרט מידת האנוכיות. אלא שעפרון רצה כבוד להאדיר שמו "לכל באי שער עירו לאמר", כשדיבר בפני כולם ופרסם את מעשיו, הדגיש את שמו כל הזמן כדי שיזכרו שהוא עושה והוא בעל חסד, ולבסוף, כדרך הרשעים, אפילו מעט אינו עושה והורידה לו התורה את האות וי"ו משמו, להורות שאין שום תוכן בשמו ושהאדיר עצמו לחינם (וע"י בעל הטורים דעפרון ללא וי"ו בגימטריא ת' כנגד ד' מאות שקל שלקח ובגימטריא ר'ע ע"י). זה לעומת זה- עפרון הרשע כנגד אליעזר הצדיק.

תמיהות בפרשת שליחותו של אליעזר

נראה להוסיף עומק במדריגת אליעזר בתוספת כמה עיונים בפרשה.

יש לעיין כשאברהם ציוה עליו לחפש אשה לבנו, כתוב "ואברהם זקן בא בימים" ופירש הרמב"ן: "ואברהם זקן בא בימים" – חזר הכתוב לאמר כן להודיע הסבה שבעבורה השביע את עבדו ואמר כי ראה עצמו זקן מאד וחשב בלבו שאם ישלח לארץ מולדתו, אולי טרם יחזור השליח ילך לו אל בית עולמו, ולכן השביע את עבדו אשר ילך יצחק אחרי עצתו, כי הוא המושל בכל אשר לו שלא יקח לו אשה מבנות כנען".

הרי שאברהם חשש שילך לבית עולמו בטרם אליעזר יחזור, ואין בידו לקיימה בעצמו וגם אין

בכוחו לשלם לו עבור שליחות זו לאחר מותו. ולכאורה, בקשתו היא בקשה גדולה, בפרט ששליחותו טעונה היתה ויתור גדול מצד אליעזר כמבואר בחז"ל שהיתה לו בת בעצמו ורצה שיצחק ישאנה לאשה (כברש"י כד, ט), א"כ למה לא ביקש אברהם ממנו בתחוננים כפי שביקש יעקב מיוסף "ועשית עמדי חסד ואמת" (מו, כט), וביאר רש"י: "חסד שעושיין עם המתים הוא חסד של אמת כיון שאינו מצפה לתשלום גמול", אלא ציוה עליו בסתמא?

עוד ידועים דברי המדרש (ב"ר פרשה נט) וז"ל: "כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב" (הושע יב, ח). 'כנען' - זה אליעזר. 'בידו מאזני מרמה' - שהיה יושב ומשקיל את בתו, ראויה היא, או אינה ראויה. 'לעשק אהב' - לעשוק אהובו של עולם, זה יצחק. אמר, אולי לא תאבה ואתן לו את בתי? אמר לו (אברהם): אתה ארוור ובני ברוך, ואין ארוור מתדבק בברוך". כלומר שאליעזר רצה את יצחק לבנו ואברהם דחאו "אמר לו (אברהם): אתה ארוור ובני ברוך, ואין ארוור מתדבק בברוך" וזה טעון בירור דא"כ נעלת דלת בפני שבים:

אליעזר יצא מכלל 'ארור'

אולם יש לדעת שאכן אליעזר זכה לצאת מכלל ארוור, כמו דאיתא במדרש (ב"ר, פרשה ס, ז): "ויאמר בא ברוך ה'", שהיה סבור בו שהוא אברהם, שהיה קלסתר פניו דומה לו. א"ר יוסי ב"ר דוסא כנען הוא אליעזר ועל ידי ששרת את אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארוור לכלל ברוך ויאמר "בא ברוך ה'". א"ר יעקב בשם ר' יוחנן דבית גוברין עבד ליה אפטרסה ומה אם אליעזר ע"י ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארוור לכלל ברוך ישראל שעושיין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה", עכ"ל. כלומר, על ידי מילוי שליחות זו יצא מכלל ארוור לכלל ברוך.

הנראה לבאר כפי שכבר הבאנו כמה פעמים את דברי הרמב"ם (הלכות דעות פ"א ופ"ב) שבכל מידה ומידה ישנן שתי קצוות, לטוב מזה ולרע מזה. ואין טוב לאדם להתנהג אלא בדרך הממוצע במידה בינונית. אלא שכאשר אדם חולה בנפשו ומורגל הוא להתנהג בקצה הרע, רפואתו היא בכך שהוא נוטה לקצה השני לגמרי, עד שיוכל לשוב למידה הבינונית כדרך הבריאים.

והיינו שכיון שאליעזר היה מזרע כנען הנגוע מאוד באנוכיות, הוצרך להתרחק לקצה השני לגמרי, והנה כפי שכתבנו שנמרוד עיקר אנוכיותו היתה בענין "הכבוד" ד"נעשה לנו שם", ולזה הוצרך אליעזר להתרחק לגמרי בהעלמת שמו, אלא שיש להדגיש שהרי למדנו מדברי הגרש"ש זצ"ל (בהקדמתו לשערי יושר) דגדר "חסד" מתחיל מאהבת עצמו, כש"כ וז"ל: "ועוד יש מקום שביסוד בריאת האדם נטע בו הבורא יתב' תשוקת אהבת עצמו במידה גדולה מאוד וכו' והנה אם בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו, הם כצרות זו לזו, אבל עליו להשתדל להעמיק בזה למצוא הסגולה המאחדת אותם אחרי כי שניהם דורש ה' מאיתנו, וסגולה זו היא שיתברר ויתאמת אצל האדם איכותו של ה"אני" שלו וכו' האיש גס והשפל כל ה"אני" שלו מצומצם רק בחמרו וגופו, למעלה ממנו מי שמרגיש שה"אני" שלו מורכב מגוף ונפש, ולמעלה מזה מי שמכניס לה"אני" שלו בני ביתו ומשפחתו, והאיש ההולך עפ"י דרכי תורה, האני שלו כולל את כל עם ישראל, שבאמת כל איש

ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית", עכ"ל הנצרך לעינינו. הרי שלמידת החסד צריך בסיס של אהבת עצמו.

אמנם אליעזר, שרצה לתקן את הנהגת אביו כנען, הוצרך להקצין לגמרי לצד השני ולעשות מעשה חסד ברמה גבוהה, כאשר מעשה החסד נעשה ללא שום תועלת עצמית, ללא שום כבוד או רווחים אחרים, ובאופן שלא ה'אני' שלו עשה חסד, אלא חסד ללא שום שייכות כביכול לעושה החסד.

*

צו אברהם לאליעזר כצו אדון לעבדו

לפי זה נבין מדוע אברהם לא ביקש ממנו לעשות "חסד" והתחנן אליו, אלא ציווהו לעשות כפי שאדון מצווה את עבדו, ללא שהמעשה מתייחס כלל אל העבד אלא רק לאדונו, שיד עבד כיד רבו, והעבד אינו יכול כלל לדון, להביע דעה או לסרב, אלא רק לעשות את רצון אדונו.

אם אברהם היה מעמיד בפני אליעזר ברירה האם לעשות את השליחות או לא, ואליעזר היה מחליט לעשותה, הרי שהחסד היה נחשב כמעשהו של אליעזר, שהסכים לכך מחמת גודל אהבת עצמו. אך אברהם הכריחו לעשות כן, כדרכי האדון לעבדו, ולא הותיר בידי זכות בחירה בעשיית שליחות החסד, וכך סייע לאליעזר לתקן את מידותיו, כשהוא גרם לו לעשות מעשה חסד ללא שום תועלת אישית, חסד שאפילו לא מכבדו ואף לא נכתב על שמו ובשמו.

*

הטעם שאברהם לא נתן את בנו לבתו של אליעזר

ומהאי טעמא גופא לא הסכים אברהם לתת את יצחק לבתו של אליעזר, כי אם היה נותנה לבתו, אליעזר היה חש שלמרותו שלו עצמו לא נשאר כלום, לכל הפחות לזרעו נוצר רווח ממעשה החסד שעשה, שהרי זרעו של אדם כידוע מנציחים את שמו וזכרו בעולם, כמש"כ (ישעיהו נ, ה) "ונתתי להם בתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת", (כלומר הובטח להם שם "טוב" מבנים ובנות, משמע שבנים ובנות שומרים על שמו של אביהם בעולם), ולדברינו, היה זה עיקר תיקונו של אליעזר "לברוח" מה"שם", ומטעם זה עצמו לא נתן אברהם את יצחק לבתו של אליעזר.

נמצא שהנהגת אליעזר במעשה החסד, וגם ציווי אברהם לאליעזר לעשות עימו חסד, נעשתה בצורת תיקון לחטא נמרוד, שאליעזר בא מזרעו, באופן שהחסד נעשה ללא שום תועלת אישית וללא שום האדרת והעלאת שמו וכבודו של אליעזר, היפך מידת האנוכיות והרצון לכבוד ושם.

*

עמדנו בדברינו על ההבדלים שבין אליעזר עבד אברהם, שרצה להעלים את שמו באופן מוחלט בכל מעשיו הטובים, ולכן התורה לא הזכירה את שמו המפורש בכל הפרשה, לבין עפרון החיתי, ששמו הזכור ח' פעמים, משום שעשה מעשים טובים אך ורק כדי להאדיר את שמו ומעלתו.

אליעזר בנו של נמרוד, רצה לתקן את חטאו של אביו, שעשה מעשי חסד כדי להתכבד, לעשות לעצמו שם, ע"י שעשה מעשה חסד ללא שום פניות אישיות וללא איזכור שמו, וכך - ע"י הליכה בדרך קיצונית בצד השני, רצה להתנתק כליל ממידותיו של אביו. ואברהם סייע לו בהליכה בדרכו, בכך שציווה עליו כצו אדון לעבדו, למלאות את שליחותו, ללא אפשרות בחירה ונטייה אישית, וסירב לתת את

יצחק לבתו של אליעזר, כדי שאליעזר יעשה את מעשה החסד ללא שום תועלת אישית וללא תכונת אהבת עצמו, תכונתו של נמרוד ותלמידיו.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

חיוב נקיטת חפץ בשבועה

וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶל עֲבָדָיו זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמְּוֹשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי (כד, ב)

איתא בגמ' (שבועות לח:), אמר רב יהודא אמר רב משיבין אותו בשבועה האמורה בתורה דכתיב ואשביעך בד' אלוקי השמים וכו', ונפקא מינה דצריך לאתפוס חפצא בידי וכדרבא, דאמר רבא האי דיינא דאשבע בד' אלוקי השמים נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר, ואמר רב פפא האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר וכו', ולית הלכתא כוותי דרב פפא דהא נקיט חפצא בידי וכו', שבועה בספר תורה, תלמיד חכם לכתחילה בתפילין. וברש"י, לאתפוס חפצא קאמר, או ספר או תפילין כאברהם דאתפס' לאליעזר ברית מילה.

והכי קי"ל כמבואר ברמב"ם (פי"א משבועות ה"ח) דלכתחילה צריך הנשבע לאחוז בס"ת, ובדיעבד מהני אחיזת תפילין, ובת"ח הקילו אף לכתחילה שיאחוז בתפילין, אבל אם אחז שאר מצוות בידי לא יצא וצריך לחזור ולישבע, ועל מאירי שהאריך בזה, ומסיק דרק ספר תורה, ובדיעבד אף תפילין כשרים לשבועה.

והנה בראשונים איכא ב' דיעות אי דין נקיטת חפץ הוא דאורייתא, או דהוא רק מדרבנן, וקרא דאליעזר אסמכתא בעלמא הוא, [על' ברא"ש בתי' השני דמדבנן ולכן בשאר שבועות ליכא דין זה, ומשמע דהתוס' (ד"ה לאתפוס) שהקשו מאי שנא ס"ל דדאורייתא היא], וכן בפוסקים איכא בזה הך פלוגתא.

האיך ילפינן מאליעזר נקיטת ס"ת

והק' מרן מהרש"ג ז"ל בחידושי, דבשלמא אי מדרבנן הוא היינו טעמא כדי לאיים עליו שלא ישבע בשקר, אבל אי מה"ת הוא, והיינו דיליף לה מאליעזר, מנא לן שצריך ספר תורה או תפילין דווקא, דילמא בכל חפץ של מצווה סגי, וכמו אליעזר שלקח מצוות מילה ולא ס"ת. [ראה במאמרנו באספקלריא אשתקד מה שכתבנו בזה].

ונראה ליישב בהקדם קושיית המפרשים, [עיי' בפירושי התורה לרבינו חיים פלטיאל ובהגה"ה לרש"י וכן בנועם מגדים ועוד], דמאיה טעם השביע אברהם לאליעזר דווקא ברכו, הרי גם אליעזר ה' מהול, והי' יכול לומר לו שים נא ירך תחת ירכך, ולמה ציווה לו ליקח דווקא מילה שלו. ואי משום שאליעזר לא ה' עליו מצווה למול את עצמו, ולגביו אינו נחשב חפץ של מצווה, אבל הלא גם במילת אברהם לא ה' אליעזר מצווה, ומאי אילמא האי מהאי.

שבועה היא בגדר כריתת ברית

אכן נראה דהנה מצינו בגמ' (קידושין לח:): דשבועה מכונה ברית, וכוונת הדברים ראה בגור אריה (בראשית יד, אות כד) דאיכא בשבועה נמי גדר כריתת ברית על הדבר, וכשנשבע לאדם הרי הוא ככורת עמו ברית על כך. אלא שכריתת ברית הוא גם במעשה, משא"כ שבועה הוא בדיבור בלבד, אכן יסודם אחת. [ועיי' בהכתב והקבלה (ויקרא ה, ד) שהאריך בזה].

ובזה יובן גודל חומר הדבר דשבועת שווא שהאריכו בגמ', כי השבועה בשם שמים הוא בגדר כריתת ברית עם הקב"ה על הדבר, ובשבועת שווא הרי הוא מחלל שם שמים לכרות ברית שווא. וזהו שציווה אברהם לאליעזר לאחוז במילתו בעת השבועה, כי המילה היא כריתת ברית עם הקב"ה, ובה יש תוקף לשבועה שכמוה ככריתת ברית על הדבר.

נקיטת חפץ היינו חפצא דברית דווקא

מענה פשיטא מה שלא ציוה לו לאחוז מילת עצמו, כמבואר במלבי"ם (בראשית יז, יב-יד) דכריתת ברית איכא רק במילת ישראל, אבל מילת עבדים אין בזה כריתת ברית, [ועיי' עוד בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כה סק"ד) מש"כ בזה], והרי כל ענין נקיטת חפץ היא לאחוז בחפצא דברית, וזה היתה רק במילת אברהם ולא במילת אליעזר.

לפי זה שפיר למדו מכך דנקיטת חפץ מהני בספר תורה, דנקיטת חפץ בעינן חפצא דברית כדי שיהא תוקף לשבועה כמו כריתת ברית, והרי גם ספר תורה היא כריתת ברית בין ישראל לאביהם שבשמים כדאיתא בגמ' (שבת לג.) 'ואין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה', ודמי ממש למילה שהוא גם כן כריתת ברית, משא"כ שאר כל המצוות שאין בהם חפצא דכריתת ברית".

אכן בתפילין תרתי אית ביה, כי הפרשיות שבתפילין שמקיימים בהם מצוות תפילין ניתנו כחפץ של מצווה מלבד היותם פרשה בתורה [כמבואר במאמרנו באספקלריא פרשת קרח תשפ, שהרי אסור לכתוב פרשה בתורה, עיי"ש], ומצד קיום המצווה שבה אין בזה כריתת ברית ולכן לא מהני לנקיטת חפץ, רק בדיעבד הקילו לחשבה גם לדברי תורה שהוא חפצא דברית. אכן תלמיד חכם אשר כל שיחו ושיגו בדברי תורה, כאילו אחשביה לפרשה שבתפילין גם לשם דברי תורה כי אמרתך חיינתני, לכן תלמיד חכם מהני תפילין לנקיטת חפץ אף לכתחילה, כי אצלו וודאי מתכוון על היותם דברי תורה גם כן, ושפיר נחשב חפצא דברית.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

לפני ה' ישפוך שיחו

וַיֵּצֵא יַצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֵה לְמֹנֹת עֶרְבֹ וַיִּשְׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה גְמָלִים בָּאִים (כד, טז)

ברש"י: לשוח - לשון תפלה כמו (תהלים קב א) ישפוך שיחו. על הפסוק בתהלים שמביא רש"י "תִּפְלֵה לְעֵינַי כִּי יִעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹךְ שִׁיחוֹ", כשבא לבאר את המילה 'שיחו' אומר המצודות "ענין ספור התלאות כמו אשיחה במר נפשי".

*

בדרך כלל מביטים אנו על התפילה שעיקרה רק בקשת צרכים ואמירת שיר ושבח להקב"ה. ואכן כך היא, התפילה היא בקשת צרכים והתפילה היא שיר ושבחה להקב"ה על כל הטוב שמשפיע ומרעיף עלינו – השיר והשבח לחי העולמים.

הפרשה שלנו מאירה בזווית נוספת את התפילה ושופכת אור חדש על כל המהות שלה. יצחק יצא לשוח בשדה, כמובן ביקש צרכיו וכמובן נתן שיר ושבח, אבל הוא יצא לשדה כדי להשיח את הלב,

מאמרנו אשתקד ביארנו דמילת אברהם היתה בהם גדר של דברי תורה שהוא הנצרך לנקיטת חפץ כמשמעות דברי הרמב"ם עיי"ש. והעירוני דהא מילת יעקב כמוה ככל המצוות והאיך הועיל לנקיטת חפץ גבי שבועת יוסף. אך להמבואר כעת לא קשה קושיא זו, דה"נ כל מילה הוא ברית דמהני לנקיטת חפץ.

הוא יצא לספר את תלואותיו, את מה שמעיק על ליבו. הוא פשוט פרש לפני הקב"ה את כל מה שהוא עבר עד עתה, הוא לא השיח בשביל עזרה וסעד, סיוע הוא ביקש בחלק של בקשת הצרכים, כרגע הוא משיח את הלב, ופורק עולו מעל צווארו.

הפטוק אומר במשלי **דָּאֲגָה בְּלֶב אִישׁ יִשְׁחַנֶּה וְדָבָר טוֹב יִשְׁמָחָהּ**. המפרשים על המקום אומרים שהמילה 'ישיחה' משמעותה ישיח מליבו, או מלשון לכופף, כלומר להשפיל את הדאגה עד שתהיה כאינה. אבל חז"ל אומרים לנו בגמ' (יומא עה.) תלמוד בבלי מסכת "דאגה בלב איש ישחנה רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: ישחנה מדעתו, וחד אמר: **ישיחנה לאחרים**" כלומר אדם שעל גבו תעוקה או כל צער אחר, עליו להשיח את דאגתו לידיד טוב שישמע אותו. יש גם את המעלה שאולי ישיאווה עצה כדברי רש"י במקום, אבל וודאי שיש כאן עיקר גדול של שיתוף הדאגה והקלה משמעותית לדואג לאחר שמשיח את ליבו קדם חבר טוב.

בתפילה ניתנת לנו ההזדמנות להשיח את מה שעל ליבנו לפני ידיד נפש אב הרחמן. הפטוק במשלי אומר (כו, י) **רָעָע וְרַע אֲבִיךָ אֶל תַּעֲזֹב בַּיֵּת אֲחִיךָ אֶל תְּבֹא בְיוֹם אֵיךָ טוֹב שֶׁכָּן קָרוֹב מֵאֵחַ רְחוֹק** וברש"י: "הקדוש ברוך הוא שנקרא רע לישראל ורע אביך שחיבב את אבותיך".

הקב"ה הוא 'רַע' לישראל הוא ידיד נפש, הבה נשיח לפניו את כל צרותיו ואת מועקות ליבנו וחרדות מוחנו דפיקות לבנו, פחדים, דכאון, תחושת חמיצות, מצפון, יאוש, וכו'. הוא כאן בשביל לעזור, הוא כאן בשביל לשמוע, הוא כאן לעולם ולעולמי עולמים, ואין בלתו. ויצא יצחק לשוח בשדה... ולפני ה' ישפוך שיחו...

תשובות חן / הרב חן פדלון, מח"ס

'קדושים תהיו', בני ברק

בדין המלין את המת יום אחד אם עובר בכל יום ויום

שְׁמַעְנוּ אֶזְרִי נְשִׂיא אֱלֹקִים אֲתָהּ תְּתַכְּנֵנִי בְּמַבְחָר קִבְרִינִי קִבְרִי אֶת מֵתָךְ אִישׁ מִמְּנוּ אֶת קִבְרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמֶּנּוּ מְקַבְרֵי מֵתָךְ

בשו"ת שאגת אריה החדשות (סי' ו' אות דף ח ע"ג) כתב, איכא לעיוני, אם עברו או נאנסו, ולא קברו אותם ביום מותם, וגם אם הלינו, ועבר עליו לילה אחת בלי קבורה. אם עוברין עליו מכאן ואילך בכל לילה ולילה בלאו דלא תלין, וכן אם עוברין עליו על כל יום ויום בעשה דקבור תקברנו ביום ההוא, או דלמא אין עוברין עליו בלאו דלא תלין, אלא לילה ראשונה בלבד, וכן מ"ע דכי קבור תקברנו, אין עובר עליו אלא יום ראשון בלבד, אם לא קברוהו קודם הלילה, ואף על גב דמצות עשה של קבורה, מוטלת וודאי על הקרובים, או על שאר כל אדם, אם אין לו קרובים עד שיקברוהו וכו', מ"מ כיון שעבר עליו יום מיתה, ולא נקבר, שוב אין לו זמן קבוע למצות קבורה, כמו גבי מילה, שאם לא מל ביום השמיני, שוב אין זמן קבוע למצותה, וכל הימים שווים.

וני"ל דעובר עליו על כל לילה ולילה שלא נקבר על לא תלין, וראיה לדבר מהא דאמר ר' במס' בבא מציעא פ' המקבל (דף קי:), ת"ר ממשמע שנאמר "לא תלין פעולת שכיר אתך", אינו יודע שעד בוקר, מה ת"ל "עד בוקר", ללמד שאינו עובר עליו אלא בוקר ראשון בלבד וכו'. טעמא דכתב רחמנא "עד בוקר", הא לאו הכי הוה אמינא דעובר על "לא תלין

פעולת שכיר אתך", על כל לילה ולילה, משום הכי כתב רחמנא עד בוקר, ללמד שאינו עובר אלא על בוקר ראשון בלבד, והכא גבי לא תלין דקבורה, דלא מיעט רחמנא, ש"מ דעובר על לא תלין כל לילה ולילה עד הקבורה, והכי אמרינן בפ"ק דר"ה (דף ו:), דאמר רבא כיון שעבר עליו שלשה רגלים בכל יום ויום עובר על כל תאחר. אלא שראיה זו יש לדחות קצת, מ"מ ראה ראשונה מלא תלין פעולת שכיר, היא ראה ברורה שאין עליה תשובה, ע"כ תוכן דברי הגאון שאגת אריה. וע"ש שגם הביא ראה ישעיהו בעשה.

וקשיא לי על מה שכתב גבי מילה דאם לא מל ביום השמיני וכו', ממה שכתב הרמב"ם פ"א מהל' מילה (ה"ב), דמי שלא מלו אותו כשיגדיל הוא חייב למוול את עצמו, וכל יום ויום שיעבור עליו ולא ימול את עצמו, ה"ה מבטל מצות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד. ודעת הראב"ד, דכל יום עומד באיסור כרת. דאם דמ"מ מבואר בכס"מ (שם) ובב"י (סי' רסא), דאם מל עצמו נפטר מן הכרת. וע"ל בחזו"א (יו"ד סי' קנד סק"א), שגם אין עונש ביטול מצות שעשיתה פעם אחת, ומאחרה ומקיימה בסוף, כעונש ביטול מצות עשה שא"א לקיימה עוד, דנהי דבכל יום הוא מוזהר מפי הגבורה לעשות והוא ממרה ואינו עושה, מ"מ כשמקיים בסוף הוקל חטאו וחשיב כמאחר הצואה ולא כמבטל, ע"ש.

והטעם פשוט כיון דאין עיקר המצוה אלא המצוה עצמה ולא הקדמתה, א"א לומר שיהיה חסר מצוה, כק"ש שהוא חייב בה בכל יום בפ"ע, ואם יקראנה למחר, אותו היום שבטלה כבר עבר, ואינו יכול לתקנו, ומש"ה הוי בכלל מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות כדתנן בחגיגה (ט), משא"כ מצוה שאין מקיימה אלא פעם אחת בחייו, דמה לי היום ומה לי למחר, אלא דמוזהר הוא מפי הגבורה לקיימה בכל יום דאפשר ליה, ודו"ק. וא"כ מזה יש ללמוד עכ"פ למצות קבורה, דעובר בעשה בכל יום ויום, אבל ללאו דלא תלין איז הכרת, ודו"ק. ועי' עוד בחזו"א (סי' קנג סק"ה) שכתב, דבכל מצוה שאין זמנה קבוע ממתין בין לדבר מצוה בין להפסד ממון, כדאמר בנדרים (לב). במשה שנענש שנתעסק במלון תחלה מכלל דמות מן הדין, ומיהו אם מתעכב בלא טעם אפשר דעובר בעשה, ע"ש.

והנה לפי מש"כ בשו"ת דבר אברהם ח"א (סי' לג) וח"ב (סי' א) דמ"ש הרמב"ם גבי מילה שלא בזמנה, שעובר בכל יום ויום, לאו דוקא הוא, אלא אפי' בכל שעה ושעה, ע"ש. ולפי"ז י"ל דגם בני"ד אחר שעבר עליו היום הראשון, ומתעצל לקברו, עובר בכל שעה ושעה. אמנם בקונטרס אות ברית קדש הלכות מילה (סי' רסה אות לה) הארכתי בדברי הברית אברהם, והבאתי שהרבה גדולים לא סבירא להו כוותיה, ע"ש.

ומש"כ השאגת אריה שיש לדחות קצת הראיה מ"ה, איכא לפרושי בתרי אנפין, דשאני התם דעיקר המצוה היא שלא לאחר, ולהכי מסתבר דעובר בכל יום ויום, משא"כ מצוה שחייב לעשותה, די"ל דאינו עובר בכל יום ויום, ואע"ג דהכא איכא ניוול המת, מ"מ אינו מוכרח שיתנוול אפי' בשהיה של כמה ימים [נעכ"פ לפי פשוטם של דברים, אבל לפי הקבלה, יש בזה פגם גדול, כמ"ש בכמה ספרים על פי דברי הזהור, ועי' מש"כ לקמן בדין הלנת המת להביא קרוביו], ובהכי לעי"ד י"ל דעת הרמב"ם הנ"ל גבי מילה ממה שהק' בגר"א (יו"ד סי' רסא) מ"ה (ו:), דאחר ג' רגלים עובר בכל יום אבל

תאחר, ע"ש. דהתם עיקר המצוה שלא לאחר, וכל יום שמאחר הוא איחור בפני"ע, משא"כ כאן שאין עיקר המצוה שלא לאחר המילה, ודו"ק. וי"ל שגם זו כוונת הש"א.

ועוד י"ל לפי מש"כ במאירי ר"ה (ו: וז"ל, עברו על הנודר שלשה רגלים ולא הביא את קרבנו, הרי זה עובר בבל תאחר בכל יום ויום, ואף על פי שבכובש שכר שכיר פירשו, מכיון שעבר עליו בקר ראשון, שוב אינו עובר עליו, פירשו בו הטעם מפני שאין הלילות נפסקות מימים לחיוב זה, שהרי חובה עליו לפרעו בלילה כביום, וכן בכל דבר של צדקה, אבל קרבן שאין זמן הקרבתו בלילה, נמצא שמתחדש עליו חומר הלאו בכל יום, עכ"ל. והכא נמי בלאו דלא תלין המת, לא מפסקי לילות דהא מוטל עליו לקברו גם בלילה, אבל מהא דכובש שכר שכיר, שפיר הוכיח השאגת אריה, דאע"ג דעובר בבל תלין בלילות כבימים, אלמלא דמעט קרא, עבר בכל יום ויום.

קושטא קאי דמד' המאירי מוכח דלא סבירא ליה כדברי השאגת אריה, שתלה הטעם במה שאין הלילות נפסקות מימים, ולדידיה בלא תלין את מתו, נמי אינו עובר בכל יום ויום. וכבר העיר בזה בחזון עובדיה ח"א (עמ' שעו). והניח בצ"ע. והנה נראה דס"ל להמאירי דיש ללמוד מלא תלין פעולת שכיר לכל התורה בבנין אב, דכל היכא דלא מפסקי לילות, אינו עובר בכל יום ויום. וגבי מילה כתב הרמב"ם דעובר בכל יום ויום, משום דלילות מפסקי דקי"ל אין מלין בלילה אפי' מילה שלא בזמנה. וגם לפי מש"כ בס' דברי משה אלתר (סי' רסב סק"ו) בשם שו"ת מהר"ב (סי' יג אות ו), להביא ראה מד' הרמב"ם דנמוול בלילה מקיים ג"כ המצוה, דהא דעתו דערל גדול אינו חייב כרת עד שימות ערל, והטעם כיון שבכל ימי חייו עדיין יש בידו למוול, יקשה הא משכחת גבי חיוב כרת קודם שימות כגון שמל עצמו בלילה וביטל מצות מילה, דהוי מעות לא יוכל לתקון, וזה ודאי לא יקיים מצות מילה וכו', ע"ש. אכתי י"ל דכיון דס"ס אין מוזהר למוול בלילה, שפיר מתחדש עליו חומר העשה בכל יום, וק"ל. וע"ע מש"כ בעניי בקונטרס אות ברית קדש הלכות מילה (סי' רסא אות א).

מיהו עיקר מה שחילק המאירי אינו מוסכם, כי הריטב"א בחדושי לר"ה (ו:): כתב, שכן הדין בצדקה, כל היכי דקיימי עניים אפי' לאלתר, כל שעה עובר עליו, וכן בנשבע סתם לפרוע או לתת לחבירו, ולא קבע לו זמן, כיון שסיפק בידו לעשות, ולא עשה עובר בכל שעה לאו דלא תאחר, דבכל נדרים ושבועות איתיה וכו', ע"ש. הא קמן דלא ס"ל כהמאירי דדוקא גבי קרבן איתמר, אלא אפי' צדקה דלא מפסקי לילות אמר' הכי, וע"כ דס"ל דליכא למילף מהא דלא עבר בבל תלין בכל יום, דהתם שאני דגלי לן קרא, וכמ"ש השאגת אריה.

ויתירה מזו י"ל לעי"ד דאפי' תימא דילפי' מכובש שכר שכיר לעלמא, נראה דלא מצוינן למילף מיניה לענין קבורה, די"ל דדוקא במצות כי התם דאיכא טעמא למימר דלא עבר בכל יום ויום, די"ל דעיקר מה שהקפידה תורה על הלנת שכר, הוא דכיון שנקבע זמן ליתן לו שכרו, ואילו הוא נשא את נפשו, ועתה מצטער ביותר על שהלן שכרו, אבל אחר שעבד זמנו הקבוע, י"ל שאין מצטער כ"כ על כל יום ויום, כי עיקר הצער, הוא שחשב בלבו שינתן לו שכרו באותו יום כדרך כל הארץ, אבל עתה שכבר ראה שאינו מדקדק, אינו מצטער כ"כ, וכן יש ללמוד לכל דבר כיוצא"ב, אבל בלאו דלא תלין המת, אדרבה

הסברא נותנת שיש יותר חומרה במה שמשה קבורתו עוד יום, כי בכך מתבזה המת יותר, ומסתבר דעובר בכל שעה, ובפרט לפי מש"כ המקובלים בחומרת המשה קבורת מתו. והשתא י"ל דגם המאיירי לא הוצרך לחלק בין כובש שכר שכיר ובין כל תאחר דקרבתו, משום דתרווייהו מחד עניינא, אבל בלאו דלא תליו המת, דאיכא בשחייתו תוספת בזיון, אפ"י היכא דלא מפסיקי לילות, מסתברא דעבר בכל יום ויום, ודו"ק. ועוד צ"ע.

והנה הגרי"פ פירלא בספר המצות ח"ג (דף קפ ע"ד) כתב, דהא דדרשינן בב"מ (ל:), מקרא "והודעת להם" מצות קבורה, משום דאי מקרא ד"קבור תקברנו ביום ההוא", לא שמעינן שיהיה שום מצוה לאחר יום מותו, כיון שקבע הכתוב זמן למצות קבורה, ע"ש. ברם לע"ד נראה דכיון דעיקר טעם קבורה או משום בזיונה או משום כפרה, פשיטא דהיכא דלא קברו ביום הראשון, מצוה עליו לקברו אח"כ, גם לולי קרא ד"והודעת להם". וא"כ איכא למימר ד"ביום ההוא", לא אתא אלא למימר דחייב לקברו באותו היום, ודו"ק.

ואולי סבירא ליה להגרי"פ דלא דרשינן טעמא דקרא. וכן משמע בשו"ת חות יאיר (סי' קלט). וכן משמע בלחם משנה (פ"ד מהל' אבל ה"א), ע"ש. ודו"ק. אבל זה לא יתכן דהא קי"ל סנהדרין (מו.), דמותר להלינו לכבודו, וכמו שהקשה החות יאיר. וע"כ דכה"ג דרשינן טעמא דקרא, דהא פשיטא דהוא טעמא דקרא, וכמו שכתב כיוצא ב"תוס' הרא"ש ב"מ (צ:). ובשו"ת חבצלת השרון (ו"ד סי' צה) כתב, דשאני הכא דמפורש הטעם בפסוק כי קלת אלקים תלוי, ופי' הספורנו, שבהיות שהבזיון הנעשה לאדם אחר מותו, הוא בזיון לנפשו השכלית והרוחנית שהיא חלק אלוך ממעל, לכן אמר כי קלת אלוקים וכו', ע"ש.

והן אמת דיש מקום להדחק, דהא דקי"ל דמותר להלינו לכבודו, הלכה למשה מסיני היא, ולא משום דדרשי' טעמא דקרא. ולכאורה כן אנו מוכרחין לומר למ"ש היד רמ"ה בסנהדרין (כא:), דת"ק ס"ל דאפ"י היכא דמפורש טעמא בקרא, לא דרשינן. מ"מ במק"א כתבתי, שאין דבריו מוסכמין. ואכמ"ל.

*

חדושים ובאורים על הפרשה

(כג, א) **"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים"**, פרש"י, בת ק' כבת כ' לחטא. ובפשיטות ר"ל שאע"פ שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ודוקא ד' מתו בעטיו של נחש, וא"כ אף שרה אימנו ע"ה, לא נמלטה מן החטא, מ"מ בכל ימי חיה לא היו חטאיה מרובין, אלא כמי שלא חי אלא כ' שנים. ועי' עוד בשפת אמת מש"כ בזה.

(כג, ב) **"ותמת שרה בקרית ארבע"**, על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבה, יעקב ולאה, כ"כ רש"י, והוא בב"ר (פרשה נח סי' ד). ועי' בכתבי האר"י ז"ל שער הפוסקים בפרשתו, דענין מערת המכפלה וקרית ארבע כנגד של אדנ"י באחוריים, ר"ל א' א"י אד"נ אדנ"י, וי"ל דרמוז הוא בכל אלו הנקברים, דא' מרמוז לאדם הראשון וחווה, אשר היו ראשונים ויחידים בעולם. וא"ד מרמוז על אברהם ושרה שהוא בגימטריא ה' שהסיפול עליהם בשמותיהם, ה' לאברהם וה' לשרה, ועי' תוס' חגיגה (ט:), ודו"ק. ואד"נ מרמוז ליצחק שהוא ראשון שדן, ר"ל שהיה מושרש בגבורה, ואדנ"י מרמוז אל יעקב שהוא

בגימטריא ה"ס, והוא כנגד התורה שנא' בה "הסכת" ודרשו ז"ל שלהי ברכות (סד:), הס ואח"כ כתת, וכן הי"ס ר"ת ה' ספרים כנגד חמשת חומשי תורה, וכן יעקב מושרשת בתפארת שהיא חמישית לספירות ממטה למעלה, והוא נרמוז בה"ס ר"ל ספירה ה'.

(שם) **"ויבא אברהם לספוד וגו'**, פרש"י, שעיי בשורת העקדה מתה שרה. ובטעמא דקרא הקשה הא קי"ל שלוח מצוה אין נזוקין, ולמה סבבו מן השמים שתמות ע"י זה. וכעין זה יש להקשות בריש מדרש אסתר גבי אנשי אלכסנדריא שאמרו נדליק או לא נדליק וכל דבעי ימטי עלן, ועי' זה נתגלגל שנהרגו כולן. ונראה דהא דשלוחי מצוה אינן נזוקין היינו דהמצוה לא תגרום להם שו היזק, אבל אם הגיע זמנו למות בלא"ה, א"כ אדרבה זכות הוא לו שמשבבין מן השמים מיתתו ע"י מצוה, והוי כמוסר נפשו על ק"ה, ע"ש. ברם לע"ד משרה אחתי קשיא דהא אינו מחמת המצוה, ואין זה ענין של ק"ה כלל. וגם בלא"ה משרה לק"מ דנראה דהא דאמר' שלוחי מצוה אינן נזוקין, היינו דהשלוחות בכלל הכשר המצוה, משא"כ הא דשרה דאפשר למצות העקדה בלא לבשר את שרה, הלכך לא הוי בכלל המצוה דנימא שלוחי מצוה אינן נזוקין.

ותדע דהא אמר' פסחים (ח:), בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא, מהו למית קדמא וחשובא לבי רב, אמר להו ניתו, עלי ועל צוארי, ניזיל מאי, אמר להו לא ידענא, איתמר אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקין, לא בהליכתן ולא בחזירתן. הא קמן דרב לא ברירא ליה דשלוחי מצוה אינן נזוקין בחזרתן, ואם בחזרתן י"ל דנזוקין כיון שאינו הכשר מצוה, אע"ג דאלמלא המצוה לא היו חוזרין, כ"ש הכא בשרה דלא שייך כלל להמצוה. ואף ר"א דאמר אינן נזוקין בחזרתן, מודה הכא, דהתם שאני דסתמא דמלתא צריכין לחזור לביתם, ושפיר הוי בכלל המצוה, משא"כ בשרה דמה שנתגלגל שנתבשרה אינו שייך כלל להמצוה, ולא היה אלא מן השטן למען נסות אברהם, ודו"ק. ועוד יש לחלק דהתם שפיר אמר' דאין נזוקין אפ"י בחזרתן כדאמר' ביומא (עו:), וערובין (מו:), שלא תהא מכשילן לע"ל, וכן בביצה (יא:), כמה דברים התירו סופן משום תחלתן, ועי' ברש"י בפסחים (שם), משא"כ כאן, וק"ל.

(כג, י) **"ועפרון ישב"**, פרש"י, אותו היום מנווה שוטר עליהם, מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו, עלה לגדולה, ע"כ. וי"ל דמהאי טעמא אמרו ברכות (מב:), במקום ת"ח יש ברכה, שאותו זה שמהנהו יתגדל, ויהיה יותר כבוד לת"ח.

(כד, א) **"ואברהם זקן בא בימים"**, בתנחומא (אות ב) איתא א"ר יהושע בר נחמני מפני ד' דברים הזקנה קופצת על אדם מפני היראה ומפני כעס בנים וכו'. ולכאורה קשה אמאי לא מני מפני שטיפות בזימה דאמר' בשבת (קנב:), כל השטוף בזימה זקנה קופצת עליו. וצ"ל דיש עוד כמה דברים, ותנא שייך, ואע"ג דקאמר ד' דברים, ומצינו בכמה דוכתי דפריך דפריך תנא תנ"י ג' ואת אמרת תנא ושייר, הרי בכמה מקומות מצינו דגם היכא דתני מנינא אמר' תנא ושייר, דוק ותשכח. ואכמ"ל.

(שם) **"וה' ברח את אברהם בכל"**, פרש"י, בכל עולה בגימטריא בן, ומאחר שהיה לו בן וכו'. ולכאורה תמוה למה לא אמר בן. ואפשר דבא להורות כי אחר שנפטרה שרה, לא נותר לו בזה העולם אלא בנו. וגמגום.

(כד, ב) **"שנים נא ידך תחת ירכי"**, פרש"י, השביעו במילה. ובספר מושב זקנים ובס' פנח רזא תמהו, והא אמר' בנדה (יג:), יד לאמה תקצץ. ותל' שאברהם יצחק ויעקב בזקנותם השביעו כן שכבר פסקה מהם התאוה עד שאין לחוש לחימום והוצאת ז"ל. ובס' טעמא דקרא הקשה ממ"ש בב"ר (פרשה מז סי' ג), האישי אינו מזקין כאשר שמזקנת וכו'. וע"ש מש"כ בזה. ואנא עבדא לא ידענא מעיקרא מאי קשיא, דהא פשיטא דאין תאות זקן כתאות צעיר, וגם אם אפשר לו לבא לידי קשוי והוצאת ז"ל, מ"מ אינו דומה כלל לצעיר, ושפיר מצינן למימר דלא גזרו עליו כל ההרחקות. ועי' ירושלמי (פ"ג דסוטה) הובא בתוס' (סוכה מז:), וסוטה (טו:), דמפורש דגבי זקן הקלו משום דלית ביה כ"כ הרהור.

ואם תאמר א"כ מאי פריך בפרק כל היד (יג.) ובפ' יוצא דופן (מג.) אהא דתנן, היה אוכל בתרומה, והרגיש שנודעו אבריו, אוחו באמה ובלול את התרומה, מהא דתניא ר"א אומר כל האוחז באמה ומשתין, כאלו מביא מבול לעולם, ניהא דמייירי בזקן. זה אינו כלום דמלבד דיש לומר דה"ה נמי דמצי לתרוצי הכי, ובלא"ה משני שפיר. אבל גם רחוק הדבר לומר דמייירי בזקן דהא עסקין במי שהרגיש שנודעו אבריו בהיותו אוכל בתרומה, וזה לא מצוי אפ"י בצעיר, וכ"ש בזקן, הלכך דחיקא ליה לתלמודא לאוקמי בכה"ג, בשגם נראה שלא יתכן.

וגם בלא"ה לא קשיא מידי דהא גבי ר' יהודה אמר' בנדה (יג:), דכיון דאמתא דמריה עליה שרי לאחוז באמה, ע"ש. ומי לנו גדול מאברהם אבינו דאפ"י בדידה לא אסתכל כדאמר ספ"ק דב"ב (טז:), ועי' נדרים (לב:), וכן מצינו ביעקב אבינו ע"ה אשר נשק לרחל, ולא עלה על לבו דבר אחר. והאבות הן הן המרכבה. וגם לפי מש"כ בס' יפה ללב (סי' ג) דמה שאסרו לאחוז באמה, אינו אלא אחיזה שיש בה ממש, ע"ש. אתי שפיר דהא לא קאמר אלא "שנים נא ידך". אבל במקו"א תמהתי בעניי על דבריו. ואכמ"ל.

(כד, ג) **"ואשביעך וגו' אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני"**, כתב בספר טעמא דקרא, צ"ע איך יכול ליקח אשה בלי הסכמת אברהם ויצחק, ולמה הוצרך להשביעו. ותל' שייך שחשש שהעבד ילך ויקח אשה מבנות הכנעני כדי למעט טירחא ויאמר שהביאו מבית אחיו, כי כנען בידו מאזני מרמה, ע"כ. ולע"ד קשה לומר כן על אליעזר עבד אברהם אשר היה נאמן ביתו של אברהם אבינו, שיעבור על דבר אברהם משום טירחא. ואשר נלע"ד שחשש שמא לא ימצא שם אשה הגונה, ויִלך לחפש מבנות הכנעני לטובת אדונו, וימצא שם אשה אשר תראה הגונה בעיניו, ואמור יאמר זכין לאדם שלא בפניו, וישנה מפני דרכי שלום לומר שהיא מן המקום אשר צוהו אדונו, אבל הוא לא ידע גודל קלקול הכנענים, כי גם אם יראו הגונים, רעים וחטאים הם.

(כד, טז) **"והנערה טבת מראה מאד בתולה וגו'"**, ר"ל אע"ג דטבת מראה היתה, ומסתמא היו פרוצים חפצים בה, ומחזרים אחריה, שמרה עצמה מכל משמר. והנה כתיב נערה חסר. ואולי אפשר לומר שהיתה כמו איש שאין דרכו לקשט עצמו, אף היא לא קשתה עצמה, גם משום צניעות, וגם משום שמאסה בתענוגי עולם, וכמו שמצינו ברש"י (ס"פ ויקהל) על המראות הצבאות, ע"ש. ומ"מ היתה טובת מראה מאד. אי נמי י"ל דהא דכתיב נערה חסר, להורות כי קדם שנשאת, ה"ה חסרה, וכנודע מש"כ בזוהר, דקודם שנשא אדם הוא פלגא דגופא.

(שם) **"טבת מראה"**, פי' הספורנו, יפת הצבע. וצ"ע מנא ליה. ואולי מלשון מראות נגעים, שהם מיני צבעים. וי"ל שהיתה מרבה לשבת ביתה מרב צניעותה, ע"כ לא שזפתה השמש, ונדע כי מראה הלבן נאה מן השחור, וכמו שנא' "אל תראוני שאני שחרחרת", ועי' סוטה (כו.) וברכות (לא.).

(שם) **"בתולה ואיש לא ידעה"**, פרש"י, בתולה, ממקום בתולים, ואיש לא ידעה, שלא כדרכה וכו'. ולא סגי לכתוב רק לא ידעה, דמשמע בין כדרכה ובין שלא כדרכה, וכמו שמצינו לעיל (יט, ה) "הוציאום אלינו ונדעה אותם", ופרש"י, במשכב זכר.

דאיכא למימר דכיון דלשון ידיעה הוא חיבור, סתם ידיעה הוא דוקא כדרכה שהיא נהנית, וקרינן ביה "ודבק", וכדאיאתא בסנהדרין (נח:), דבן נח אסור לבא על אפי' אשתו שלא כדרכה שנא' "ודבק באשתו", ע"ש ברש"י. וכ"ש דאית לה צערא מביאה שלא כדרכה, כדכתיב לקמן (לד, ב) "וישכב אותה ויענה", ודרשו חז"ל ביומא (עו:), "וישכב אותה" כדרכה, "ויענה", שלא כדרכה, ע"ש. ואינה כ"כ ידיעה, דכמיס פנים לפנים כן לב האדם לאדם, ודו"ק. ולהכי כתיב "בתולה", גלות על מש"כ "ואיש לא ידעה", דהיינו שלא כדרכה, כדאשכחן בגר ותושב בפ"ק דקדושין (ד, ט), דהא נמי מקריא ידיעה, דס"ס איהו מתנהי, וגם איהו אית לה הנאה פורתא, כדאי' בקדושין (כב.), ע"ש. ובחדושי לסנהדרין (נח:) כתבתי בזה. ואכמ"ל.

והנה הרשב"ם על התורה כאן פי' "ואיש לא ידעה", אפי' מעשה חדודין, כי צנועה היתה. ונראה דרש"י נייד מפיו זה דלא מיקרי ידיעה, ועי' סנהדרין (נה:), מעשה חדודין לאו כלום הוא. אלא דמשמע התם דפליגי, אי איצטריך קרא למעוטי. ועי' עוד ביש"ש (פ' הבא על יבמתו), ודו"ק. ואכמ"ל. ואיך שיהיה א"צ לומר דגם רש"י מודה שהיתה צנועה, וחלילה להעלות על דעת שנחשדה על מעשה חדודין, ומשמעות דורשין איכא ביניהו. וי"ל דליכא רבותא במעשה חדודין משלא כדרכה, דאם חלילה היתה מפקרת עצמה למעשה חדודין, גם היתה מפקרת עצמה שלא כדרכה, ולא איצטריך קרא, ודו"ק.

(כד, כב) **"ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים"**, פרש"י, בקע, רמז לשקלי ישראל. ושני צמידים, רמז לשני לוחות מצומדות. ואפשר שרמז בזה על יעקב אשר יצא ממנה, והנה נודע כי יעקב בחיר האבות, כנגד התפארת המחבר בין החסד לגבורה, והוא מורה על אחדות, וזה שרמז לשקלי ישראל, אשר אף הם רמזים על האחדות, כאשר נודע מן המפרשים, שמה שנצטוו להביא מחצית השקל, ולא שקל שלם, הוא להורות, שאין אנו פרודין, אלא כל אחד חצי, ומוכרח הוא לחצי השני להשלימו. וכן ב' לוחות הברית הם כנגד התורה, ויעקב איש תם יושב אהלים כנגד התפארת שהיא כנגד התורה.

(כד, כח) **"לבית אמה"**, פרש"י דרך הנשים היתה וכו'. ומזה נלמד גודל מדת חסדה של אמינו הצדקת, אשר בעת אורח הנשים ראשה כבד עליה ומצטערת, ואפ"ה עשתה חסד בכל כחה.

(כד, לב) **"ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים"**, פרש"י, התיר זמם שלהם, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. ומקשים שהרי אין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים, ולמה היה צריך ליתן עליהם זמם. ואפשר שהיו של אליעזר ולא החזיק עצמו צדיק. וגם לעולם יש לחוש שמא יגרום החטא, ואין להמנע מהשתדלות. וגם י"ל

דגזל שאני דאין החפץ אסור, ודמי למש"כ התוס' פסחים (קה:), דהזמן גורם, ודו"ק.

(כד, מב) **"ואבא היום"**, רש"י הביא מש"כ חז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים וכו'. והטעם נראה כי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, ועי' מעשיהם של אבות יש ללמוד כמה הנהגות, ובפרט מעניני תיקון המדות, אשר הוא העיקר, וכמו שכתב מהר"ח בתחלת ספר שערי קדושה, ועי' עוד באבן שלמה (רפ"ב). והוא גם כן מה שאמרו חז"ל ברכות (ז:), גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה.

(כד, מט) **"ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני"**, לכאורה הדבר תמוה מהו החסד הגדול אשר עושים עם אברהם, אדרבה היה ראוי להם לשמוח שזכו שבתם תלך אל אברהם, אשר היה נשיא בארץ, ואב המון גוים. אלא שהיו כ"כ נבזים ושפלים, שהיה נראה בעיניהם שעושים חסד עם אברהם, מחמת שהיו עובדי ה' מאוסים בעיניהם, כדרכם של רשעים אשר שונאים הישרים, כי יודעים עם מי האמת, ושהם הולכין אחר ההבל ויהבלו, ועל כן חכמת סופרים תסרח עליהם ויראי חטא ימאסו בעיניהם, ועי' שבת (טפ.), סיני שירדה שגאה לעולם. ועי' עוד פסחים (מט:).

(כד, נח) **"ותאמר אלך"**, אשרי העם שככה לו, אשרי העם שאלה שורשיו, כי אותה צדקת לא היתה אלא קטנה, ועתה מת אביה, ודרך בני אדם להיות מצטערין במקומם, עד שיפוג צערם, ושלא להוסיף צער על צער להיות גולה למקום אשר אינה מכירה, ואותה צדקת לא השגיחה בזה, ולא עכבה עצמה שעה אחת לילך אל הקודש להדבק בזרעו של אברהם אבינו ע"ה, או משום שהתגברה על צערה, או משום שלא נצטערה כ"כ, כי ידעה שאביה רשע, ומיתתו טובה לו, וטובה לעולם, כמו שאמרו בסנהדרין (עא:).

(כד, סא) **"ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש"**, פי' הרמב"ן, כי הוא מורה הדרך לפנייהם. ולכאורה י"ל גם משום צניעות כדאמר בפסחים (ג.) תניא דבי ר"י לעולם יספר אדם בלשון נקיה, שהרי בזב קראו מרכב, ובאשה קראו מושב. ופרש"י, שאין הגון להזכיר רכיבה ופיסוק רגלים באשה. ועי' עוד בשטמ"ק כתובות (י:), בשם תר"י, ע"ש. ועי' הן הלכו אחריה, ולא הוא הלך אחריהן שלא לראותן רכבות. וגם בלא"ה אמרו חז"ל ברכות (סא.), דאסור לילך אחר אשה. אלא דאי משום הא לא איריא, דהנה כתב בשו"ת הרדב"ו (ס"א) (שע) דטעמא משום דרואה הילוכה ותנועותיה, ע"ש. והכא דאינון אלא יושבות על הגמלים אין תנועות. ואולי הרמב"ן ס"ל כרש"י בפסחים (שם) דמשמע מיניה דהיכא דאיכא בעתותא, אינו דבר גנאי, ומש"ה אפי' היו הולכות מלפנים לית לן בה, אי לאו טעמא דמורה הדרך לפנייהם. ועי' מש"כ באריכות בספר קדושים תהיו ה' לא ילבש חלק הארוד (ס"א) עג ענף ד. ואכמ"ל. ועי' עוד ברשב"ם ובספורנו בפסוק "ותפל מעל הגמל". ואפשר דפליגי בפלוגתת רש"י ותוס' בפסחים שם, ודו"ק כי קצרת.

(כד, סד) **"ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק"**, פרש"י, ראתה אותו הדור. והיינו כי הלך להתפלל כדכתיב "ויצא יצחק לשוח בשדה", ועי' ברכות (כו:) ועי' (ז:). ואמרו בברכות (לא:), ר' יהודה מציין נפשיה ומצלי, דכתיב "השתחוה לה" בהדרת קודש.

(כד, טה) **"ותאמר אל העבד מי האיש הלזה החלך בשדה לקראתנו"**, עי' רשב"ם שהק', וכי היתה

שואלת בכל האנשים שהיתה פוגעת. וע"ש מה שכתב. ועוד י"ל שהיו פניו מאירות, ורצתה לדעת מי הוא זה ואיזה הוא, כי אפשר דמה שפניו מאירות הוא משום דחכמת אדם תאיר פניו, ואפשר שהוא משום שמגדל חזירים כדאמר בברכות (נה:), ואם ישיבנה אליזה, כי איש אלקים קדוש, א"כ ראוי לבקש ממנו ברכה, ומצוה להדבק בו, וכמו שמצינו באשת השומנית שאמר לה אישה "מדוע את הולכת לא חודש" וגו', ומשמע דבחדש ושבת שפיר יש ללכת, כי גם אשה ראויה להקביל פני צדיק, וכמו שאמרו בר"ה (טז.), ועי' במלבי"ם שם.

שם **"ותקח הצעיר ותתכס"**, בפשיטות נראה דמה שכסתה עצמה רק אחר שאמר לה שהוא אדוני, הוא משום דאם אינו אדוני, אין כוונתו לדבר עמה, וא"צ לכסות עצמה שלא ישגיח בהם, אבל עתה שפונה אליהם, יש לה להיות מודקדת בצניעות, וכמו שכתב הרמב"ן. אבל אכתי יש לדקדק דכיון שגם קודם ששאלה את אליעזר מי האיש הלזה, הבינה שירת הדרך והלך בשדה לעומתם, כמו שפירש הרמב"ן, וכ"כ הרשב"ם, מדוע לא התכסטה קודם שאמר לה שהוא אדונה. ולפי מש"כ הספורנו, כי יראה מהביט על דרך ויטתר משה פניו. אתי שפיר, דטעם הכסוי אינו משום צניעות אלא משום יראה, ורק אחר שהבינה כי הוא אדוני, יראה מפניו כי גדול הוא. ועוד י"ל דכיון שהבינה שהוא איש אלקים קדוש, הצניעה עצמה יותר, כי אמרו סוכה (נב.), כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ע"ש. ואע"פ שחלילה לחשוד ביצחק עולה תמימה שעלה על לבו דבר אחר, מ"מ הרחקה מיהא בעי.

(כד, סו) **"ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה"**, י"ל שסיפר לו על מה שהתפלל, ולעולם הזכיר שמה' יצא הדבר, וכל מה שנעשה עם תפלה ואמונה יש בו יותר סייעתא דשמיא, ובזה הניח דעתו כי מצא לו אשה הגונה.

(כד, סז) **"ויבאה יצחק האהלה שרה וגו' וינחם יצחק אחרי אמו"**, ופי' אונקלוס, וחזא והא תקנין עובדעא כעובדי שרה אמה. ונראה פירושו שהגם שהיה מצטער על פרידת אמו, מ"מ לא היתה זו סיבת העדר תנחומיו, כי אמרו חז"ל מו"ק (כז:), שלשה לבכי, וכ"ש שידע גודל צדקותה, אשר ודאי היא הולכת למנוחות, וכן מצינו באברהם דכתיב "לבכותה" בכ"ף קטנה, וכדפרש"י בריש פרשתן. אלא שיצחק לא התנחם ממה שחשב כי עתה חסר העולם אותה צדקת שהיו גדולים מעשיה, ומי ימצא חסרונה ומי יתן לנו תמורתה, ואחר שראה כי מעשי רבקה היו מתוקנים כמעשיה, התנחם, כי עד ששקעה שמה של שרה, זרחה שמה של רבקה, וכמו שמצינו בגיטין (נה:), ולא אלמן ישראל.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון הגאון יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

תמקפכה ההלכתית הגאון רבי

איזהו תחום מיוחד חולל בו מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף זצ"ל מהפכה רבתית בקרב הציבור? מהי הזכות הגדולה של מרן זצ"ל לכח השפעתו על הרבים בהנהגה ובפסיקה ההלכתית? ומהו יסוד ושורש הכלל שבני ספרד קיבלו עליהם הוראות מרן הבית-יוסף בשולחן-ערוך? ו על הפירות הרבים

השבע יחול יום השנה השביעי לפטירת מרן האבא, רבינו עובדיה יוסף זצ"ל. רבים ידברו על האבת-ישראל שהיתה בו, ועל היותו מנהיג באופן שלא היה כמותו מזה דורות. יעלו זכרונו בתחומים שונים. ברצוני לדבר על המהפכה ההלכתית שחולל מרן זצ"ל.

החזרת עטרה ליושנה

לפני שמונים-תשעים שנה הכל נהגו כאן בארץ ישראל כדברי הרב 'בן איש חי', ואצל האשכנזים כדברי ה'משנה ברורה' ולאחריו הגאון ה'חזון איש'. היתה כמין אווירה כי אוי ואבוי לו למי שיעז לחלוק על עליהם, וזה גרם לכך שהפסיקו לפתוח ספרי-הלכה של האחרונים, והסתפקו בספרים אלו. מרן זצ"ל חולל מהפכה בתחום זה והחזיר עטרה ליושנה – להורות כבעלי השולחן-ערוך. כדעת מרן השו"ע לבני ספרד, וכדעת הרמ"א לבני אשכנז, ועמם הפוסקים גאוני עולם.

החשפעה הגדולה על הציבור

בגמרא (ברכות ו ע"ב) אמרו: כל מי שיש לו יראת-שמים, דבריו נשמעים. וכן אמרו (חגיגה יב ע"א, עבודה זרה ג ע"ב) שכל מי שיושב ועוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, וחן מיוחד נסוך על פניו. וזה התקיים במרן זצ"ל. היתה בו יראת-שמים מיוחדת, והיה מתמיד עצום גם בלילות. איני זוכר לילה אחד, במשך עשרות שנים, שמרן ישן לפני השעה שתיים-שלוש בלילה! לא היה דבר כזה! פשוט התמדה נפלאה. מי שלומד גם בלילה בהתמדה, חוט של חסד נסוך על פניו, ואז אם יש בו יראת-שמים, דבריו נשמעים. למרן זצ"ל היתה השפעה גדולה על הציבור. בעלי-בתיים פשוטים, ויש ביניהם אף שבקושי שומרי התורה והמצוות, אבל הם היו מתגאים בו, הוא היה הפאר שלהם, והיו שומעים בקולו, ומה שאמר היו הולכים אחריו באש ובמים. נתקיים בו "דבריו נשמעים".

מהגמרא ועד אחרוני-האחרונים

לא היו לו נגיעות, ועשה הכל לשם שמים. לא היה לו נגד ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' ה'חזון איש', חס-ושלום! כולם גדולי עולם. דרכו היתה כדרכו של מרן הבית יוסף, בעלי השולחן-ערוך והרמ"א. הוא לא רצה שיחדלו מלחפש בדברי הראשונים והאחרונים ויחשבו כי התורה נחתמה בעיני הלכה רק על-ידי ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' ה'חזון איש'. מרן גרס לכך שיתחילו לחפש בדברי הפוסקים. שיהיו בקיאים בדברי התוספות, הריטב"א ושאר ראשונים ואחרונים, ובפרט באחרונים של בני ספרד, שלא כולם הכירו אותם, כמו הרב בית דוד, מרן החיד"א, הגאון החקרי לב, רבי יעקב פראג'י, פתח הדביר, מאמר מרדכי – להגאון רבי מרדכי כרמי, נהר שלום – להגאון רבי שלום וינטורה, כסא אליהו- להגאון רבי אליהו ישראל, רבי חיים פלאג'י ובנו רבי יצחק פלאג'י בספרו יפה ללב, הגאון השדי חמד. כמו כן הפוסקים מבני אשכנז, כהקצות החושן, נתיבות המשפט, החתם סופר, הגאון רבי יצחק שמעלקיס, הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור. הוא גרס לכך שלא יסתפקו רק בדברי ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש' בלבד. יש גאוני עולם, כל הגדולים הללו. הוא גרס שיפתחו ויתחילו לברר הלכה מדברי

קבלת הוראות מרן השולחן ערוך

מרן זצ"ל תמיד היה חוזר ואומר כי "בני ספרד קיבלו עליהם הוראות מרן השולחן-ערוך". אכן, כך כתבו האחרונים, ויש לדעת מהו היסוד לדבר זה. מבואר בגמרא (עבודה זרה ז ע"א) כיצד יש לנהוג כאשר שני חכמים נחלקים ביניהם, מן הקצה אל הקצה. אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, כיצד יש לנהוג. "אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין - הלך אחריו. ואם לאו - הלך אחר המחמיר". כלומר, אם רואה שאחד בקי בתלמוד בבלי וירושלמי, תשובות הגאונים ותשובות הראשונים, בית יוסף ושולחן ערוך ופתחי תשובה, הכל שגור על פיו, בכל התחומים, ולא הצטמצם רק בהלכות ברכות והלכות שבת, אלא אף באבן העזר, בכל התחומים כולם הוא בקי. לעומתו, השני הוא גם תלמיד-חכם, ראש-ישיבה חשוב, ויודע למסור שיעורים יפים, אך אינו מגיע לדרגת הראשון. אמנם שניהם גדולים, אך רואים לפי הספרים, לפי השיעורים, מי בקי בכל השי"ס, מי יודע יותר תוספות, מי 'שו"פ' יותר פוסקים, והכל בהבנה ברורה. אפילו נחלקו בדאורייתא, והגדול מיקל, הולכים אחרי הגדול, בלא לפחד ולחוש לחבירו, אלא כה'גדול בחכמה'.

וכמו כן צריך שיהיה גדול מחבירו "במנין", ואין הכוונה למנין השנים, מי יותר מבוגר, אלא לפי מנין התלמידים, שכלל שיש יותר תלמידים, הריהו מתחדד יותר, שזה מקשה מכאן וזה מקשה מכאן, ואז נעשה מחודד יותר, כמו שאמרנו (תענית ז ע"א) "ומתלמידי יותר מכולם". לכן יש לילך אחר הגדול בחכמה ובמנין.

בית הלל ובית שמאי

מאייד, מבואר בגמרא (עירובין ו ע"ב) לענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שלעולם הלכה כבית הלל, והרוצה לנהוג כדברי בית שמאי – עושה, ורשאי לנהוג כמותם. והרוצה לנהוג כדברי בית הלל – עושה. יקיים (אבות פ"א מ"ו וט"ו) "עשה לך רב והסתלק מן הספק". אם רצונו להחמיר כבית-שמאי, יגור בבני-ברק ויחמיר... ואם ברצונו להקל כבית הלל, 'כחא דהיתרא עדיף' (ביצה ב ע"ב, חולין נח ע"א, ברכות ס ע"א). ועל כס"מ הל' ברכות פ"י ה"א), יעשה כבית הלל. אך בתנאי שלא יחפש בכל דבר אחרי המקיל ולנהוג כמותם, שבדבר שבית שמאי מקילים, הוא מקיל כמותם, ובדבר שבית הלל מקילים, הוא מקיל כמותם, ונקרא רשע. וכן אם מחפש בכל דבר אחרי המחמיר, שבדבר שבית שמאי מחמירים, הוא מחמיר כמותם, ובדבר שבית הלל מחמירים, הוא מחמיר כמותם, עליו הכתוב אומר (קהלת ב יד) 'הכסיל בחושך הולך'. אלא אם בחר לעצמו לנהוג כבית שמאי – ינהג כקוליהו

וכחומריהו, ואם בחר לעצמו לנהוג כבית הלל – ינהג כקוליהו וכחומריהו. ולא ישנה בכל פעם מבית הלל לבית שמאי ולהיפך. ובגמרא הקשו שבתחילה אמרו "הלכה כבית הלל" ולאחר מכן אמרו "הרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה", ואם כן כיצד ניתן לעשות כבית שמאי. ומתוצאת הגמרא שהנאמר "הרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה", היינו קודם שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כבית הלל בכל מקום (עי' עירובין יג ע"ב), ומה שנאמר "לעולם הלכה כבית הלל", היינו לאחר שיצאה בת קול שהלכה כבית הלל.

כוחו של 'מרא דאתרא'

לכאורה דברי הגמרא הנזכרים סותרים אלו את אלו. שמחד מבואר (עבודה זרה ז ע"א) שהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. מאידך מבואר (עירובין ו ע"ב) שהרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה, והרוצה לעשות כדברי בית הלל – עושה, ולא אמרו לילך אחר הגדול. אך מדברי הרשב"א (בתשובה, ח"א סי' רנג), הר"ן והריטב"א (מגילה כה ע"א) מתבאר שכאשר יש מרא דאתרא, הולכים אחריו בין לקולא בין לחומרא. וזה שאמרו הרוצה לעשות כדברי בית שמאי, היינו שהרוצה יצטרף לשיבת בית שמאי, אשר הוא המרא דאתרא, וינהג כתלמיד לפני רבו, ויעשה הכל כבית שמאי. ומי שרוצה ילך לשיבת בית הלל, אשר הוא המרא דאתרא, וינהג כתלמיד לפני רבו, ויעשה הכל כבית הלל. לבית שמאי ולבית הלל יש דין 'מרא דאתרא' ועל תלמידיהם לנהוג כמותם בכל. ומה שמבואר בגמרא לענין שני חכמים הנחלקים, היינו כשאין שם מרא דאתרא, בזה הולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. וכך ביאר החזון איש (יו"ד סי' קנ סק"א-ה). ואכן מצינו בכמה מקומות בש"ס ובפוסקים שהוראת מרא דאתרא מכרעת ההלכה (עי' שבת קל ע"א, חולין קטז ע"א ועוד).

ומכאן נבין מהיכן יצא דבר זה שבני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, ונוהגים לרוב כדעת הרמ"א, ובני ספרד נוהגים כדעת הבית יוסף, ועל זה אמרו (בראשית מא נה) 'לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו'. למרן הבית יוסף היה כח 'מרא דאתרא', וכל חכמי דורו קיבלוהו כמרא דאתרא, כתלמידים לפני הרב. מרן החיד"א (שם הגדולים מערכת ספרים אות ב, ערך 'בית יוסף', ברכי יוסף חיו"מ סי' כה ס"ק קט) כתב בשם מהר"ח אבואלעפאי, אב"ד בטבריה, שקבלה בידו שעל כלל מרן בפסק הלכה ללכת אחרי שלושה עמודי בית ישראל - הר"ן והרמב"ם והרא"ש הסכימו קרוב למאתיים רבנים בדורו, וכך היה מרגלא בפומיה כי כל שיעשה כפסק מרן, הנה הוא עושה כמאתיים רבנים. וגאוני עולם היו בדורו של מרן הבית יוסף. ובשו"ת הל"ק ט - למהר"י חאגיז (סי' קפב) שהכל קיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם והסכימו על ידו. וכתב הרמ"א (שו"ת הרמ"א סי' מח, בתשובה למרן הבי"ט) שחלילה על להמרות דבריו, שכל החולק עליו כחולק על השכינה. והרשב"א (ח"א סי' רנג הנ"ל) כתב שהרמב"ם היה חשוב 'מרא דאתרא'. וכן כתב בשו"ת מהר"י פראג'י (סי' כב ונט). כן הוא הדבר אצל מרן הבי"ט יוסף' שהיה 'מרא דאתרא'. וכתב בשלטי הגיבורים (פ"ק דע"ז) שיש דין 'מרא דאתרא' אף לאחר פטירתו. כבר התגדלו הוראתיו, והסכימו עמו מן השמים, ומאז כל הדורות עושים כדעת מרן הבית יוסף (מלבד כמה מנהגים קדומים שנהגו עוד קודם שפשטו הוראות מרן הבית יוסף).

הפעילות העניפה בהקמת תלמודי-תורה

זו המהפכה שחולל מרן זצ"ל מבחינה הלכתית, שהחזיר עטרה ליושנה. זאת מלבד הפעילות שלו להקמת כל התלמודי-תורה. ישנם כיום רבבות רבבות אברכים ובני-ישיבות, מהיכן כל זה יצא? מתלמודי-תורה שהקים לפני שלושים-ארבעים שנה וטרם בהם כל-כך הרבה. בזמנו הוא הורה להכנס לממשלה, אף שהיה ראש-ישיבה מחוג אחר שסבר נגד זה. ובשביל מה עשה כך? וכי בשביל למנות אחד מקרוביו לשר? לא! אלא כדי להקים תלמודי-תורה, והוא קיבל מרה"מ דאז כ-450 כיתות לימוד, ועשרות אלפי האברכים שיש כיום הם בני כיתות

התלמודי-תורה שפתח אז. הוא מסר את נפשו לתלמודי-תורה, והקים עולה של תורה.
אך כאמור, עיקר המהפכה שאני מתבונן ורואה, הוא בתחום ההלכה, כי למרות גדולתם של גאוני עולם כה'בן איש חי', המשנה ברורה' וה'חזון איש', שכל אחד מהם היה פאר הדור והדרו, ואין אחד שמפקפק כהוא זה בגדלותם הענקית של גאונים אלו. אך יש לנו עוד גדולי וגאוני עולם. ומרן זצ"ל זכה שדבריו מתקבלים. בכל מקום שאני הולך, בארה"ב, ארגנטינה, ברזיל, צרפת, לומדים בספרים של מרן, ומצויים בכללי האברכים, אם זה ספרי 'חזון עובדיה', 'לקוטי יוסף'. יושבים ומעיינים בהם. לא כל אחד זוכה לכך. מרן זכה לזה הכל בסייעתא דשמיא. "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזו עליו מלמעלה" (חולין ז ע"ב). וגם דברים אלו שאדם זוכה שילמדו בספריו, הכל הוא מן השמים. ולכל זה זכה, בגלל שעשה הכל לשם שמים.

העליה לציון בעת המגיפה
יהי רצון שמרן זצ"ל ימליץ טוב בעדינו, וזכותו תגן על כל עם ישראל, ובפרט עתה במגיפה קשה זו, שיעמוד בתפילה, ויתפלל עלינו לפני כסא הכבוד, שהקב"ה יחוס וירחם. שומעים כל יום קללתו מרובה משל חבירו (סוטה מט ע"א), כל מיני חללים שהפילה מגיפה זו.

כבר הבענו את דעתנו כי מאחר ובכל שנה באים עשרות אלפי איש לציונו של מרן זצ"ל ביום ההילולא שלו, השנה עקב מצב המגיפה הדבר אינו טוב וחמור מאד שיתאספו אנשים רבים ויעמדו איש סמוך לרעהו, אף כי חלקם עטויי מסיכות, וחלקם, לצערנו הרב, שאינם עוטים מסיכות, ולא ידביקו האחד את השני ח"ו. אלו עניינים של פיקוח-נפש. לכן בקשנו השנה שלא יבואו, ואנו הבנים נעלה ונבקש רחמים עבור כל עם ישראל. והקב"ה יסיר מגיפה זו וישלח רפואה שלימה לכל החולים, והבריאים הקב"ה יתמיד בריאותם. ונזכה במהרה לחזות באור פניו, בתחיית המתים במהרה בימינו, ונזכה לגאולה שלימה, אמן כן יהי רצון.

*
דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com
חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה
חינוכי
דורות ישרים מבורכים
אברהם אבינו חָדָד לעתיד שושלת הקודש. מאין יבוא עזרו? היכן ימצא זיווג הגון ליצחק בנו? נחלקת חז"ל (ב"ב ט"ז) בביאור הפסוק שפותח את "סוגיית השידוכים" בפרשתנו, וְאַבְרָהָם בְּקָן אֶת אֲבְרָהָם בְּפֶל. מהו בכל? רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת. רבי יהודה אומר בת היתה לו. רבי יהודה דורש עפ"י ההיגיון, כי 'בכל' כוללת כל הטובות - הולדת בן ואף בת. אך מהי סברת רבי מאיר? כתב **רבינו בחיי** שזאת הברכה! אברהם מתנחם על שאין לו בת, כי לבת יזדקק להביא חתן 'מבחוץ', והיכן ימצא בחור הגון בימים ההם?

למצוא כלה לבנו גם לא פשוט! הוא משביע את עבדו זקן-ביתו לא לקחת מבנות הארץ, כי אֶל-אֲרָצֵי וְאֶל-מִוְלַדְתֵי תֵלַךְ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבְנֵי לְיַחְזָק. לא מקולקלת כנענית, לא בת שגדלה בחופשיות

ובעבירה! חלילה לו מלסכן את עתיד עם ה' בהתבוללות עם ענבי הבוסר. אך השאלה מזדקקת! וכי בחרן המצב שפיר? כתב **רבינו יצחק אברבנאל** "למה צוה אברהם שלא יקח אשה מבנות הכנעני, האם מפני שהיו עובדי עבודה זרה? גם בעבר הנחר היו כן, ומה הועיל בתקנתו? ומדוע הרחיק בנות כנען, ולא הרחיק בנות בתואל ונחר שהיו רשעים וחטאים מצד אמונותיהם, כאנשי כנען?" מה נשתנו אלו מאלו? הללו נבילה והללו טריפה!
אכן, אברהם ניצב בפני דילמה נוראה. **כולם** תעו אחרי אלילים. עליו לחשוב מה 'הרע במיעוטו'. יש לאתר ולקטוף **שושנה מבין החוחים**. איזה חוחים "דוקרים פחות"? אברהם התבונן והבדיל בין הכנענים לבין אנשי משפחתו. אברהם אבינו מלמדנו לשעה ולדורות, כי **המידות הן נקודת ההכרעה** בקרב האדם. וכה כתב **רבינו הר"ן** בדרשותיו (דרוש החמישי) "המצוות והעבירות אשר בתורה הם על שתי פנים, מהם שיעשו רושם בגוף ובנפש, כמידות ומעשים, ומהם שיעשו רושם בנפש בלבד, כאמונות. והנה אותם שיעשו רושם בגוף ובנפש הם אשר יעשו רישומם (בתורשה) **אל הבנים** המשתלשלים מהם, כשנאה ונקמה ואכזריות, האימה והכילות, ודומיהן... **וזה רוע אנשי כנען**. אמנם, הדברים העושים רושם בנפש בלבד הם האמונות, עם היותן כוזבות ורעות **לא יתפשטו בבנים**. ולזה **לבן ובתואל**, עם היותם עובדי כוכבים, לא היה מחויב שיעבור רישומם לבניהם. ולכן בחר אברהם בהם, והרחיק בנות הכנענים". מידות רעות משחיתות לדורות!

אליעזר פגש את רבקה, וראה חסדיה. הוא מכריז בבטחה אֲתָה הַכֹּהֵן לְעֵבֶדְךָ לְיַחְזָק! הגמ' מלמדת (תענית כד) "כלה שענייה יפות - כל גופה אין צריך בדיקה". שואל **ה'כלי יקר'**: מה מיוחד בעיניי? וכי אין מכוונות בעלות עיניים יפות? ועוד, מאימתי מלמדים חז"ל במראה חיצוני גופני של כלה, הרי שקר החן והבל היופי! אלא, רבותינו מדברים על מידות. באופי ואל ביופי! "עיניה יפות" הכוונה **עין טובה** ומידת נתינה לזולת, אין צורך ולבדוק כל יתר הליכותיה! בוודאי שבכל הַיָּתֵר היא מצטיינת. ע"כ בְּדָקָה אליעזר בבקשת שתייה!

המידות הטובות, כמו גם הרעות, מתפתחות בקרב נפש אדם כבר מינקות. כולנו סיגלנו לעצמנו סגנון התנהגותי כפי שראינו וחוינו אצל הדמויות המשמעותיות בחיינו. בתת-מודע אנו פועלים ב'חיקוי'. נזכור שעניינים רבות עוקבות אחרינו, המחנכים, בבית ובכיתה. ככל שאנו 'חשובים' יותר בעיניהם הרכות, עולה רמת השפעתנו עליהם. מחובתנו **לייקר** תלמידים בעלי מידות טובות, ולשוחח רבות בדבר תיקון המידות.

יהי רצון ויקיים בנו ברכת אברהם, ה' אֲשֶׁר הִתְהַלְקֵתִי לְפָנָיו, יִשְׁלַח מַלְאָכָו אֲתָךְ וְהַצְלִיחַ דְרָכְךָ, שלוחים אנו, אחריות הדורות על כתפינו, נזכה לסייעתא דשמיא שלא נבוש ולא ניכלם ולא ניכשל לעולם ועד.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חידות – שאלות לחידודא בפרשת

השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס

לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת חיי שרה

- א. איזה ביטוי שמשמעותו "מיני מתיקה" מופיע רק בפרשתינו, בפרשת וזאת הברכה, ובמגילת שיר השירים? ואיזה ביטוי נאמר בפרשת וירא כלפי המלאכים, ובפרשתינו כלפי הגמלים?
 - ב. מניין שהטעים הקב"ה את אברהם אבינו מעין עולם הבא (ב"ב יז)?
 - ג. היכן מצאנו לשון "תאוה וקורת רוח" (עי' רש"י חולין קכ). ולשון "התרה"? לשון "פיזור"? ולשון "תפילה"?
 - ד. איזה ביטוי ברש"י נתפרש בשפתי חכמים שהוא מלשון "עתיק יומין"?
 - ה. איזו מידת דרך ארץ המצויה בפרשה לא ידע מנוח (ברכות סא)?
- חידותא דאפטרטא חיי שרה (מלכים א א)**
- ו. אלו בעלי מומין מצאנו בהפטרָה?
 - ז. מנין שהחולק על מלכות בית דוד ראוי שיכישנו נחש (סנהדרין קי).
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת: 7628366@okmail.co.il

תשובות לחידותא וירא

- א. איזו אמירה שאמר אברהם ליצחק דרשוה חז"ל כתפילה (עיני ברכות סב):**
איתא בחז"ל (ברכות סב): "ובהשחית ראה ה' וינחם (דברי הימים א כא-טו) מאי ראה אמר רב וכו' ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר (בראשית כב-ח) אלהים יראה לו השה".
ובפשטות כוונת חז"ל לומר שבדברי אברהם "אלקים יראה לו השה" מונחת תפילה, שהקב"ה יראה את ה"שה", דהיינו את יצחק וימנע מלהשחית את ישראל.
- ב. אלו ענייני דרך ארץ הוזכרו בפרשה וברש"י?**
 1. (יח, ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִיזָה שְׂרָה אֲשֶׁרְךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְאֵהָלָי: ופירש"י ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו שבאליו, ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מקום שהכתב רבה על הנקודה, אתה דורש הכתב וכו', וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו איו אברהם **למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש**.
 2. (יט, ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא אֲדִנִּי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עֶבְדְּכֶם וכו' וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בְּחֹבוֹב נְלִין: ופירש"י ויאמרו לא. ולאברהם אמרו כן תעשה, **מכאן שמסרביץ לקטן ואין מסרביץ לגדול**.
 3. (כ, יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אֲמַרְתִּי רַק אֵין יְרָאת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהַרְגוּנִי עַל דְּבַר אֲשֶׁר־תִּי: ופירש"י רק אין יראת אלהים. **אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו, או על עסקי אשתו שואלין אותו, אשתך היא או אחותך היא (בבא קמא צב):**
- ג. היכן מצאנו לשון "ריחוק"?**

(ט) וְיִאמְרוּ גַם הַלֵּאָה וְכו' ופירש"י ויאמרו גם הלאה. קרב להלאה, כלומר התקרב לצדדין ותתרחק ממנו, וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק, כמו זרה הלאה (במדבר יז, ב.), הנה החצי ממך והלאה (שמואל-א כ, כב.).

ולשון "מרות"?

(כ, יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי ופירש"י כאשר התעו. לשון רבים, ואל תתמה כי בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים, אשר הלכו אלהים, אלהים חיים, אלהים קדושים וכו'.

לשון "בירור דברים"?

(כ, טז) וַאֲתָתְךָ כָּל וְנִכְחַת ופירש"י ונכתת. יהא לך פתחון פה להתוכח, ולהראות דברים נכרים הללו, ולשון תוכחה בכל מקום, ברור דברים.

ולשון "יריית חץ"?

(כא, טז) וַתִּלַּךְ וַתִּשָׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק מִבְּטְחוֹי קָשְׁת ופירש"י כמטחוי קשת. כשתי טיחות, והוא לשון יריית חץ.

ד. איזה לשון נקטה התורה מפני שהמלאכים חשובים יותר מאברהם אבינו?

(יח, ב) וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וכו' ופירש"י נצבים עליו. לפניו, כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב, כ.). אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים:

והיינו, שאין ראוי שיהיה כתוב שהמלאכים נצבים "לפניו", שמשמע מכך שדרגתם שווה לאברהם אבינו, ולפיכך נכתב "עליו", שמשמעו שהם חשובים יותר.^ט

והיכן למד איתנו הלשון בעצמו על חשיבותו של יעקב אבינו?

שאמר חז"ל (בראשית רבה פרשה מז) אָמַר רִישׁ לְקִישׁ הָאֲבוֹת הָן הֵן הַמְּרַבֵּה, שֵׁנָא־מַר: וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֲבָרָהָם, (בראשית לה, יג.) וַיַּעַל מֵעַלְיוּ אֱלֹהִים, (בראשית כח, יג.) וַהֲנֵה ה' נָצַב עָלָיו.

ד. איזה לשון בפרשה יכול להתפרש ככל אחת מג' העבירות החמורות: הלשון "צחוק".

שנאמר (כא, ט) וַתֵּרָא שָׂרָה אֵת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאֲבָרָהָם מִצַּחֵק: ופירש"י מצחק. לשון עבודת אלילים, כמו שנאמר ויקומו לצחק (שמות לב, ו.). דבר אחר לשון גילוי עריות, כמה דתימא לצחק ב. דבר אחר לשון רציחה, כמה דתימא יקומו נא הנעררים וישחקו לפנינו וגו' (שמואל-ב ב, יג.)^ט.

חזוּתא דאפטרתא וירא (מלכים-ב ד)

1. איזה לשון בפרשה פירושו בחז"ל שהוא ראש השנה (עי' זוה"ק בא לב):?

הלשון "ויהי היום". שנאמר (ד, יא) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיִּסַּר אֶל הָעִלְיָה וַיִּשָּׁבַב שָׁמָּה:

ואמרו חז"ל (זוה"ק בא לב:) רְבִי אֶלְעָזָר פְּתַח, וכו' וַיְהִי הַיּוֹם: דָּא רָאֵשׁ הַשָּׁנָה, דְּקָדַשׁא בְּרִיךְ הוּא קִאִים לְמִידֵן עָלְמָא. בְּגוֹנוֹא דָא, (מלכים ב', ד') וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה. ההוא יומא יום טוב דְּרָאֵשׁ הַשָּׁנָה

הַיּוֹם וכו'". ונתבאר ביתר ביאור בפרשת בשלח (מ"ד ע"א) "ההוא יומא יומא טבא דְּרָאֵשׁ הַשָּׁנָה הַיּוֹם, דְּאֵתְּפָקְדוּ בֵּיהּ עַקְרוֹת דְּעָלְמָא, וכו'".

והיינו שאותו היום מסוגל היה לפקידת עקרונות ולפיכך נפקדה בו השונמית.

א. היכן מצאנו לשון "אמית דברים" (עי' רש"י בראשית יז, יט)?

(יד) אָבֶל בֶּן אָיִן לָהּ וכו' ומבואר ברש"י (בראשית יז, יט) אבל. לשון אמת דברים, וכן אבל אשמים אנתנו (בראשית מב, כא.), אבל בן אין לה (מלכים-ב ד, יד.):

לשון "טעות"?

(כח) וַתֵּאמֶר הַשְּׁאֵלְתִי בֶן מֵאֵת אֶדְוִי הָלֹא אֶמְתָּי לֹא תִשָּׁלַּח אֹתִי: ופירש"י לא תשלה אותי על דבר טעות:

ולשון "עייפות"?

(לד) וַיִּנְהָר עָלָיו וַיַּחֵס בְּשַׂר הַיָּלָד: ופירש"י ויגהר עליו. תרגם יונתן: ואלהי עלוהי. הוא לשון עייפות, יש דוגמתו בברייתא דהאינו ובספרי. ומנחם פתח: 'ויגהר' פתרון המלה כפי ענינה, נשתטח עליו.

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ

כתב חידה לפרשת חיי שרה

אָתְּד מִי יוֹדֵעַ, זֵו הַתְּהִיָּה,

בְּשִׁיר תַּנּוּ רַבֵּנוּ לָךְ תּוֹשִׁיָּה.

מִחַט בְּנִשְׁמָה, טְהוֹרָה וַיְנַקֶּיָּה,

הִיא בְּמַעֲלַת לְמוֹד פִּגְעַת בְּכָיָה.

חֲלָף בְּגוֹד, מְלֶכֶךְ בְּתַעֲיָה,

לְבַל יִפְגַּע מְשִׁיחַ י-ה.

בְּחַקְמַת ה' נִסּוּ שְׁלִישִׁיָּה,

חֶסֶד עֲשׂוּ לְרַבּוֹת אוּבְלוֹסִיָּה.

נְבוֹאָה קָבֶל עוֹבֵדְיָה,

עַל שְׁהַצִּיל בְּמַאֲכַל וַשְׁתִּיָּה.

בְּחוֹל יַעֲקֹבוּ בְּאֶרֶץ צִיָּה,

כִּי דַעַה קְלָה לְאִשָּׁה יְהוּדִיָּה.

יֵצָא וְגַלְה תְּכַבִּיא אֶלְיָה,

אַלְקִים בְּקוֹל סַעַר וַדוּמִיָּה.

מַפְלָת פְּנוֹת תְּהִיָּה בַּעֲשִׂירִיָּה.

וַתִּמְכַּת בְּרַד נִסּוּ חֲמִישִׁיָּה.

נְרַמְסוּ יְרֵאִים מְסַנְדְּל, לָגוֹיָה.

אוּי לֵנוּ עַל תְּפִיסַת צִדְקָתָה.

אֵת שָׁמָּה חֲפֵשׁ בְּשָׂמַיִיָּה,

לָלֵא רָאֵשׁ, שְׂוָכָה לַחֲנִיָּה,

אוּ תִמְצָאוּהָ בְּבֵית וְהַעֲלִיָּה.^{*}

פיתרון כתב החידה לפרשת וירא: 'תוכחה' בְּחִידָה יֵשׁ לְמַלְכָה קָצַת שְׂכָחוֹת מִצְאוֹ עֲנִינִי תוכחה אצל מלכים

בְּפִרְשִׁינָנוּ מִים לְמֶלֶךְ בְּקִשְׁיוֹת והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים (בראשית כא, כה)

אֵב שְׂיָחָה לָבוֹן יַעֲנִישׁ בְּשָׂבֵט מַלְכוּת ה' אומר לדוד על שלמה אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן ... והכתיבו בשבט אנשים (שמואל ב ז, יד)

וַיֹּרְשׁ יַאֲבֵד לְאַפְרָיִם בְּזֹאת הַזְּכוּת מִפְּנֵי מָה זָכָה ירבעם למלכות, מפני שהוכיח את שלמה (סנהדרין קא:)

על נביא ומשיח יִתְהַרְוּ מַלְכִּים ויוכח עליהם מלכים אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו (תהילים קה, יד)

וְאָנוּ מִיִּם הַדִּין אֵינֵנוּ בְּטוֹחִים

כִּי מַמְשִׁנְהָ הַמְּלוֹכָה נְבִחְלוּ אַחִים ומה תוכחה של בשר ודם (יוסף לאחים), תוכחתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה

כַּךְ רַבִּי אֶלְעָזָר נִשְׂא קוֹל בּוֹכִים כך בכה ר"א כשהגיע לפסוק ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (חגיגה ד:) וכן מצינו גם שאבא כהן ברדלא אמר על פסוק זה אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום תוכחה (בראשית רבה צג, י)

עַל אָף שְׁחוּבָה לִמְנַע הַטָּאָה כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע

אִם לֹא יִשְׁמַע תַּצָּא זַפָּתָה כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:)

כְּפִילוֹת פְּעֻמִּים תוֹרַחַ עַל מַאָּה הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים (ב"מ לא.)

וַתִּמְהַנֵּי אִם יֵשׁ שִׂידָע לְמוֹצָאָה א"ר טרפון תמינהי אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה (ערכין טז:)

בְּתַפְלָה יָפֵל עַל פְּנֵי הָעָם בתפילה בנפילת אפים ואומרים

וּמְאֻלֻקָּיו יִבְקֵשׁ שָׂאֵל בְּאָפוֹ יִזְעַם אל באפך תוכיחי

תוֹרָה עִם אֶתְד מַמ"ח תַּטְעֵם התורה נקנת במ"ח דברים ... אוהב את התוכחה (אבות ו, ו)

וְלַפּוֹתָרִים יִנְעַם ולמוכיחים ינעם (משלי כד, כה) פולמוס

פולמוס / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אודך, ורבני ולומדי
אספקלריא

שאלת הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך:

חולה שצריך לאכול ביום תענית אם יעשה תענית הראב"ד

חולה ל"ע שצריך לאכול ביום כיפור, או בתענית אחר, האם יש ענין שיעשה על כל פנים "תענית הראב"ד" בשעה שאוכל, שעוצר באמצע אכילתו לכמה דקות וזה נחשב כתענית?^{*}

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב אברהם אייכלר

לכאורה ביום כיפור מיחזי כצדוקי^{*}

תגובה ב.

הרב נפתלי גלינסקי

לכאוי כשם שחייב בשאר העינייים אם כן לא נפטר מחובת עניוי ואם כן כל מה שיכול לעשות בלי להזיק לבריאות נכון וראוי לעשות^{*}

^ט בטעות כתבנו יז, יז, ועמכם הסליחה.

תגובה ג.

הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס'מי מנוחות', לייקווד

בודאי יעשה תענית הראב"ד, אמאי נימא לא?

*

תגובה ד.

הרב צבי קריזר, מח"ס 'באר צבי'

לידידי הגאון הצדיק רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בדבר שאלתו על חולה שהוצרך לאכול ביו"כ ל"ע, האם יש ענין שינהג ב'תענית הראב"ד'.

הנה ענין תענית הראב"ד כידוע טוב לנהוג בו כל אדם אף בכל השנה כולה. א"כ כאן אף שרשאי לאכול, לכאורה בודאי שעדיף שינהג בתענית הראב"ד, ומה הצד שלא?

ונראה דזה אף כלול במה שהביא המ"ב (סי' תק"נ ס"ק ה') בשם אחרונים דמ"מ אף הצריך לאכול לא יענג עצמו וכו' רק כפי מה שצריך, הרי שכלל שמענג עצמו פחות טפי מעלי.

ואחתום בדשה"ט, ופתקא טבא

צבי קריזר

*

תגובה ה.

הרב מנחם אדלר

לכאו למה לא, ומה גרע משאר ימות השנה. אלא דביוה"כ יש נושא אם שייך ביום זה הרגשה בצרת הציבור (ע' שו"ע סי' תקנד סי"ה) ונקוט שלקטנים נותנים ממתקים ביוה"כ בשונה משאר תעניות, וא"כ תליא באם בשבת וי"ט מותר תענית הראב"ד. ולכאו' כיון שאין זה תענית ממש [ואפילו אינה תענית לשעות] מותר

*

תגובה ו.

הרב אפרים כחלון

תלוי במה שדנו בספרים אם יש לעשת עינויים נוספים בכיפור... ובפשטות ל"צ. ומ"מ לכפרת עונות יועיל

*

תגובה ז.

הרב משה רחמים שעני

בעה"י בין כסה לעשור שנת "גם אני אודך בכלי נבל אמתך אלקי" לקראת ידי"ן ליש ולביא, לבו כלב הארי להגדיל תורה בעוז ותעצומי, הרה"ג מוה"ר גמליאל רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה מי שאוכל בתענית מחמת סכנה ויכול לעשות תענית הראב"ד, דהיינו לעצור תאוותו באמצע האכילה ולמשוך ידו מכל האכילה. הנה בודאי שזה דבר גדול, וכמ"ש המשנה ברורה בסימן תק"ן ס"ק ה' אף הצריך לאכול לא יתענג עצמו בבשר ויין, רק כפי מה שצריך. וא"כ אם יכול לעשות תענית הראב"ד תבא עליו ברכה.

בברכת גמר חתימה טובה

ע"ה רחמים משה שעני

פה עיה"ק ירושלים תובב"א

*

תגובה ח.

הרב חיים אלעזר שיינברגר

בס"ד. לכבוד הרה"ג המפורא מחבר חיבורים מחוכמים ה"ה רבי גמליאל בן ידידי הרה"ג רבי אלחנן נכד למורי ורבי הגאון הגדול רבי לוי רבינוביץ זצ"ל - אחדשה"ט כראוי וכיאות.

הארכתי בעבר בענין אחד שהיה צריך לחלל שבת או באחד שהיה צריך לאכול ביו"כ האם צריך כפרה והבאתי מרוב הפוסקים שא"צ שום כפרה - ומדברי הראשונים שאדרבה מצוה קעביד של ושמרתם וכו' וחי בהם וכו' ועוד וגם מסתימת הפוסקים בזה - וא"כ אין ענין לעני"ד בזה לעשות תענית הראב"ד יותר מבכל אכילה שתמא בימות החול, ודוק.

בכבוד בברכה ובהערכה,

חיים אלעזר שיינברגר

*

תגובה ט.

הרב נח גדליה קוצקוב

מדוע לא. אמנם קוראים לזה בשם 'תענית' אבל זו איננה תענית, זו התגברות על התאוות שנכונה וראויה גם לחולים.

*

תגובה י.

הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושאי"ס, דומ"צ באשדוד

אם הוא אוכל בשיעורים, ומפסיק כל הזמן, יש לו סיגוף גדול פי כמה

הרב השואל:

אכן, וכוונתי לדון גם כשאוכל רגיל בלי שיעורים

*

תגובה יא.

הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מנצ'סטר

כמו כן יש לדון, כי כפי שמבואר בספה"ק המתענה ביומיים או שלשה ימים ברציפות נחשב כמו הרבה הרבה תעניות, האם יועיל לזה לעשות תענית הראב"ד בימים רצופים?

*

תגובה יב.

הרב זאב קופלוביץ

חשוב מאוד להעביר מה ששמעתי אמש ממוצי"ם דגולים, מצד הלכה ופרקטיקה. כאשר הדבר נודע למעשה יש סכנה בדבר לדון בעניינים אלו מתי שהאדם צריך לאכול, אלא יש להורות לו שעליו לאכול כרגיל וזהו. ירדו חכמים לסוף דעתו של אדם.

ביום כיפור תשפ"א, אכן נודעו לפחות שלושה סיפורים על אנשים מבוגרים ששילמו בחייהם בגלל שנמנעו מלאכול כפי שנדרשו.

גמר חתימה טובה

*

תגובה יג.

הרב יוסף פליסקין

כמדומה הדבר פשוט שתענית הראב"ד הוא ענין גדול לעבודה עצמית, אך אין לו קשר לעינוי עליו נצטוונו ביום כיפור

*

תגובה יד.

הרב מרדכי אייכנשטיין

לא נראה שיש סברא בדבר

תענית הראב"ד הוא ענין אחר של סגוף

ולא שייך ליוה"כ שהוא שביתה ממאכל ומשתה כן נראה לפו"ר.

*

תגובה טו.

הרב אליהו לוין

בשאר תעניות שאוכל ללא שיעורים יש מקום לעני"ד לתענית הראב"ד, כי אע"פ שהוא פטור, יש מקום להחמיר (וזו כנראה רק חומרה) לאכול רק לחם ומים - הרי אם יכול למעט את ההנאה ע"י שיתאפק במקצת - אשרי חלקו!

לענין יו"כ אם הוא חולה שפטור משיעורים - כנ"ל. באכילת שיעורים בלאה"כ המנות הן קטנות

יתכן שכדאי סתם להזכיר לציבור את דברי הראב"ד. אע"פ שלא כולם בדרגה הזו [נוכרתי שבשיחת מוסר לתלמידי ישיבה מחו"ל הרב שלמה ברודה ז"ל, אמר לבחורים (ולאברכים), קשה לדרוש מכס לעשות את הראב"ד, לפחות לאכול את הצריך בלי לאכול תוספת, כלומר בלי למלא שוב את הצלחת.

שמעתי שיחה בין בחור לאברך או בין 2 אברכים, מה קורה אם האם הזמינה את הבן לאכול, והיא תצטער מאוד אם לא יאכל את התוספת (אינני מדבר כשבצלחת קטנה אין די כדי להשביע, כמובן). בפעם הבאה שפגשתי את הרב ז"ל אמרתי לו מה שהם דיברו ביניהם, וזה היה בלי נוכחות של בני חו"ל, הוא אמר לי בכאב, ואם לנשמה כואב!! ואם הנשמה תצטער!]

לעני"ד קשה לתת שיעור כללי לציבור בגדר הזה. כל מי שרוצה להתקדש יתאפק במה שביכולתו, ובמשך הזמן יראה שביכולתו להתאפק יותר. וכנ"ל בשאלה מתי זה נחשב 'תענית'. וזו כאמור שאלה כללית על כל השנה גם לבריאם.

כנלע"ד. אליהו

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת

עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף עז.

בגמ' 'אמר רבה בר רב הונא אמר רב נחמן כותל שבין שתי חצירות צידו אחד גבוה עשרה טפחים וצידו אחד שוה לארץ, נותנין אותו לזה ששוה לארץ משום דהוה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה וכל לזה בנחת ולזה בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת', העיר בזה ידידי הגרי"ג וייס [בשם אחריו ר' יוסף יהודה] שתמוה לכאו' למה נחשב לא ניחא תשמישתיה, הרי גובה האדם הוא י"ח טפחים, ולמה להניח על י' טפחים נחשב לא ניחא תשמישתיה, וצע"ג [ויש שהעירו לדברי רש"י בדף פד ע"ב ד"ה בכומתא וסודרא שכתב 'ולא דמו לרשות שבין שתי חצירות לזו בפתח ולזו בזריקה - דחצר לאו תשמישתיה בהני כובעים קלים, אלא בכלים כבדים וכי גבוה כותל עשרה - לא חזי לתשמישתיה דחצר ונותנין אותו לזה שבפתח, אבל לבני רשות הרבים – חזי', אבל עדיין פלא דאטו דין

זה הוא רק בחצרות שמשמשים שם בכלים כבדים, ואולי אה"י, וכן משמע לכאו' מרש"י, ואכתי צ"ע].

לזכות לאדם או גם לזכות מאדם, וכאן הוא זכייה ממנו, וצ"ע].

סיפור

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק מ"ג "ניסיון סחיטה מכוער"

תקציר: אפרים זלמן נישא בחתונה מצומצמת, נוכחו בחתונה כל גדולי ירושלים, בשל ההערכה שרחשו לבחור שהשקיע ראשו ורובו בתורה ולמרות כישרונותיו הבינוניים גבה מעלה. ההורים התחייבו להחזיק את הזוג עשר שנים על חשבונם, אפרים זלמן הצדיק את ההשקעה בו, הוא ישב ולמד יומם ולילה עד שיצאו שמו לשם ולתהילה. השכנים החלו לשאול אותו בהלכות, כיון ששלט באו"ח ויור"ד היטב, דבר זה הביא שהחלו לדבר לאחותו שיינדיל שהייתה בת 18 שידוכים, מצארטיל נואשו כולם בשל עקשנותה שהיא עדיין מאורסת לחיים שלום.

היחידה שידעה קצת על מצבו, הייתה אמו, היא קיבלה ממנו מדי כמה שבועות דרישות שלום קצרות, היא מנסה לארוב אחרי מי שמניח את המכתבים אך לא מצליחה, היא מתלבטת אם לשמוע שידוכים לאחותו הצעירה חיה מלכה, לבסוף היא שולחת את חברתה גב' בלה אברמסון לשאול אצל המו"צ הגרי"ז מינצברג, היא מקבלת הכרעה שעליה לשמוע שידוכים ולא לעכב את כל יתר הילדים, לאחר כמה חודשים הבת מתארסת עם בחור מובחר מיישיבת מאה שערים.

בינתיים אפרים זלמן ואחותו מקדישים מאמצים למען חיים שלום, היא ברוחניות והוא מנסה במאמצים פיזיים, הוא מנסה לשכור שירותיו של יהודי שמתמחה במציאת מעגנים ובהוצאת גיטין מידיהם, הוא לוקח מקדמה מכובדת אך מאמציו עולים בתוהו, אין זכר מחיים שלום כאילו האדמה בלעה אותו. לבסוף מגיע איזה "אות חיים" מהנעלם, באחד הלילות עוצר חייל אנגלי את אפרים זלמן ותוך שהוא מתחקר אותו הוא מגניב לו פתק ונעלם, אפרים זלמן מגלה בפתק שחיים שלום שולח לו קצת מידע על מצבו ומתנצל על הנתק, הוא מבטיח לו שברגע שיתייצב על מקומו יחזור לירושלים ויחדש את הקשר עמו. אפרים זלמן מגיר דמעות רבות על כך שחיים שלום מאמלל את עצמו ולא מנסה להתאושש ולבנות את עצמו מחדש. כנראה שהוא עילוי לא רק בלבנות אלא גם בלהרוס.

שבט תש"י:

דף עח.

בגמ' 'בעא מיניה רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם מהו, תיבעי לרבי תיבעי לרבנן, תיבעי לרבי עד כאן לא קאמר רבי התם כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו הני מילי בין השמשות אבל כולי יומא לא, או דילמא אפילו לרבנן פיתחא הוא ואריא הוא דרביע עליה, וכו', רב נחמן בר יצחק מתיי הכי אילן פלוגתא דרבי ורבנן, לכאו' צ"ב שהרי הגמ' אמרה קודם סברא חזקה מאוד, שדברי רבי ורבנן הם רק בבין השמשות, אבל כאן צריף פתח לכולי יומא, וצ"ב, וכפי הנראה שזה גופא בא רנב"י לחדש שאי"צ פתח רק בבין השמשות ולא כולי יומא, ויש כאן מחלוקת יסודית, האם שם פתח צריך שיהא בכל היום או רק בבין השמשות, ונפק"מ לעוד אופנים שיהיה פתח רק בבהש"מ ולא בכל היום, ע"י איזה דרך, שלפ"י יהיה דינו תלוי במחלוקת הנ"ל, וצ"ע.

דף עט.

בגמ' 'אמר רב יהודה חבית של שיתופי מבוואת צריך להגביה מן הקרקע טפח, אמר רבא הני תרתי מילי סבי דפומבדיתא אמרינהו, חדא הא אידך המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא, אמר רב חביבא הא נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו דאמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת, סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות השמים אין בימות החמה לא איתמר אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה בשבת ואפילו בתקופת תמוז, אמר אמירא הא נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו דאיתמר איזו היא אשירה סתם אמר רב כל שכומרין שומרין אותה ואין טועמין מפירותיה, ושמואל אמר כגון דאמרי הני תמרי לשיכרא דבי נצרפי דשתו ליה ביום חגם (אמר אמירא) ואמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כוותיה דשמואל צ"ב מהו המשמעות של זה שמימרות אלו נאמרו ע"י "סבי דפומבדיתא", והרי יש בלי סוף מימרות בש"ס מרב יהודה, שהוא סבי דפומבדיתא כמבואר ברש"י, ובמה נתייחדו שמועות אלו [והיה אפשר לומר שמימרות אלו נאמרו ע"י רב יהודה "ובני ישיבתו" שעל שם זה נקראו סבי דפומבדיתא כמבואר ברש"י, משא"כ בשאר המימרות שהיו רק רב יהודה עצמו, אבל עדיין צ"ב מה המשמעות של הצטרפות בני ישיבתו לכך, כי לכאו' מי שהביא את המימרא מרב ושמואל הוא רב יהודה, ועוד צ"ב מה נשתנו מימרות אלו שגם בני ישיבתו שותפים בהם, והיכן זה מרומז במימרות אלו, וצ"ב].

דף פ.

רש"י ד"ה צריך להודיע – אם חפצין בכך, שמא מקפידין בעירובין, ואמר [בפ"ד דף מט ע"א] המקפיד על עירובו - אינו עירוב שעינו צרה באותה פת ליתן לחביריו, אבל משלו אין צריך להודיעו דזכין לו לאדם שלא בפניו. דברי רש"י צ"ב מאוד למה הוצרך לומר שהוא משום שלא יקפיד על עירובו, תיפ"ל עצם הדבר שבאים לקחת ממנו דבר לעירוב ואולי לא ניח"ל בזה [ואולי כי פשוט שמשתמא ניח"ל והו"ל זכין לאדם שלא בפניו, ודוחק, גם ידוע נידון הפוסקים אם זכין הוא רק

חמש שנים רצופות עברו מאז הפתק הראשון והאחרון שקיבל אפרים זלמן מגיסו המסתורי, עשרות פעמים דימה ר' אפרים זלמן כי הוא רואה את החייל האנגלי עומד מולו, הוא שכח שמאז עברו ימים רבים, האנגלים עזבו את הארץ וכעת הם לא מסתובבים רק על אדמת אנגליה, אבל הוא חיכה וציפה שאיזה שליח אלמוני יבוא ויעצור אותו עם איזה פתק מסתורי שיעדכן אותו בעוד פיסת מידע על חיים שלום.

הסבל מהצפייה המתמשכת גרמה לו להרבה כאב לב (תוחלת ממושכת שלא באה לידי מימוש מחלה לב אמרו חז"ל) חוסר הוודאות הותיר אותו בהמון תהיות על גיסו לשעבר חיים שלום שנסתתר מכל העולם משך כל כך הרבה שנים, מה הרווח שלו מהצעד המשונה שנקט? הלא איבד את השנים הטובות ביותר!

ככל שישקע בתהום הנשיה יקשה לו למצוא "שידוך הגון" התהיות עליו תגברנה, למה בחר להיעלם למשך כל כך הרבה שנים, אז הוא שבר שידוך, זו סיבה לכעוס על כל העולם כולו! היו הרבה אנשים ששברו שידוך ולא עשו "ברוגז" עם כל העולם כולו.

אין סוף דמעות הוריד על גיסו לשעבר, שיחזור לשפיות וישבו לירושלים, אם ישוב עתה יש לו עדיין סיכוי גדול, מי יזכור שלפני שש שנים עזב שידוך, אנשים שוכחים, הוא עם גאונותו הרבה יוכל לשקם את עצמו מחדש. אין ספור חלומות עברו עליו סביב השאיפה הכמוסה, לפגוש את חיים ולחדש את החברותא הישנה. כך התהלך בין לימוד עמוק לחלומות לפדיון שביים.

באור לכ"ג שבט תש"י לילה רגיל ככל הלילות הקודמים, קרתה התפתחות מפתיעה ביותר.

בשעת לילה מאוחרת חזר ר' אפרים זלמן מבית המדרש "קהל יראים" שם קבע תלמודו כל היום עם מספר חברות בהתמדה עצומה, הוא לא יצא מבית המדרש מבוקר השכם עד לשעות הלילה המאוחרות. לאחר שחרית בנך, תיכף לאחר התפילה התיישב לאכול ארוחת בקר חפזיה, תיכף ומיד לאחר ברכת המזון בכוונה עצומה, התיישב על תלמודו עד לשעה 11 בלילה, בצהריים לא אכל ארוחה מסודרת, חבל על הזמן, בין לבין היה אוכל מעט מזונות ופירות שמכילים הרבה ויטמינים, כדי להחזיק את גופו שלא יקרוס מרוב העמל והעינוי היה נח במקום על גבי ספסל נוקשה למשך כחצי שעה, לא אחת חש שכל עצמותיו אומרות רינה, אך הוא לא שם דעתו לכל הקשיים, הוא עולה במסילה בית ה'.

הוא קיבל גיבוי מלא מנוות ביתו הצדקת באשע שחפצה מאד שבעלה יהיה הפוסק והראב"ד של העדה החרדית, היא שמעה רבות על הראב"ד ועל גדלותו העצומה בתורה, היא הבינה שכדי לזכות בכך צריכה היא להקריב הרבה קורבנות, כל עול הבית יוטל עליה, היא

תצטרך לטפל בשתי התינוקות התאומות המתוקות שלה, אודל ולייצוס לבדה, וכשיגדל הבית תצטרך להתמודד עם קשיים רבים יותר.

אמנם כרגע אין את העול של הפרנסה, אבל לאחר שההתייבות תפוג תצטרך לשבור את הראש מהיכן יתפרנסו, היא למדה לתפור בגדים בצורה אמנותית והייתה דרישה יפה למעשי ידיה, כרגע זה רק "תוסף" אבל בקרוב תצטרך על זה לבנות את כל הפרנסה, או אז תצטרך לעמול יומם ולילה, אך הכל שווה עבורה, העיקר שעטרת ראשה, אפרים זלמן, יתעטר בתואר הנכסף "ראב"ד העדה החרדית".

(חלום נעורים מאז היותה בת 12 ללא פסקה מלחלום ולדבר על כך בבית, אחיה ואחיותיה צחקו ממנה, כל אימת שהציגה את חלומה הנכסף היו מתקיפים אותה בשאלה הלועגת "נו וואס מאכט דער ראב"ד? מה שלום הראב"ד- אבל היא נותרה בחלומה, מי שלא שואף אינו מגיע למטרה היא תשאף ותגיע למטרה שהציבה).

לשמחתה הרבה ראתה את הפירות מבשילים, ר' אפרים זלמן עלה במדרגות ההוראה וכבר קיבל כמה סמיכות, הוא היה המשיב השכונתי הבלתי מוכתר והיו כבר דבורים על "ממלא מקום" של משיב בשעות הלילה ב"בית ההוראה".

לאחר כמעט יום שלם של שקיעות בסוגיות הש"ס והשו"ע לאחר מיצוי כל הכוחות, יצא מבית המדרש צועד באיטיות לכיוון ביתו שברחוב צפניה, הוא הלך כשראשו מורכב קמעה, מוחו מאומץ כולו בקטע ש"ך סבוך, הוא לא שם לבו אל כל האנשים שהילכו ברחוב, כעת שורות הש"ך צפות מולו ומבקשות שישים לבו אל כל התמיהות ויישבן על נכון.

כשהתקרב לביתו נקטעו מחשבותיו באכזריות, קול צעקה רמה שדמתה לתקיעת שופר סדוק "טוֹוֹוֹו" החזירה אותו למציאות. הוא הרים ראשו לבדוק מי זה שהעז לקטוע אותו מפתירת דברי הש"ך, הוא הבחין כי מולו עומד עובר איזה קבצן לבוש בלואים שנראה לא שפוי לחלוטין. כשראה שהרים ראשו צחק צחוק צורמני מאד "ער האט זיך אויפגעווקעט פון א'טיפען שלאף - הוא נעור משנתו העמוקה- ומיד המשיך להרעים בקולו הגס בטון של מפקד.

"שטעלט זיך אופ אויפן ארט" (עצור במקומך).

אפרים זלמן נבהל מהדמות, הוא חש בחילה עזה מריחו הלא נעים שנדף עד למרחקים, נראה שהפעם האחרונה שראה מרחץ היה בשנת תר"מ לפ"ק, אך האיש לא התרגש מתנועת הרתיעה, הוא התקרב אליו במהירות וכמעט שנצמד אליו, ריח משקה זול ביותר נדף מפיו עד שגרם לאפרים זלמן לחוש מחנק, הלה אחז מכתב קטן מקופל בידו הימנית ואמר לו בקול שחירחר ממאמץ הדיבור.

"איך געב דיר איבער זייער א'וויכטיגן בריף" -אני מעביר לך מכתב חשוב מאד"

תוך כדי דיבור נעלם ההלך במהירות לא מצויה, כאילו היה בחורון צעיר, סיפור זה הזכיר לו את הפתק הקודם שניתן לו על ידי החייל האנגלי לפני קרוב לחמש שנים, אולי הפעם עוד פתק מחיים שלום מגיע, אבל למה בצורה כזו? אפרים זלמן היה המום מכל ההתרחשות, הוא מיהר אל ביתו כדי להירגע מהמפגש המוזר, הלה הצליח לגרום לו לפתוח את המכתב, טרם ניגש לסעוד את לבו.

"אויב דיא וילסט וויסען וויא געפינט זיך דיין געוועזינער שוואגער חיים שלום פינקלשטיין, טרעפ מיר מארגין ביינאכט 11 א'זייענער אומגעפער, אונטער דיא שוהל פון ווארשעווע הייזער, סיא וועט דיר זייער לוינען, אויפ מיין הערן ווארט".

אם הנך מעוניין לדעת היכן נמצא חיים שלום גיטך לשעבר, פגוש אותי מחר בלילה בשעה 11 בלילה ליד בית הכנסת של בתי וורשה בסביבות השעה 11 בלילה, הדבר ישתלם לך מאד, זו היא מילת הכבוד שלי.

אפרים זלמן היה המום מהמכתב, כך לא מעביר חיים שלום מכתבים, זה מישהו אחר, השאלה מי זה יכול להיות? אולי יש כאן מעשה קונדס, מישהו רצה לעשות ממנו חוכא ואטלולא, אדם נורמלי לא היה מעביר לו מסר בצורה כזו, אותו הלך מוזר נראה לו כאדם לא שפוי בעליל, איך אפשר לסמוך עליו שיש לו מה לחדש לו?

מאידך, מי יכול לחמוד לו לצון ממנו? הרי הוא אדם שכמעט ואין לו קשר עם "העולם" חבריו הם רק למדנים ששוקעים כמוהו בלימוד אינטנסיבי, מי אם כן מבקש לצחוק עליו?! אולי יש אי מי שמרחם עליו לאחר שעמל כל כך הרבה זמן לחפש את חיים שלום ולאיתו אחד יש איזשהו מידע שיכול להביא אותו אל חיים שלום, יש אולי איזה קרן אור, רמז שיוכל לקרב אותו אל חיים שלום.

אך לפתע נרתע, אולי חיים שלום יכעס אם ינסה בכוח לחשוף אותו, זה כשש שנים עמל הוא להסתיר את עצמו ולא רוצה בשום פנים להתגלות בפני כל אלו שהכירוהו, כולל אותו עצמו, אם היה רוצה לא היה מתגלה אליו עצמו? בפרט בצורה כזו כמו גנב במחתרת, האם זה מעשה ראוי?

מצפוני נאבק עם הלבטים, הרי הוא השקיע אין ספור מאמצים לאתר את גיסו, למה אז לא ראה בזה מעשה לא נכון? למה רק עכשיו לפתע מתעורר מצפוני ושואל אותו שאלות בדבר המוסריות שבמעשה?

הוא החליט לשאול את אביו שמחונן בשכל ישר, אם להיענות למכתב המוזר? אולי לא כדאי לפספס הזדמנות נדירה לפגוש את גיסו ולברר מה מתרחש איתו, אולי הפגישה תעזור לחיים שלום, הרי מתייסר הוא בבדידותו, האם

אין כאן מצוה גדולה, להטות כתף להוריד מהסבל הרב אותו הוא חווה תקופה כה ארוכה. אותו לילה לא עצם עין, הוא דן עם עצמו, כאילו זוהי סוגיא חמורה ב"ד", צדדים לכאן ולכאן כל אחד חזק בטיעונו עד שלא יכול היה להכריע לשום צד, עתה הבין שעדיין אין לו כתפיים של "מכריע" פרט הכי חשוב בהוראה, הוא עוד רחוק מלהיות פוסק הוא צריך לעשות שימוש רציני בהוראה הלכה למעשה תקופה ארוכה. למחרת ניגש אל בית אביו בשעות הבקר כשאינו טרוד בעיסוקיו הרבים, אביו תמה מאד על הביקור הלא צפוי, אפרים זלמן מיעט לבוא אל הוריו בפרט בשעות הבקר שהיו אצלו קודש ללימוד.

"יש לי משהו מאד חשוב להתייעץ עמך" הבהיר אפרים זלמן את מטרת הביקור. הוא גולל בפניו את כל מאמציו לחשוף את חיים שלום ובדיק עכשיו קיבל פתק מוזר על ידי אדם לא שפוי, הדבר מאד מחשיד שמי שעומד מאחורי הפתק הוא לא אדם שכדאי לפגוש.

אבל מאידך, אולי יש כאן שמץ סיכוי לחשוף את מקומו של חיים שלום ובכך לנסות לקרב אותו בחזרה אל החיים השפויים. האם אין כאן "לא תעמוד על דם רעך" חובה להציל את האדם אפילו מעצמו?"

רב משה יוסף היה המום ממעשי בנו, הוא לא החל לדעת עד כמה משקיע הוא מאמצים למצוא את גיסו לשעבר עד כדי סיכון כל הנדוניה, מעשה לא אחראי, גם הפתק המסתורי עורר את חשדותיו. הוא ישב על המדוכה עם אפרים זלמן ובחן את העניין מכל כיוון. לאחר אין ספור בחינות החליט יחד עם אפרים זלמן, שלא בדרך זו צריכים למצוא את חיים שלום, אדם שמסתיר את עצמו בצורה כזו משונה הוא לא אדם ישר, מי יודע מה הוא רוצה לעולל, יתכן שמונחת תוכנית סחיטה, מי יודע אם לא שמעו על נכונותו לתת כספים רבים (מהנדוניה) ויש מי שרוצה לגרוף את הכסף לכיסו.

אם למצוא את חיים שלום צריכים דרכים אחרות יותר הוגנות". סיים רב משה יוסף את דבריו.

ר' אפרים זלמן קיבל על עצמו את החלטתו של אביו, הוא לא ניפגש עם האלמוני, הרבה דרכים למקום, כשיגיע הרגע הנכון הוא ימצא אותו, או שחיים שלום עצמו יתגלה לו.

*

בבתי וורשה ליד בית הכנסת המרכזי בשעת לילה מאוחרת מאד, עמד לו יצור אלמוני וחיכה עד בוש להופעת אפרים זלמן, ברם איש מלבדו לא הפריע את דומית הלילה הסוער, מטרות עוז הצליפו על פניו החשופות ללא רחס, הוא ייסר את עצמו בשקט למה בכלל הוא עומד בכזה קור במקום להתכרבל בתוך שמיכה מחממת.

כל אדם שפוי לא היה מראה את עצמו ברחוב, רק הוא השוטה עושה צעד לא שפוי ומבקש שעוד מישהו יעשה כמותו, הייתה לו טעות אסטרטגית בבחירת היום, אבל בעצם אף

פנים הוא לא אשם, אלא מזג האוויר הבוגדני ששינה לפתע את מגמתו, מיום חורפי נאה לגשם זלעפות (חזאות סינופטית עוד לא הייתה משוכללת באותם ימים) הוא התכרבל במעילו הבלוי שהתקשה להגן עליו, הצינה חדרה וחתכה מבשרו חתיכות, הסמרטוט שעטה לראשו לא נתן מענה לגשם החזק שהרטיבו ללא רחס.

צרצור הצרצרים ויללת החתולים שרטנו על פלישת האלמוני העידו שיש איזו חיות במקום, החתולים צרחו לעומתו בזעם, הוא הפריע להם לגשת לפח הזבל לקבל את מנתם הזעומה שמחוננים אותם תושבי המקום, בשנות הצנע לא היה לאנשי ירושלים לתת מתנות לאביונים, לא כ"ש ליצורים מהלכי על ארבע.

"איך בעהן א'שטיק צודרייטער" אני חתיכת מטורף, למה בזבזתי עליו את זמני וקפאתי מקור? רקע ברגליו לחמם את עצמו וזעמו הרקיע שחקים, הטיפש איבד את הזדמנות חייו, כמה טרחה וכסף השקיעו אפרים זלמן ואביו בעת שהפכו את הארץ כדי לגלות את עקבותיו האבודים של חיים שלום והעלו חרס בידם, כמעט אין בארץ אחד שיודע פרט אחד על היצור הזה, והנה מגיע אדם שעלה עליו, הוא מוכן לתת להם פרטים, וכל זה תמורת "חופן דל של מצלצלים".

"ארבע מאות שקל עובר לסוחר, ביני ובינך מה הם?" מה זה לעומת מה שהם השקיעו בכל אותם נוכלים ומתחזים למיניהם שהבטיחו להם "הרים וגבעות" כדי למצוא את הברנש, ולא העלו דבר, כאן מגיע אדם שיודע בדיוק מיהו, הוא לא יתן להם רמז אלא פשוט יתן להם אינפורמציה מלאה.

"מה אני עושה עם המידע שיש לי, מי ירצה לתת לי תמורה הגונה עבור הגילוי שלי?" עברו מחשבות עסקיות בראשו.

מוחו קדח מרוב מאמץ, מה הצעד הבאה שלו? לבסוף החליט על שני צעדים, אחד להשקיט את רגש הנקמה שלו, השני אולי בכל זאת יתן לו איזו תמורה הולמת.

*

למחרת בבוקר מצאה אשתו של ר' אפרים זלמן מכתב תחת מפתן הבית, היא פתחה אותו ונדהמה מהתוכן הבוטה.

"אמענטש מאכט זיך אליין קיילע, כ'האב געוואסט פון שטענדיג האן, אז דיא פארמאגסט א'קליינע מייחאלע, נישט גרעסער פון א'פלי, דאך האב איך געמיינט, אז דיא וועסט פארשטעהן וויא ויכטיג איז מיינע נאכריכטן, אובער דיא ביסט געבליבן דער זעלבער נאר, איך קעהן דיר צוזאגן, אז דיא וועסט נישט זיין קיין מו"צ אודער א'דיין, אויפ מייין צוזאג, איך האב דאס מעגליכקייט דאס צושטערן"

אדם מקלקל אך ורק לעצמו, מאז ומתמיד ידעתי כי אתה מחונן במוח קטן מאד כשל יתוש, עם כל זאת חשבתי שתבין את החשיבות של הידיעות שלי, אלא מה, נשארתי אותו טיפיש,

אני יכול להבטיח לך שלא תהיה מו"צ או דיין, דבר זה אני מבטיחך, יש בידי כוח להרוס זאת".

היא נותרה בהלם מוחלט, מי זה שכתב כזה מכתב מרושע? איך אפשר בכלל לדבר על בעלה הצדיק שמוסר את נפשו על התורה? האם יש בכל ירושלים מתמיד עצום כמותו! למה יש מישהו שמעוניין להרוס את חייו? דמענות רבות הציפו את פניה, בפעם הראשונה נתקלה בצד האכזר של האנושות.

כל אותו יום לא הכניסה דבר לפיה מרוב עגמת נפש, היא חיכתה לרגע שבעלה ישוב מהלימודים, שלא כבכל יום הפעם היה קשה לה להמתין, כל רגע נדמה לה כשעה וכל שעה כיום תמים. הילדות בכו וקשה היה לטפל בהן, לפתע חשה את כל עול הבית נופל עליה והיא בקושי מסתדרת.

לאחר מיכן ייסרה את עצמה על רגשותיה המטופשים, היא "אשת חבר" במלוא מובן המילה, זכות גדולה לה שהיא פורקת מעליה את עול הבית, היצר הרע מכניס לה מחשבות שגורמות לה לחוש את עול הבית מכביד, כדי שתנסה לבקש מבעלה הצדיק לעזור ובכך להתרפות מתפקידו העתידי להיות הרב"ד של העדה.

כשחזר אפרים זלמן לבית הייתה מרוגשת מאד, כאילו לא ראתה אותו חודש ימים, היא הראתה לו את המכתב וציפתה לשמוע את תגובתו.

אפרים זלמן קרא את המילים בעיון, לכל הפחות עשר פעמים, לאחר מיכן נותר לשבת ולחשוב מי יכול היה לכתוב כזה מכתב מבעית, הוא ניסה להעלות מתהום הנשיה דמויות שמתחברות לסגנון הזה אך העלה חרס בידו, לכך צריכים הכרות רצינית עם דמויות נאלחות. מה לאברך שחוף מגמ' וש'וע אין לו כל עניין לדמויות כאלו?! לפיכך לא יכול היה להעלות על דעתו, מתחת יד מי יצא מכתב מכווער זה.

ר' אפרים זלמן סיפר לרעייתו את כל מה שאירע אתמול, הוא הראה לה את המכתב שקיבל מהדמות האלמונית ואת התשובה של אביו לעניין.

על האיומים ששלח האלמוני בגלל שלא נענו לבקשתו, הגיב.

"באשע (בתיה) מהאיומים המטופשים אנו לא צריכים לדאוג, הוא חדל אישים חסר משמעות, מתוכן מכתבו נראה שאין לו יד ורגל עם אלו שממנים דיינים ומורי הוראה ב"עדה החרדית" שם יושבים אנשים יראים ושלמים שבודקים את המועמד לפי יכולתו ושייכותו לעניין, אם אני מתאים לא ידחו אותי מפני איזה פאשקווייל, אני לא דמות אנונימית, ב"ה מכירים אותי היטב ויודעים שאין לי כל שייכות עם אינשי דלא מעלי.

מצד שני, שמח אני לראות עד כמה אבי היקר צדק בהגדירו את שולח המכתב כי הוא "א'נידערטערעכטיגער מענטש" (אדם שפל מאד)

כנראה שרצה לעשות עלי קופה, הוא גילה שהשקעתי מאמצים וגם כספים לאתר את החברותא היקרה שלי שאיני יכול לשכחו לרגע והחליט לסחוט אותי, כלל לא בטוח שגילה את עקבות גיסי לשעבר, רק רצה להוציא ממני כספים, כשראה שלא התפתיתי השאיר מכתב מרושע כל כך כדי שאפחד, אני בטוח שעוד יעשה ניסיון נוסף.

עתה נודע למפרע לבאשע על מה ולמה היה אפרים זלמן פעמים רבות שבור ורצון, מעולם לא סיפר לה שנותר קשור בנשמתו לגיסו לשעבר, שלא כדרכו של עולם כשמתנתק הקשר אין יותר שייכות עם אחד מבני המשפחה, אך כאן גילתה לדעת כי קשר שנובע מרוחניות יכול להחזיק מעמד, גם אם נשבר הקשר המחבר בין המשפחות.

ר' אפרים זלמן צדק בהשערותו, כעבור שבועיים מצא תחת מפתן ביתו מכתב נוסף.

"איך לאו דיר נאך א'גלענגענהייט, טאמער דיא מאהל ביסטו ערנסט, טרעפ זיך מיט מיר, אין דיא ערשטע ביינק פון "שטרויס חצר" מארגין ביינאכט ארום צוועלף א'זייגער" אני מותיר לך עוד הזדמנות נוספת, אם אתה רציני פגוש אותי מחר בלילה בשעה 12 בחצר שטראוס בספסל הראשון בחצר".

כמוכן שאפרים זלמן לא נפחד ולא פגש את האלמוני בחצר שטראוס, הלה המתין קרוב לשעה וחרק את שיניו משנאה וכעס, תוכניותיו העלו חרס, החיים קשים ולא תמיד הקורבנות מתפתים להיכנס למלכודת.

"ער וועט נאך אויפ דעם צאהלן טייער, ער קעהן זיך נישט פארשטעלען אויפ וואס איך קעהן איהם אופטאהן" הוא עוד ישלם על כך יקר אין לו כל מושג למה אני מסוגל, חרק האלמוני בשיניו, הוא אסף את עצמו והלך כולו מלא חרון, ראשו מנסה לא הרף לתכנן צעדי נקמה שיגרמו לאפרים זלמן לסבול שנים.

הוא חייב להבאיש את ריחו של אברך המשי שיושב על התורה והעבודה ואין לו דבר בעולמו חוץ מתורה ויראת שמים, הוא מנסה להתעטף ב"אצטלה דקדושה" ולאחז את עיני הבריות, בעיני אדם שפל כמוותו שלא יכול לסבול צדיקים ותלמידי חכמים אין ספק שהוא צבוע, אסור לתת לאנשים כאלו להתקדם בחיים, צריך לחפש את הדרך, איך זורקים עליו בוך ורפש כדי להקטין את דמותו, זו "מצוות עשה בדחיפות עליונה".

רגשות הנקם שפעעו בקרבו המתיקו לו את מצבו הירוד, כמה שנה את אפרים זלמן וגיסו לשעבר שמערימים עליו קשיים שנים רבות כל כך, עליו למצוא את הדרך איך סוגרים איתם את החשבון, שכל לא חסר לו, מאז ומתמיד ניחן בערמומיות יתר, הוא ידע תמיד להרע בלי שירגישו, כמעט לא היה פעם אחת שנתפס על חס, בזמנו החופשי (ולא חסר לו זמן כזה) ינסה לארוג תכנית מושלמת בה יגרום לשניהם צער ועוגמת נפש שעוד לא התנסו בכך.

שעתיים הסתובב בחוצות ירושלים המנומנמות והקרירות כשהוא סוקר את כל האופציות האפשריות, לבסוף עלתה אצלו תוכנית ברת ביצוע, ברגע זה שב מצב רוחו השפוף, צעקת אושר יצאה מפיו.

"כמה טוב שאני אף פעם לא מאבד את העשתונות, בקרוב תחוש את נחת זרועי".

לאחר שנחה דעתו יצא לכיוון דירה מוזנחת בקצה העיר, שם הייתה לו אכסניה עראית לחלץ את עצמותיו. מחר צריך הוא להתייצב למקומו בשעה היעודה, אחרת עלולים לעלות עליו שיצא בלא רשות.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס

זרביב

מה עשה הרב עובדיה למי שהעפין את כובעו

כתב הרב יחיאל מיכל שטרן שליט"א בספרו מרן - תולדות רבי עובדיה יוסף (עמ' רפב):

כל מהותו היה להשיב רבים מעוון. מתוך מאות סיפורים אביא כאן סיפור נפלא שסיפר אדם אחד:

"ליד בית הורי היה בית כנסת אחד, ולידו מגרש כדורגל שבו הייתי משחק עם חברים במשך השבוע, ובעיקר בשבתות. לא פעם הכדור היה עף לחצר בית הכנסת. פעם הוא אפילו ניפץ את אחד הזוגיות. שבת אחת, היינו במגרש ושיחקנו. אני הייתי אז כבן חמש עשרה. בשכונה היו מכנים אותי 'עברייך'. שיחקנו ואני בעטתי חזק בכדור, הכדור יצא מן המגרש ועף לכיוון בית הכנסת. בדיוק באותו רגע יצא הרב מבית הכנסת, והכדור פגע במגבעת שלו והפיל אותה לאדמה. אני והחברים שלי נפלנו גם אנחנו על האדמה מרוב צחוק. התפקענו כשראינו איך הכובע של ה'דוס' הופך לצלחת מעופפת.

"הרב הרים את הכובע ובא אלי למגרש. 'שבת שלום. כבודו רוצה לעשות לנו קידוש או להצטרף למשחק', שאלתי אותו אז בחוצפה, אבל הוא לא נבהל. הוא הסתכל בי ושאל אותי: איפה ההורים שלך?! אני עניתי בחוצפה: 'ההורים שלי מתו'.

"הרב אמר לי בוא איתי. זה היה נראה לי אז משעשע, אז החלטתי לשחק את המשחק והלכתי אחריו. הגענו לבית שלו. הוא נכנס ואני אחריו. הוא עשה קידוש ונתן לי לשתות, ואז שאל: 'אתה רעב?'

"מת מרעב', אמרתי. הרב סימן לרבנית וערכו לי שולחן ונתנו לי אוכל. אכלתי כמו אדם שלא ראה אוכל שבוע. הרב אכל מעט מאוד ורוב הזמן הסתכל בי ודיבר. לימים הבנתי כי אכלתי אז גם את המנה שלו.

"כשסיימתי לאכול הוא שאל אותי אתה עייף?! אני מת מעייפות, אמרתי. הרב הלך והציע לי מיטה. הלכתי לישון. ישנתי שם כל השבת. כשקמתי כבר היה מוצאי שבת. הרב שאל אותי: 'מה אתה רוצה לעשות?!'. אמרתי שאני רוצה ללכת לסינמה לראות סרט. "כמה עולה סינמה?", הוא שאל. 'לירה וחצי, אמרתי. הוא נתן לי כסף ושלת אותי, ולפני שהלכתי אמר לי 'מחר תבוא עוד פעם'.

"ואני באתי גם למחרת. ואכלתי וישנתי וקיבלתי כסף לסינמה. ועוד יום ועוד יום. עם הזמן התגלה לי שיש עוד שתיים עשרה ילדים כמוני מהרחוב אצל הרב הזה בבית. לא יכולתי להיות כפוי טובה, מה גם שאהבתי אותו באמת. עם הזמן הוא החל ללמד אותי מצוות. נטילת ידיים. קנה לי תפילין. היה יושב ולומד איתי חומש, משנה, הלכות. לימים הלכתי בזכותו לשיבה והגעתי ללמוד לרבנות והסמכה ובסוף לדיינות. הוא חיתן אותי, והשתתף בחתונות של ילדי והיה סנדק לנכדיי", סיים היהודי הזקן את סיפורו.

סיים היהודי: "אתה רואה אותי היום כך - כיום אני דייך בבית הדין הרבני, אבל פעם אני הייתי כמותם. רק תאהב אותם. תאהב אותם כמו את ילדיך שלך".
(למעשה')

